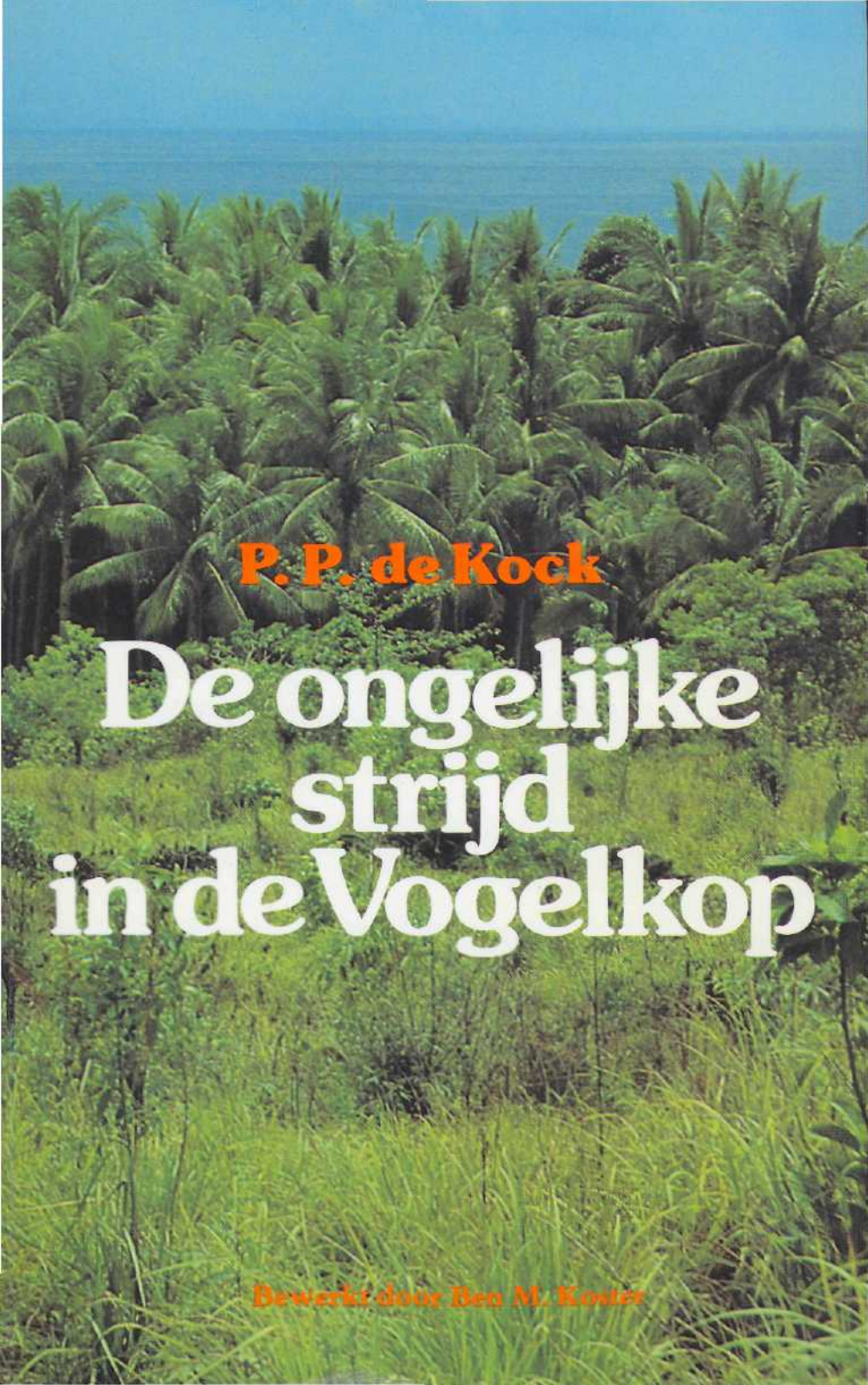

P. P. de Kock

De ongelijke strijd in de Vogelkop

Bewerkt door Ben M. Koster

De ongelijke strijd in de Vogelkop

Omslagontwerp: Hans Sturris

Copyright 1981 by Uitgeverij T. Wever B.V., Franeker.

Niets uit deze opgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher.

ISBN 90 6135 315 7

P. P. de Kock

De ongelijke strijd in de Vogelkop

Bewerkt door Ben M. Koster

UITGEVERIJ T. WEVER B.V. -FRANEKER

Opgedragen
aan de nagedachtenis
van hen die hun leven lieten
in de guerrillastrijd
op Nieuw-Guinea

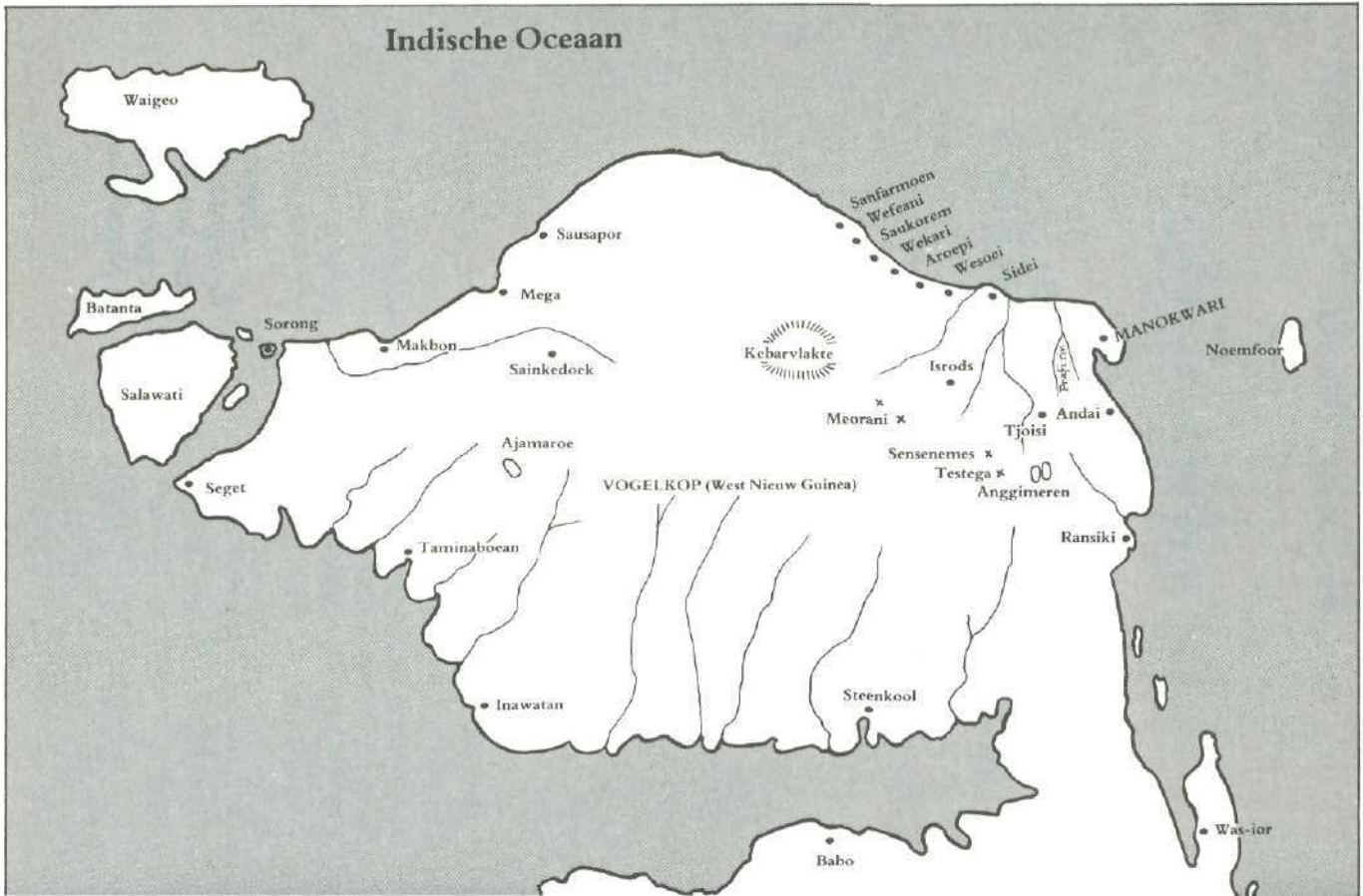
Indische Oceaan
Waigeo
Batanta
Salawati
Sorong
Seget
Makbon
Sausapor
Mega
Sainkedoek
Ajamaroe
Taminaboean
Inawatan
Kebarvlakte
VOGELKOP (West Nieuw Guinea)
Steenkool
Babo
Sanfarmoen
Wefeani
Saukorem
Wekari
Aroepi
Wesoei
Sidei
Isrods
Meorani
Sensenemes
Testega
Anggimeren
Tjoisi
Andai
MANOKWARI
Noemfoor
Ransiki
Was-ior

Manokwari, 12 april 1942

De jonge luitenant Hans Fuhry, commandant van een Nederlandse gouvernementsboot, werd naar voren gesleurd.
Zojuist had hij met hulp van een paar matrozen zijn schip in brand gestoken. Conform de opdracht van zijn superieuren.
Hij wist niet meer te ontsnappen toen de aanstormende vijand de krijgsbuit trachtte te bemachtigen.
Ook de matroos Engka deelde het lot van zijn commandant.
De Jappen brachten een kakafonie van geluiden voort. Opgewonden stonden zij te gebaren. Het timbre van hun hese stemmen voorspelde weinig goeds.
Zij legden een Nederlandse vlag op de grond en gelastten Hans Fuhry er over te lopen.
Hans weigerde.
Even verstomde het luidruchtige spektakel.
Officieren – als steeds hoofs naar elkaar buigend en staccato zinnen uitstotend – kwamen tot een besluit.
Hans moest een gat graven.
Het ging de Jappen niet snel genoeg.
Met felle ogen keken zij naar Hans' vrouw, die, bleek als een dode, haar man in een nevel waarnam, nauwelijks beseffend wat hem te wachten stond.
De aarde was droog en hard.
Het graven zwaar.
De spade bot.
Ver weg sloegen enkele bommen in.
Granaten kitsketsten korte felle klanken, onregelmatig als bliksemflitsen die aan de donderdreunen van tropisch onweer voorafgaan.

De stad Manokwari, aan het oerwoud ontworsteld, was in deze aprilmaand van 1942 ruw opgeschrikt uit haar lethargie.

Tot voor kort hadden stammen in dit gebied koppen gesneld. Nu stonden er de toko's der Chinezen, winkeltjes waar men alles kopen kon.
Het zinderde in de tropenzon, die de scène ongenadig belichtte.
Maar de stad Manokwari zag de scène niet.
Hans Fuhry stond al tot zijn knieën in het zand.
De wraakzuchtige nervositeit onder de Jappen groeide naar een climax.
Het grote moment was daar.
Hans Fuhry werd geblinddoekt.
En op zijn knieën gezet.
De handen op de rug gebonden.
De beul trad toe.
Hans Fuhry's vrouw werd door een paar Jappen tot vlak bij de kuil gesleept.
De andere krijgsgevangenen moesten toekijken.
Dan scheidde de samoerai met één slag het hoofd van de romp, die beide met een doffe klap in de kuil vielen.
De rulle aarde werd rood.
De jonge vrouw viel in onmacht.
Toen de beul hetzelfde onmenselijke vonnis aan de matroos Engka voltrok, waren de Jappen zichtbaar teleurgesteld. Zij vonden het jammer dat er ditmaal geen blanke vrouw bij was.
De troep ging kwekkerend uiteen.
De gevangenen werden afgevoerd en in het oude kampement van het KNIL opgesloten.

Met meer dan honderd oorlogs- en transportschepen waren de Jappen naar Nieuw-Guinea gekomen, die zondag de 12e april 1942.
Onze twee buitenwachtposten, die een uitstekend uitzicht hadden op de baai, waren blijkbaar door het jarenlang zien van hetzelfde beeld, blind geworden voor andere waarnemingen; de complete wacht van het kampement, dat op een plateau lag en eveneens een goed zicht had over de stad, bemerkte niets.

De ruim honderd schepen bleken tot vlakbij te kunnen koersen vóór groot alarm werd geslagen. Het was 's morgens half zes. Een geliefkoosd tijdstip voor de Jap om de aanval te openen. Op vele plaatsen tegelijk. Op Ambang, Wosi en Manokwari.
Jachtvliegtuigen cirkelden boven de stad, zonder dat ze gehinderd werden door luchtdoelgeschut, want dat hadden we niet. Evenmin beschikten we over een snelvuurwapen. Het leek wel een gezellig vliegfeest. Maar we stonden als aan de grond genageld.
We hadden alarmerende berichten gehoord, maar we geloofden niets en niemand. Het was precies als in 1940, toen de Duitsers Nederland waren binnengevallen. Het was niet te geloven en bovendien ver van de brits van het KNIL.
Met z'n vieren vluchtten we het bos in.
We zagen nog juist hoe het radiostation door bommen werd getroffen en in vlammen opging.
Onze commandant was met een hoofdgroep naar voren gegaan en wij – met sergeant Mellenbergh aan de spits – sukkelden stuurloos rond, volslagen in paniek, omdat onze opleiding niet had voorzien in een oorlogssituatie als deze.
De bevolking had de huizen verlaten.
Vanuit een tuin hadden we uitzicht over de stad en de zee. Het werd ons nu duidelijk hoe deze gigantische overmacht der Jappen in ongeveer vier maanden tijds welhaast geheel Azië onder de voet had kunnen lopen.
We zagen de donkere rookfonteinen, die van de dag een nacht maakten. Onze troepen hadden alles in brand gestoken wat de vijand tot nut zou kunnen strekken. De nacht viel over Azië. Ook Nieuw-Guinea was in handen van de vijand, die – eeuwige imitator – van Duitsland had afgekeken wat Blitzkrieg was.

Sergeant Mellenbergh plukte djeroeks uit de tuin van een Nederlander, wiens woning verlaten was. We zochten in het bos wat bladeren voor het bivak van vannacht.
De Jappen hadden op alle krommingen van de weg mitrail-

leursnesten, de lopen gericht op alles wat bewoog of geluid maakte.
Nu en dan hoorden we die merkwaardige kreten, die op bevelen leken.
We konden de bladeren niet zonder gerucht wegkrijgen.
Dat ontging de vijand niet.
Het vuur werd op ons geopend en de fluitende kogels zochten weerstanden om zich erin te boren.
We lagen plat ter aarde en het leek alsof onze bonzende harten de oorzaak waren dat de vijand ons hoorde.
Gedreven door angst kropen we dieper het bos in.
Deze nacht brachten we met z'n tweeën door. Een al oude beroepskok en ik.
Het begon te regenen. Zo hard alsof er sluizen waren opengezet. Ik bemerkte het nauwelijks omdat ik tegen een boom in slaap gevallen was. Het uniform kleefde aan mijn lichaam, dat om voedsel vroeg. Djeroeks alleen waren niet voldoende. De oude kok vertelde van de nasi gorengs die hij altijd toebereid had. Het kennen en toevoegen van allerlei kruiden en het maken van sambalans had hij geleerd van een oude kokki, die bij een van de officieren thuis in dienst was geweest.
Het water liep me in de mond. De nasi goreng van gisteren leek eeuwen geleden genoten.
In de verte hoorden we een paar droge schoten. We luisterden er al naar alsof we al maanden in de vuurlinie hadden gelegen. Het gebulder van kanonnen volgde. Zouden de geallieerden een tegenaanval hebben gedaan? Hoop sterkte onze harten en deed het hongergevoel verdwijnen.
De volgende dag hoorden we dat de Jappen schoten voor de boeg van de tweede gouvernementsboot hadden gelost.
We liepen in de richting van Wosi en zagen in de verte vrouwen en kinderen. Het bleken kolonistengezinnen, die hun huizen weer gingen bewonen en de tuinen verzorgen. Zij dachten dat ze in de ogen van de vijand niets te betekenen hadden en vertelden, dat ambtenaarsvrouwen zich achter Wosi schuil hielden.
Er kwamen meer vluchtelingen terug, hopend de draad van

het oude leven weer te kunnen opnemen. Men zei, dat nog geen half uur geleden onze soldaten hier langs waren gekomen.
Binnen een paar uur vonden we onze drie wapenbroeders Koch. We hadden het gevoel dat nu de vijand op mocht komen!
Toen we bij een papoea-nederzetting kwamen en er de nacht wilden doorbrengen, kregen we te horen, dat onze commandant, kapitein J. B. Willemsz Geeroms, deze plaats met een grote groep militairen was gepasseerd.
Het duurde niet lang of we konden ons bij de kapitein melden. We wisselden alle belevenissen uit. Het scheen alsof de oorlog al jaren duurde.
We waren met zesenzestig man. De oudste was de heer Werdmuller von Elgg, een man van tegen de vijftig. De jongste was zijn neef Johnnie, nauwelijks zeventien jaar oud. Het leek wel een leger.
De volgende dag schoot de kapitein veel gemeenplaatsen weg, tijdens het appèl. We hadden een zware taak te vervullen. Zijn opdracht was zolang mogelijk stand te houden, tot de komst van de geallieerden. Hoe lang de strijd zou duren wist hij niet. We zouden het wel moeilijk krijgen. Omdat velen van ons vrouw en kinderen hadden achtergelaten konden ze – als ze hun taak te zwaar achtten – teruggaan, met achterlating van hun wapen.
De volgende dag bleek niemand desertie aanvaard te hebben. We marcheerden verder. Vier dagen lang.
Toen arriveerden we in Isrods, de districtshoofdplaats van Wasirawi.
Het hoofd daar, de heer Nuhuwae, diens vrouw en 16-jarig nichtje Koos Ayal, ontvingen ons enthousiast in deze wildernis. Het districtshoofd had wel bericht ontvangen dat de oorlog tegen Japan was uitgebroken, maar van het verloop van de strijd was hem niets bekend. Zelden had hij zo'n grote groep militairen gezien als de onze.
De tropennacht trok een donker gordijn over de rimboe. De dierenwereld volvoerde haar biologische taak.

Bintang Timoer — De Ster uit het Oosten

Ik zag een tjikjak haastig een streep over de muur van het voorportaal van het huis trekken. Op zoek naar liefde. De grillige lijnen die hij tekende zouden rivieren op de landkaart kunnen zijn.
De nacht vibreerde. Gegons, gerucht, een schreeuw, het gekriek van de ontelbare krekels, stilte en toch een immens leven, aan het oog onttrokken, eeuwenoud.
Ik mijmerde weg. Zou alles in het leven een bestemming hebben? Zou alles geregeld zijn of was ik en iedereen afhankelijk van een toeval? Bestond toeval?
Was het toeval of bestemming dat een voetbalwedstrijd mijn leven een totaal andere wending had gegeven?
Ik verbleef in het oerwoud van Nieuw-Guinea, tussen volksstammen die nog in het stenen tijdperk leefden. Het leek alsof de wereld hier een kans kreeg opnieuw te beginnen, omdat het mensdom elders niet anders gedaan had dan de verworvenheden die het had bereikt aan anderen te betwisten. Ik raakte verward door de gedachten die mij bestormden en die ik niet wist te ordenen.
Al zo vaak had ik gehoord en ook meegemaakt hoe een ontmoeting een totale wending gaf aan iemands bestemming. Met moeite had ik een baantje gekregen op het kantoor van de commandant van de artillerie, daar in Amboina. De voetbalclub van onze wijk: Bintang Timoer, Ster uit het Oosten, zou de strijd aanbinden met een elftal van de artillerie. Het was al een jarenlang gegeven, dat er dan hard tegenaan gegaan werd, en een wedstrijd zonder gewonden was een spelletje voor kostschoolmeisjes.
Als botsingen van enig kaliber uitbleven, werden de partijen

dermate onder druk gezet dat zelfs een wekeling zich held waande.
Deze dag was een dag waarop ook het publiek volledig deelnam aan een immense vechtpartij, die uitmondde in een gelijk spel, omdat de ene partij evenveel gewonden had als de andere. En dat noodde tot een beslissing.
Een korporaal vertrouwde mij toe dat de artillerie wraak zou nemen in onze wijk. Dat nam ik niet en ik vertelde mijn vrienden wat ons te wachten stond.
Men werd aangeraden des avonds het huis niet te verlaten en de jeugd werd opgeroepen om de woonwijken te verdedigen. Een heerlijke spanning. Oorlogje spelen.
We hadden conventionele wapens: catapults en stenen. Hier en daar een boksbeugel.
De artilleristen kwamen in legertrucks. Meer dan honderd man, onder wie korporaals en een paar onderofficieren.
De catapults en de stenen bleken van voldoende kracht om ons de indringers van het lijf te houden. Het verdroot de artilleristen, dat ze niet op de vuist konden en om de agressie wat af te reageren werden een paar woonhuizen kort en klein geslagen.
De gevechten duurden tot in de kleine uurtjes.
Intussen hadden plaatselijke- en legerautoriteiten de lucht gekregen van deze actie en in minder dan geen tijd waren een paar brigades infanterie, gewapend met karabijnen op scherp, ter plekke en werden de wijken uitgekamd.
De artilleristen die werden afgevoerd, zeiden dat ik een verrader was en dat ze mij zouden weten te vinden.
De volgende dag nam ik ontslag en ik vertelde de hele geschiedenis aan de kapitein Hanssen, die het knullig vond dat ik hem niet eerder had ingelicht.
Een paar weken later werd ik als schrijver aangesteld op een van de bestuursposten in Nieuw-Guinea. Dat was het dan.

De aankomst van de gouvernementsboot in de baai van Sorong zal ik niet licht vergeten.
Het was aardedonker en niet herkenbare geluiden, die altijd

angstig maken, drongen tot mij door.
Plotseling, zonder dat ik er iets van bemerkt had, stonden er een paar papoea's naast mij. Stevige, pycnische typen, slechts gehuld in een peniskoker. Zij waren met het districtshoofd naar de boot gekomen om mijn spullen op te halen, die in een sloep werden geladen.
Het leek een onwerkelijk verhaal.
Schimmen die een spel uitvoerden tegen een benauwend decor. We gingen naar een pasanggrahan, die onverlicht en ongemeubileerd was. We waren met z'n drieën. We legden ons op de veldbedden, die niet meer soelaas boden dan een wereldje van 180 cm × 80 cm, waar gedachten en gevoelens en herinneringen een plaats trachtten te bemachtigen. Dat lukte pas tegen de ochtend, toen de slaap me eindelijk had overmand.

De toespraak

In pakean deftig gingen we ons melden bij het hoofd van het plaatselijk bestuur van Sorong, die tot onze stomme verbazing gekleed was in korte broek en open shirt.
Hij keek ons aan alsof het leven hem voldoende reden had gegeven om iedereen wantrouwend te monsteren. Hij hield een toespraak, die opnieuw uit een verzameling gemeenplaatsen bleek te bestaan.
De goede man kende de rimboe, kende de ontstellende macht van de wildernis en was overtuigd dat alleen de sterkste kans had om het leven te behouden. Hij maakte zijn beperkte, niettemin op ervaring gestoelde zienswijze duidelijk met de uitspraak, dat het hem zou benieuwen „wie van jullie het hier het langst zal volhouden".
We zouden goed beginnen en wel met een grote B.B. patrouille*, die een paar maanden zou duren. Ik werd toegevoegd aan de jonge intelligente bestuursambtenaar J. Maitimoe.
We moesten voor drie maanden voedsel inkopen en alles wat nodig was tot „survival". Alles stond gepakt en gezakt gereed. De barang werd aan boord gehesen van een gouvernementsvaartuig, dat ons vijfenzestig mijl oostwaarts bracht.
Het leek vredig allemaal. Het schip stoomde een beetje hikkend door het water, daarbij een groot V-teken achterlatend. Zou dat een betekenis hebben?
Mijn gedachtensprongen begonnen weer, mijn zoeken naar waarheid, naar een beetje zekerheid, die mij kracht zou kunnen schenken om dit grote avontuur goed door te komen.
De boot ging voor anker. Prauwen kwamen naderbij om onze barang aan land te brengen.

* B.B. Binnenlands bestuur.

Ik had er nooit aan gedacht dat je zonder steiger kon meren. Het was niet eens gemakkelijk om droog in een prauw terecht te komen en ik verdenk vele roeiers ervan dat zij steeds weer hoopten dat de toean eens naast het ranke scheepje zou stappen.
We waren dus weer verder van de bewoonde wereld. Ik zag niet eens meer dat ik eeuwen terug was gegaan en vlakbij het „stenen tijdperk" was beland.
Met twintig dragers liepen we in twee dagen naar mijn nieuwe standplaats Sainkedoek.
Mijn lichaam verzette zich tegen het karwei, omdat het niet gewend was alleen de benen te gebruiken.
Mijn voeten zwollen op, ook al van de hitte en het zweet, dat mijn sokken doorweekte alsof ik een rivier had doorwaad.
De dragers brachten monotone geluiden voort, die hetzelfde effect hadden als de trom bij een troep dansende papoea's.
Onze standplaats was een ontgonnen stuk rimboe. Er waren drie woningen neergezet. Eén voor het districtshoofd, één pasanggrahan, waar ik tijdelijk verbleef, en een kazerneachtig bivak voor de agenten.
De zon braadde de plek, die, van boven af gezien, aan de kruinschering van een priester deed denken.
De Nederlandse vlag, ons fier symbool, hing er sloom bij, maar af en toe kreeg hij wat meer kracht door een warme wind en wapperde dan soms een hele dag lang, van 's morgens zes tot 's avonds zes, als de vroege nacht kwam aangeslopen.
Mijn voeten deden pijn. Het leek alsof ik op gloeiende as had gelopen. Ik hield ze eerst in koud water en daarna legde ik de benen hoog zodat het bloed kon terugstromen.
Ik voelde soelaas en dacht aan de toespraak van de chef, die min of meer suggereerde dat ik het gevecht om te overleven in de rimboe niet aankon.
Verderop was wat rumoer en kringelde rook omhoog. Een paar inboorlingen waren uit het oerwoud teruggekeerd en betrokken hun achtergelaten bivak.
De tweedaagse mars bleek slechts een voorproefje. We zou-

den nog een grotere gaan maken, veertig dagen lang.
De regen stroomde als een bandjir.
Met handen en voeten baanden wij – twintig dragers en twaalf agenten – ons een weg door een gebied dat slechts door een paar primitieven betreden was geweest.
We gleden steeds weer terug, alsof we ijs onder onze voeten hadden inplaats van modder en drab.
Rug- en spierpijn, gewonde handen en benen, een snee van een liaan op de wang. Neerlands hoop drong door naar een paar geregistreerde dorpen, wier bewoners ons misschien konden inlichten over andere stammen, die nog niet in de registers waren opgenomen.
Meer dan veertig dagen lang drongen we door het oerwoud. Ik bemerkte, dat ik mijn ribben kon tellen, maar op een of andere manier voelde ik mij als een kat die over zeven levens kon beschikken.
Mijn benen waren gespierd als van een atleet. Ik ging wat rechterop lopen, de kin wat omhoog.
In tegenstelling tot drie collega's, die de strijd hadden opgegeven, was ik met twee anderen overeind gebleven.
Mijn twee kameraden, die ook overgebleven waren, kregen als standplaats kustplaatsen toegewezen, dorpen met vaste bewoners, geen nomaden dus. In die dorpen waren zelfs door Chinezen gedreven winkels. En dat was me wat.
Van ons zessen bleef ik als enige over, voor het pionierswerk bestemd.
Het was midden in december, toen we in de hitte – per prauw – naar Sorong voeren om Kerst en Nieuwjaar te gaan vieren in wat wij de bewoonde wereld noemden. In ieder geval een plaats waar we onze duiten zonder zorg konden aanspreken. Het leven scheen weer kleur te krijgen.

Een droog schot zond een kogel rakelings langs mijn oren. De oorlog riep mij uit mijn mijmeringen terug. Waar het schot vandaan kwam wist ik niet. De kogel trof meermalen hout. Dat hoorde ik vertraagd. Alsof mijn hersens de indrukken te laat registreerden.

We wisten wel dat de Jappen erin geslaagd waren tal van papoea's om te kopen met kralen, kettingen etc. . . . In ruil daarvoor moest de bevolking hen vertellen waar wij ons ophielden.
Mijn zenuwen waren tot het uiterste gespannen.
Ik mocht niet verwachten, dat kogels alleen hout zochten om zich in te boren of op af te ketsen.
Ons groepje bleef meer dan een uur lang in stelling. Toen durfden we weer over te gaan tot de orde van de dag, en dat betekende vooral de honger stillen. Van een juiste spreiding van de rantsoenen was natuurlijk geen sprake. Ook de verdeling van munitie liet alles te wensen over.
Vanuit Manokwari was geen korrel rijst aangekomen.
Ter ontlasting werden wij – onder wie sergeant-majoor Maas en militie-soldaat I. Koch, in het geheel veertien man sterk – naar bestuurspost Hattam gestuurd om van daaruit de opgeslagen militaire goederen en munitie te halen.
Als er niet gevochten werd zou ik gewoon de bestuursfuncties waarnemen. Twee kleine gevechtsgroepen van elk drie man vertrokken met ons. Ze moesten naar de posten Testega en Sensenemes, om de aldaar opgeslagen vivres en munitie te bewaken. Onder hen bevonden zich de militiesoldaten L. Attinger en T. van Genderen.
De aankomst in Tjoisi, drie dagen na ons vertrek, was voor mij een groots moment. Ten teken dat het districtshoofd was gearriveerd werd de Nederlandse vlag gehesen.
Een bijzonder aangename verrassing was ook, dat wij in Tjoisi vader en zoon Tuinenburg en de heer Griët aantroffen.
Sergeant-majoor Maas stuurde hen de volgende dag naar Wasirawi, om zich bij de kapitein te melden.

De Jappen hadden al een paar maal getracht de opslagplaats voor voedsel en munitie op te blazen.
De opslagplaatsen waren zó goed aan het oog onttrokken, dat we rustig mochten aannemen dat politieman Pantouw de zaak verraden had.
Nu kwam politieman – tevens tolk – Manikabar Mandatjan,

gewapend met geweer, zich melden. Hij kon meteen de plaats van Pantouw innemen.
Een paar kleine groepen van onze mannen gingen hier en daar op verkenning uit.
De hitte lag als een dweil, die in heet water was gedompeld, over ons heen.

De gezinnen van de militairen die aan de kust te Oransbari zaten, mochten – op instigatie van het hoofdkwartier – naar het binnenland worden overgebracht. Dat betekende voor mij dat op diverse plaatsen voedsel moest komen om de evacué's te kunnen opvangen.
De vrouwen voelden niet veel voor deze evacuatie en de dagelijkse ruzietjes en benepenheden begonnen de omvang van een burgeroorlog aan te nemen.
Van de meest pietluttige dingen werden halszaken gemaakt en ik vroeg me wel eens af, of die vrouwen ook maar het geringste begrepen van wat oorlog betekende.
Dit temeer toen we van de militie-soldaten Griët en Soentpiet, die twee weken waren weggeweest, te horen kregen dat zowel te Ransiki als in Oransbari een aantal Jappen was gedetacheerd.
Intussen was ook de commissaris van politie, de heer Roborgh, vanuit het Wandamengebied gearriveerd. Hij wist te vertellen dat ergens bij de Wisselmeren een andere collega zat, Van Eechoud, in gezelschap van de B.B. controleur Victor J. de Bruyn.
Hij was naar het Wandamengebied gestuurd om sagokoeken voor de groep te verzamelen. Maar de Jappen waren er ook al. Niettemin had hij de goede weg naar ons weten te vinden en bovendien had de militiesoldaat Kokkelink contact gemaakt met een Ambonese groep, die loyaal was gebleven en de Japanse activiteiten kon doorgeven. Leider van deze verzetsgroep was de heer Latumahina.
Een vijandelijk peloton was in de buurt van deze Ambonezen gekomen. Het peloton liep in de Ambonese val en werd vernietigd.

Zo te zien leek er toch weer een draad te lopen tussen de verschillende afdelingen.
De verbindingen waren er weer.
Maar de vrouwen scholden elkaar nog steeds uit.
Nederland was volop aanwezig.

Eenmans bivak

Politieman Manikabar kwam hijgend aangerend.
De vijand was op Andai.
Een Japanse eenheid was een dag of vijf geleden aan land gezet.
Een paar Hattammers waren gedwongen als dragers dienst te doen. De inzet van de patrouille was Tjoisi.
Een van de dragers had kans gezien te ontsnappen en kon de dorpsbewoners inlichten.
Als het bericht juist was betekende dat, dat de vijand binnen drie dagen oog in oog met ons zou komen te staan.
Ik kon er niet achter komen hoeveel Jappen er waren, want Manikabars telling reikte niet verder dan één, twee, drie, veel.
Besloten werd Tjoisi te ontruimen en terug te trekken naar Testega. Maar ik wilde blijven, want we moesten coûte que coûte de verbinding met het hoofdkwartier handhaven.
Op eigen verantwoording bleef ik achter met Manikabar, die in een ravijn een schuilbivak voor mij ging inrichten. Deze schuilplaats zou de vijand nooit ontdekken, tenzij Manikabar zelf de verradersrol zou spelen.
Het voedsel dat bij het bivak werd opgeslagen, zou mij een maand in het leven kunnen houden.
De bestuurspost te Tjoisi, dat op een plateau van nog geen vijftig meter doorsnede was gebouwd, kon mij niet beschermen. Omdat de Jappen er de gewoonte van maken 's morgens vroeg aan te vallen, bracht Manikabar mij in de nacht naar het schuilbivak.
De donkerte lag als een lijkwade over het ravijn, we zagen elkaars contouren niet, wel voelden we elkaars aanwezigheid. Glijdend, strompelend, vallend, gerucht makend bereikten wij mijn schuilplaats.

Manikabar zei me dat hij nu naar vrouw en kinderen wilde. Hij zou over drie dagen terug komen om mij te vertellen wat hij wist.
Daar zat ik dan in een hol van een ravijn, moederziel alleen. Voor Koningin en vaderland. De ongelukkigste man op de meest eenzame post ter wereld.
In de nacht kwamen de dingen van de dag zwaar te liggen. Bij alle volkeren is de nacht door de eeuwen heen het rijk geweest van demonen, geesten, kobolten.
De nacht vervormt de dingen, ook die van de geest. Ieder gerucht lijkt een vijand, elk bewegen een potentiële aanslag op het leven.
Zou nu een God op mij neerkijken, glimlachend toezien of ik de paar eigenschappen, die ik had meegekregen, voldoende benutte om Hem welgevallig te zijn?
Zou ik, Piet de Kock uit Amboina, van voldoende nut zijn om de attentie te verkrijgen van de Schepper aller dingen?
's Nachts neig ik tot geloof, omdat de angst mijn strot omvat, de zenuwen in mijn hals gespannen staan als de snaren van een stringbas.
Maar in de ochtend krijgt alles diepte, contouren en afstand, het geloof ebt weg en op de vloedlijn van de morgenstond spoelen de twijfels aan.
Zo vergaat het mij, nu ik – voor de zon haar roosterend werk begint – de vijand nog niet heb ontdekt en andere, niet minder échte vijanden in mijn bivak hebben plaatsgenomen: verveling, een gevoel van zinloosheid, het verlangen naar een vrouw, die mijn zorgen deelt en mij in het liefdesspel weer de zin van de waarde van het leven doet beseffen.
Maar de zon zindert de hersens van een man, die zonodig iets zinvols wilde laten zien, tot brij.
Hier zit dan de globetrotter, de inktkoelie, die van de soldijstaten af naar de onbekende verten wilde; die droomde van een carrière bij het binnenlands bestuur; die rechter op ging lopen omdat een arme sloeber als de welhaast onmondige politieagent Manikabar de vlag hees, om te laten zien dat Harer Majesteits Gezag aanwezig was op de eenzaamste plek

ter wereld; een knullig stukje doek van drie gekleurde banen: rood, wit, blauw, waarvoor ik mijn kop riskeerde.
Waren wij allen krankzinnig?
Moest je tegen de Jap zeggen: Hier ben ik? Maak mij maar krijgsgevangen of hak m'n kop maar af? Ik ben het zat, meer dan zat?

Het zweet vormt bandjirs over mijn gezicht en lijf.
Ik kan hier naakt zijn en alleen door een nieuwsgierig dier worden waargenomen, die overigens nooit z'n vertrouwen zal schenken. Wat dat betreft zijn de dieren verder dan wij. Zij hebben een soort radar ingebouwd gekregen voordat wij radar leerden kennen. Radar tegen elke vorm van gevaar, dat door trillingen en voor onze oren niet waarneembare geluiden af komt op alles wat leeft.
Wij zijn al afgestompt door de geluiden van onze cultuur, die we extra decibels verschaffen met onze apparatuur en die daardoor onze trommelvliezen blijvend hebben aangetast.
Onze ogen, die in den beginne konden wedijveren met die van een valk, hebben hun kracht verloren door het gemak dat we ze verschaffen met technische vernuftigheden.
Maar is dat dan geen vooruitgang?
Je oren worden zwakker en je stopt er een electrisch dingetje in en hup, het gaat weer!
Je doet een paar geslepen glazen voor je ogen, en hup, je ziet weer als voorheen.
Verlies die dingen echter niet: je hoort niets meer en zelfs overdag zie je nauwelijks meer dan de schimmen van de nacht.

De seconden gaan trager nu, de minuten lijken uren, de uren dagen, de dagen maanden.
Politieagent Manikabar heeft mij natuurlijk belazerd met z'n: ik wil mijn vrouw en mijn kinderen bezoeken, ik ben over drie dagen terug; dan weet ik of de Jappen in de buurt zullen zijn of niet.
De zon tekent gigantische vlerken in het ravijn.

De schaduwen van een immense vogel.
De vlerken reiken tot aan mijn bivak, nemen er bezit van en slokken mij op.
Het lijkt alsof het doodskleed over mij wordt gelegd.
Ik wil wel ten onder gaan . . . ik ben moe van het niets doen, dodelijk moe, de zwarte geest neemt bezit van mijn stoffelijk omhulsel en breekt de kracht van mijn denken. De kleine dood – de slaap – slaat mij neer.
De vijand kan een gemakkelijke prooi halen.

De dag komt zich presenteren alsof er niets veranderd is.
Maar nog steeds laat de vijand zich niet zien.
De Jappen slaan verder toe in Azië. De Duitsers vervolgen hun Blitzkrieg of beginnen aan een terugtocht „volgens plan".
Ik, Piet de Kock uit Amboina, zit nog in het ravijn van de Vogelkop op Nieuw-Guinea en de roofvogels cirkelen boven mijn hoofd alsof zij al weten dat hun prooi, daar bij dat kleine bivak, langzaam zal worden afgemat, tot het ogenblik aanbreekt dat zij hun snavels in het taaie vlees kunnen zetten.

En dan ineens, met niet meer gerucht dan dat van een hagedis, staat Manikabar voor mij.
Hij heeft woord gehouden.
Ik ben er door ontroerd.
Het is alsof ik uit een concentratiekamp bevrijd ben.
Het leven heeft weer zin.
Ik verneem dat de dragers van de Japanse patrouille één voor één zijn weggelopen. De Jappen hadden op hen geschoten, maar geen van hen was getroffen.
De vijandelijke patrouille was niet verder gekomen dan de bovenloop van de Andai-rivier, die door de tropische regens in een kolkende bandjir was veranderd.

Manikabar en ik keerden terug naar Tjoisi.
De volgende dag reeds arriveerden sergeant Van der Muur en de militie-soldaten Jacquard en Arends.

In een van de brieven die zij hadden meegenomen, droeg de kapitein mij op contact te zoeken met sergeant-majoor Maas. Hij moest met zijn groep zo vlug mogelijk naar Wasirawi vertrekken. In zijn plaats zou een nieuwe gevechtsgroep naar Tjoisi komen.
Het deed mij goed te ervaren dat de bevolking vertrouwen in mij had, nu ik in de buurt was gebleven.
Sergeant Van der Muur had ook ander nieuws van het hoofdkwartier. De militie-soldaat M. Ch. Kokkelink had met Johnny Werdmuller von Elgg, onze beste schutter, D. Hamar de la Bretonnier en nog vijf anderen een Japanse patrouille bij de Warjorie-rivier onderschept en vernietigd. Het was ons eerste succes.

De brief die ik aan sergeant-majoor Maas had geschreven bleek zijn bestemming te hebben bereikt. Nog geen week later kwam hij met de zijnen en een klein transport, onder leiding van een dorpshoofd, in Wasirawi aan.
De communicatie in de jungle bleek in orde.
De nieuwe gevechtsgroep onder commando van de reserve-luitenant ter zee 3e klasse Roborgh arriveerde in Tjoisi. Vader en zoon Tuinenburg waren er eveneens bij.
De opdracht aan Roborgh luidde: een patrouille zenden naar de Anggimeren. Doel: contact maken met de Manikionners.
Deze Papoeastam bij de Anggimeren bleek het KNIL niet welgezind te zijn. Waarschijnlijk was de haat tegen de Kompenie door de ineenstorting van het Nederlandse gezag manifest geworden. De Jappen hadden daar gretig gebruik van gemaakt en de bevolking vanuit Ransiki aangemoedigd tegen ons in opstand te komen.
Benny Tuinenburg bevond zich bij de patrouille, die zes man sterk was.
Vader Tuinenburg was voor dit zware terrein niet meer geschikt en bleef met de rest in Tjoisi achter.
Hier moest hij op de terugkomst van zijn zoon wachten.
Vader Tuinenburg leek wat afwezig, zo dromend bewoog hij zich voort.

De Tuinenburgs waren bekend en geliefd in de kuststreek van Andai.
De ouders, de dochter en de zonen Ernst en Benny konden goed met elkaar overweg en als de jongens met verlof thuis waren, werd er veel gelachen in de gastvrije woning.
Avonturiers van het goede soort. Wars van ambtelijke traagheid en met een ingebouwde weerzin tegen officiële geheimtaal.
Je wist met een Tuinenburg waar je aan toe was.
Benny was de lievelingszoon, alhoewel de ouders dat altijd zouden ontkennen.
Een moedige en wat ruige jongen. Als het moest wel graag even op de vuist. Tevens in staat om een geschil meteen weer te vergeten.
Toen de vijandelijke schepen voor Manokwari lagen, waren de zonen thuis met week-end verlof.
Benny hoorde van de inval en zijn eerste reactie was: het binnenland in en met de terugtrekkende militairen mee en er dan „tegen aan".
Vader Tuinenburg was zo verknocht aan zijn zonen dat hij besloot mee te gaan.
Goed, als landstormer had hij niet veel militaire inbreng meer, maar niettemin dacht hij zich hier of daar toch wel nuttig te kunnen maken.
Benny liep voorop.
Het haast onbegaanbare pad was voor hem nauwelijks een hindernis.
Hij liep en sprong als een kat.
Plotseling werd vuur gegeven.
Het kwam uit een hinderlaag, die mede door inlanders moest zijn opgezet.
Het vuur groef zich in de jongste en lenigste van de patrouille, in Benny Tuinenburg, die met een schreeuw op de lippen in de jungle stierf.
Beurtelings vloekend en biddend voerde de patrouille zijn stijf geworden lichaam mee.
Een macabere scène.

Z'n voeten, die nog schenen te leven, schokten op en neer.
Strompelend en steunend kwam de groep in Testega aan, waar Benny werd begraven.
Dit trieste bericht bereikte vader Tuinenburg en ons een paar dagen later.
De slag kwam mateloos hard aan.
Vader Tuinenburg kon het niet geloven.
Zó kon God niet toeslaan.
God moest straffen opleggen die te dragen waren, niet één die men niet kon overleven.
Mompelend ging de oude man de wacht aflossen.
De volgende morgen was hij verdwenen, naar vrouw en dochter, zo zei men.
Op de heuvels van ons bivak hoorden we de vechtlustige stemmen van mannen en vrouwen, die geheel de nacht bezig bleven met hun gebruiken, die nooit door het oog van een blanke zijn waargenomen.
Het angstwekkende gekrijs hield die nacht aan.
Ik had besloten om een paar routinepatrouilles te maken naar de dorpen van de Hattammers, om het vertrouwen te verstevigen.
Ik had er geen idee van dat een paar van de grensdorpen ons vijandig gezind waren geworden. Waarschijnlijk waren de Manikionners gekomen met hun dreigementen.
We namen onze intrek in een van de gemeenschapswoningen. Er waren hier nog vier oude mannen, verder alleen vrouwen en kinderen.
We deden geen oog dicht, want op de heuvels scheen iets voorbereid te worden.
Hoe gek het ook klinken moge, maar deze oude mannen, vrouwen en kinderen waren onze enige hoop om levend van dit bivak weg te komen.
Ik besloot, met Manikabar als tolk, uit te leggen, dat het nooit de bedoeling was geweest om oorlog te voeren tegen eigen districtsmensen.
De soldaten die ik bij me had moesten zij zien als gewone politieagenten.

Het vertrouwen was gering.
Ik hoorde hun angstaanjagende strijdliederen, die aan het „koppensnellen" voorafgaan.

De nacht ging traag voorbij.
Toen de zon opkwam waren de mannen en vrouwen op de heuvels nog niet tot een besluit gekomen. Maar onder geen beding durfde ik nog een nacht aan. Hun gekrijs, hun drank, hun wilde dansen zijn voldoende om tot de afschuwelijkste daden te komen.
Ik liet de oude mannen en ook de vrouwen tussen de patrouille in lopen.
Een antieke truc, zo oud als de mensheid zelf.
Ik liet Manikabar zeggen, dat de mannen en vrouwen weer op eigen gelegenheid terug konden, zodra wij over de brug waren.
Mochten de krijgers tot de aanval overgaan, dan zou de patrouille de gijzelaars doden.
De mannen en vrouwen die we meevoerden begonnen te roepen dat ze de „kompenie" met rust moesten laten, dat wij van goede wil waren.
Het wonder geschiedde.
Het gekrijs hield op.
Zonder één schot te lossen bereikten we de brug.
Ik gaf de gijzelaars een petroleumblik vol met rijst.
Ongeveer achttien kilo, plus vlees en tabak.
De „kompenie" kwam zonder verliezen thuis.

Een paar dagen later ging de militie-soldaat Kokkelink met een paar mannen een andere nederzetting nabij Tjoisi verkennen.
Bij het krieken van de dag werd de patrouille vanuit een hinderlaag met pijl en boog aangevallen.
Kokkelink kreeg een pijl in z'n kaak. Hetgeen hem niet verhinderde een antwoord terug te geven. Doch rimboebewoners blijken nu en dan in het niets te kunnen verdwijnen.
Wij waren natuurlijk bang dat de transporten van voedsel en

munitie vanuit Testega-Sensenemes door dit soort incidenten verstoord zouden worden.
Maar we waren ook dankbaar dat we de voorraden naar Tjoisi hadden kunnen overbrengen.
Daarenboven konden we deze posten opheffen.
Maar eerst moest aan de opstandige Manikionners, die door de Japanners zo waren opgehitst, dat zij meenden onaantastbaar te zijn geworden, de les gelezen worden.
Onder leiding van foerier Beaufort ging een kleine strafexpeditie naar de Anggi-meren.
De Manikionners dachten dat het KNIL zo in de moeilijkheden zat, dat het nooit tot een aanval zou durven overgaan, zó diep in hun gebied.
Het KNIL kwam en las hun de les.
De Hattammers kwamen daardoor in een moeilijke positie, want aan de ene kant stond hun loyale houding tegenover het Nederlandse gezag en aan de andere kant zaten de krijgslustige en door de Japanners opgehitste Manikionners, die gaarne wilden koppensnellen.
Deze situatie was oorzaak, dat wij zeer moeilijk dragers konden krijgen voor onze transportdiensten.
Het leek mij daarom maar het verstandigste om een paar dorpen te gaan bezoeken.
Als dekking kreeg ik sergeant Mandala en drie man mee. Het beviel mij niet dat de twee nederzettingen, gelegen nabij de vallei ten Noorden van Tjoisi, zo goed als verlaten waren.
De volgende dag gingen wij verder de vallei in en kwamen terecht in een dorp, waar de guru (godsdienstonderwijzer) met zijn gezin en nog een paar dorpsbewoners aanwezig waren.
De dorpelingen zeiden geen woord.
We wisten niet waar we aan toe waren.
Alleen de guru fluisterde ons toe, dat de Japanners vele geweren aan de Manikionners verstrekt zouden hebben om de „kompenie" aan te vallen.
De bevolking was zo bang geworden, dat zij niet meer in de dorpen durfde te blijven.

De jungle verschaft in zulke omstandigheden geborgenheid aan hen, die het gedrag van het oerwoud kennen.
Wij besloten om naar Tjoisi terug te keren.
We vertrokken tijdens de dageraad.
Het uur van de aanval.
We waren nauwelijks onderweg of vanuit een hinderlaag werden wij door mitrailleurvuur verrast.
De mist hing als een gordijn over ons heen. We konden op geen vijf meter afstand iets waarnemen.
Glijdend tot bij het ravijn, vanwaar we het vuur hadden waargenomen, gooide een van de kameraden een handgranaat in de richting van de aanvallers.
De knal was zo verbijsterend en echode zo na, dat we er zelf van schrokken.
De vijand blijkbaar ook.
Die dacht vermoedelijk, dat we bezig waren aan een grote tegenaanval.
Het geratel van het mitrailleur- en geweervuur begon opnieuw.
We hoorden nu overal ontploffingen.
Zouden we omsingeld zijn?
Angst kroop in onze kelen.
De hartslag ging sneller.
We staken de rivier over en renden voor ons leven. Naar de overkant, de helling op.
We zagen uit over de vallei, die de mist nog omarmde, waaruit het gebergte langzaam opdoemde.
Rookslierten tekenden zich in de mist af als guirlandes: Tjoisi stond in lichter laaie.
De Japanners hadden de Manikionners als bondgenoten meegenomen.
Zonder die hulp zou het onmogelijk zijn geweest om in de nacht die gevaarlijke tochten te maken.

We moesten het Hattamgebied opgeven.
We gingen nu richting Wasirawi, met Manikabar als onze gids en toeverlaat, een trouwe makker, zonder wie wij ten

dode zouden zijn opgeschreven.
We liepen van nederzetting naar nederzetting.
Toen we de derde dag bij de grote rivier de Warjorie aankwamen, gaf Manikabar plotseling te kennen dat hij terug wilde naar vrouw en kinderen.
Het trof ons als een Jobstijding.

We arriveerden op het hoofdkwartier met een gevoel van verslagenheid.
Luitenant Roborgh was er al met een gedeelte van zijn gevechtsgroep.
De militie-soldaten Arends en Ross bleken vermist, na een gevecht, waarbij de patrouille van twee kanten tegelijk onder vuur was genomen.
Onze rijen werden uitgedund.
Terwijl een paar van onze groepen onderweg waren naar de kust om verkenningsopdrachten uit te voeren, spoedde zich een bericht door het land, dat de Amerikanen geland zouden zijn.
Al weer leek de wereld veranderd, nee, verbeterd. Nieuwe en goede tijden zouden aanbreken; er zou voor altijd afgerekend worden met de vijand. Het uur der wrake was aangebroken.
Optimisme en opwinding vochten om de voorrang.
De groepen van sergeant Van der Muur, die van Gijbels en de bewakers van de vivres- en munitieopslagplaatsen van Wasirawi, de militiesoldaten Van Genderen en Hofman zouden, evenals wij, wel bezig zijn met het maken van rooskleurige toekomstplannen.
Einde van de ellende, vrij baan voor het geluk van morgen, een nieuw hoofdstuk in ons turbulente leven.
Zouden diegenen gelijk krijgen, die indertijd hadden voorspeld dat wij maar hoogstens zes maanden in het binnenland zouden doorbrengen?
Het stond voor ons vast, dat er grote dingen te gebeuren stonden.

Na een paar dagen hadden we nog niets bijzonders gehoord.

Ons optimisme kreeg een knauw.
Eindelijk kwam er van militie-soldaat Kokkelink bericht uit Sidei.
Vanuit de Philipijnen was een prauw met drie Amerikanen en Philipijnse roeiers in Sidei aangekomen om voedsel in te slaan. Zij waren op weg naar Australië.
Kokkelink had de Amerikanen sterk afgeraden verder te gaan, omdat de kans om daar veilig aan te komen zeer gering was.
Vooral gezien het feit, dat de Jappen geheel het noordwestelijk gedeelte van Nieuw-Guinea bezet hadden.
Zij kregen daarom het advies zich liever bij de guerrillastrijders aan te sluiten.
De Amerikanen waren maar al te blij, dat zij met ons contact hadden gekregen.
Na zolang in een prauw te hebben rondgezworven en steeds bewoonde centra te hebben gemeden, aanvaardden zij het aanbod en sloten zich bij de gevechtsgroep van Kokkelink aan.
Onze nieuwe strijdmakkers vertelden ons, dat zij in de buurt van Sorong door vijanden waren beschoten. Eén van hen had een schotwond in de lies en kon derhalve moeilijk lopen.
Een week later arriveerde Kokkelink met twee anderen op het hoofdkwartier.

De commandant begon reeds plannen uit te werken om het hoofdkwartier eventueel naar elders te verplaatsen
Door het uitvallen van de gebieden Anggimeren en Hattam bleven voor hem slechts de kuststrook van Amberbaken en de Kebarvlakte over, plus eventueel het verder naar het westen gelegen Karoongebied.
Vooruitlopend op de definitieve beslissing werd te Meorani een bivak als hoofdkwartier ingericht.
Tegelijkertijd werd de bestuurspost Isrods opgeheven en het districtshoofd van Wasirawi, de heer Nuhuwae, met zijn echtgenote en nicht Koos Ayal, gingen met de militairen mee naar Meorani.

In Isrods zelf bleef een kleine gevechtsgroep achter, mede ook omdat de maisaanplant nog moest worden geoogst.
Kokkelink ging weer terug naar zijn eenheid te Sidei om de activiteiten van de vijand in de gaten te houden.

Onze dagelijkse beslommeringen werden op een ochtend verstoord door een mededeling van één der dorpshoofden, dat hij vreemde mannen met geweren zou hebben gezien, toen hij die ochtend gevolg had gegeven aan de oproep een algemene vergadering bij te wonen te Isrods.
Jacquard en ik werden vooruit gestuurd om de hoofden te ontvangen, terwijl onze commandant met zijn troep eveneens onderweg was naar de plaats van afspraak.
Na moeizame ondervragingen – ik had geen tolk bij mij – kregen we de indruk, dat de door het dorpshoofd gesignaleerde mannen in elk geval niet onze kameraden waren.
Dit bericht werd doorgegeven aan de commandant, die nog steeds onderweg was. Als antwoord kregen we het bevel aan te vallen.
We stuurden de dorpshoofden weg, omdat het niet uitgesloten was, dat de vijand zich al aardig dicht in de buurt bevond.
Dat klinkt gemakkelijk. Aanvallen!
Hoe?
Waar is de vijand?
We zochten het bestuurspad, dat uitkwam aan de rand van een droge rivierbedding.
We trachtten een hinderlaag te maken, die niet alleen aan het oog onttrokken was, maar tevens de zekerheid verschafte, dat het geluid van vuurspuwende wapens zó zou echoën dat men niet zou weten met hoevelen we waren en waar het geluid vandaan kwam.
De vijand liet zich niet zien.
Het enige wat we hoorden waren onze bonzende harten.
We gaven onze stellingen op.
Geen van ons beiden had er aan gedacht dat er nog meer wegen naar het dorp leidden dan het bestuurspad alleen.

Daarmee had de Jap wel rekening gehouden.
Nog geen honderd meter verder vlogen de kogels ons om de oren.
Alles brandde op ons los.
Mitrailleurs, geweren, mortieren.
In „tijgersluipgang" gingen we het alangalangveld in, dat tot de rand van het bos reikte.
Als een van ons het hoofd iets te hoog hield, tjingden de kogels voorbij.
We bereikten het jonge bos bij het ravijn voor ons.
Ieder van ons zocht dekking achter een boom.
Toen we de struiken zagen bewegen waarachter de Jappen schuil gingen, maaiden we er moordend lood doorheen, waarna we duikelend in het ravijn belanden, wachtend of onze andere twee groepen en onze commandant zelf met zijn troep onze actie hadden kunnen waarnemen.
We hoorden noch zagen iets en trokken verder richting Meorani.
Het pad van Isrods naar Meorani liep gedeeltelijk over een droge bedding van de rivier.
We gingen er weer in stelling omdat we rekening hielden met de mogelijkheid dat de Jappen wellicht enige dorpshoofden hadden gedwongen hun de weg te wijzen naar Meorani.
Als dit het geval mocht zijn, zouden we een goede kans maken hun opmars tegen te houden en onze eigen groepen de mogelijkheid verschaffen zich te verplaatsen.
Onze veronderstelling bleek niet te kloppen.
We gingen verder naar Meorani, naar het hoofdkwartier, dat verlaten was.
Waar waren onze groepen?
We hadden er geen idee van.
De nacht nam ons in bescherming, beter gezegd, liet ons met onze zorgen en angsten alleen.

De nieuwe vijand

Gedachten en herinneringen bestormden mij weer.
Waar was ik mee bezig?
Ik zie de eerste bergpapoea's weer voor mij.
Gekleed in een stukje boombast van niet breder dan zes of zeven centimeter, dat met een stuk touw om het lijf werd gebonden.
Was ik bezig stammen te verdedigen, zelden of nooit door andere stervelingen betrapt?
Betrapt tijdens de macabere uitoefening van hun – in onze ogen – wrede adatgewoonten?
Die ontstellende griezelfilm. Zwarte en bruine schedels, nog met zwart haar erop, opgehangen aan balken.
Straks bij het koppenfeest kon je zien hoe de onderkaken van de onthoofden werden verwijderd.
Soms bewerkten zij die koppen. Het was dan net alsof ze weer tot leven werden gewekt.
De controleurs van het B.B. wisten daarvan de weerzinwekkendste verhalen te vertellen.
Ook over het zgn. pijlen van vrouwen die overspel hadden gepleegd.
Zij werden gepijnigd en gemarteld totdat zij een volledige bekentenis hadden afgelegd. Hun bloedeloze lichamen werden dikwijls tegen de kruisbalken geslagen.
Dan volgde de wraak op de overspelige man.
Hij werd doodgepijld. Zijn kop ging als een „corpus delicti" mee naar de nederzetting.
De gemeenschap moest weten dat de bedrogen echtgenoot geen lafaard was.
Dan het feest.
Eénlettergrepige woorden en klanken, monotoon herhaald, totdat je als het ware mee begon te doen.

Het ritme, dat leidde tot extase of hysterie.
Uren achtereen dansten de mannen.
Een Europeaan zou dat nog geen kwartier volhouden zonder er bij neer te vallen. Zij stortten pas neer na zes, zeven uur.
De sterksten onder hen hielden het tot aan de morgenstond uit, totdat lichaam en geest het volledig begaven.
De rouwgebruiken waren bij vele bergstammen eveneens van een zeer macaber gehalte.
Een vrouw die een kind verloren had liet zich kaalscheren. Dan werd zij van top tot teen ingesmeerd met sago- of kasavemeel. Ze was dan voor iedereen onherkenbaar. Door het geweeklaag leek zij – vooral des nachts – op een spook.
Net als bij beschaafde culturen zijn geboorte, puberteit, huwelijk en dood, data die met bepaalde gebruiken gepaard gaan.
Als bij de bergpapoea's een man sterft, wordt zijn stoffelijk overschot niet onmiddellijk begraven.
Schuldeisers en schuldenaren moeten eerst in het bijzijn van de geest van de overledene alles opbiechten. Er moet nog gesproken worden en gehandeld over de door de overledene uitgeleende en nog te vorderen goederen.
Dat kan dagen duren.
Om te zorgen dat de geest in de woning blijft, wordt het lijk op een baleh-baleh geplaatst.
Daaronder wordt een klein vuurtje gestookt.
Pas als alles geregeld is, wordt hij „officieel" begraven.
Bij de ene stam wordt het stoffelijk overschot ergens in het bos op een hoge stellage gelegd.
Een andere stam geeft er de voorkeur aan het in een holle boomstam te bergen.
Zijn speer en pijl en boog krijgt de overledene mee op zijn verdere reis.
Dit alles gebeurt trouwens ook op vele andere eilanden van de Indonesische archipel.
De as wordt eerst bij elkaar gehouden en verwaait dan naar alle windstreken.
De man krijgt zijn koteka mee op de grote reis. Deze koteka,

de peniskoker, staat heel parmantig op zijn graf.
Gaat een vrouw dood, dan krijgt zij haar grasschortje mee.
Overigens heeft de vrouw de man die haar wordt toegewezen maar te aanvaarden, nadat de man haar met bijlen, varkens of schelpen heeft betaald.
Voelt zij er niet veel voor, dan zal een speerpunt haar snel van gedachten doen veranderen.
Zij weet, dat wanneer zij halsstarrig blijft, zij gepijld kan worden tot de dood er op volgt.

Ben ik hier nu om die gebruiken van de papoea's veilig te stellen?
Zou iemand in Nederland weten dat wij ons blijvend tegen de indringer zullen teweer stellen; dat wij ons nooit zullen overgeven?
Hoe zou het op Amboina zijn? Met mijn ouders en m'n jongste broer?
Zouden wij ooit waardering krijgen voor ons werk, voor onze trouw?
Onder elkaar hebben we daar veel over gepraat. Niemand van ons geloofde, dat we ooit enige dank zouden ontvangen.
Wat was het dan toch, dat ons bezielde?
Welke vreemde krachten hadden bezit van ons genomen?
Ik woelde heen en weer op mijn stretcher.
Moedeloosheid maakte zich van mij meester.
Niets had enige zin. Niets was waard om vast te houden. Alleen een herinnering nam ik mee in mijn geestelijke barang. Meer niet. Te weinig om voor te sneuvelen.

Het licht reikte al naar de aarde. Jacquard en ik torsten ieder een blik rijst van achttien kilo en wat vleesconserven mee. We wisten niet dat we binnen het uur al de sporen zouden vinden van de terugtrekkende hoofdmacht. We zagen die sporen in het gras, dat aan beide kanten van het pad was plat getrapt.
Hier en daar konden we zien dat iemand was uitgegleden en tegen de vlakte was gegaan.

In de namiddag riepen een paar wapenbroeders, die zich verschanst hadden, ons toe.
We vonden militie-soldaat Van Genderen en de Javaanse soldaat Soehe, de bewakers van een der vivres-depots. De depots waren danig onder vuur genomen en het was meer geluk dan wijsheid geweest dat de beide soldaten hadden weten te ontsnappen. Er was echter weinig hoop dat de andere jongens nog in leven zouden zijn.
Steeds opnieuw bleek, dat de vijand over zeer goede gidsen moest beschikken, want hij wist precies waar en wanneer hij moest aanvallen.
Het was een allerminst prettig gevoel, dat ook velen van onze eigen districtsmensen aan de andere kant stonden. Wie was goed en wie niet?
Het was beangstigend om te ervaren dat we eigenlijk niemand meer konden vertrouwen.
Ondanks het feit dat onze commandant zich bijzonder prijzend uitliet over onze activiteiten om de vijand bezig te houden, namen onze depressieve buien toe.
Er kondigde zich een nieuwe vijand aan: honger. We hadden geen contact meer met de bevolking en de voedselsituatie in het kamp werd met de dag nijpender.
Er bleef dus maar één ding over en dat was een gevechtsgroep naar Meorani sturen, waar wel behoorlijk voedsel aanwezig was.
De volgende dag reeds vertrok zo'n groep, zes man sterk. We spraken af, dat wanneer er niets aan de hand was, twee dagen later een andere groep zou komen voor de aflossing. De dan terugkerenden zouden zoveel mogelijk vivres en munitie meenemen.
We waren dus zowel vechters als dragers en bewakers.
Geen geringe taken in dit verlaten oord. Het was onmogelijk om hier iets te beginnen. De oerwouden waren onbewoonbaar en zeer dun bevolkt. Om een stuk terrein open te kappen en er bijvoorbeeld mais te planten en te oogsten, zou vele maanden vergen.
Maar het transporteren van vivres en munitie kwam op gang.

Dagelijks kwamen zes man belast en beladen aan, op het moment dat een andere ploeg weer naar Meorani vertrok.
We hadden een vaste ontmoetingsplaats, ergens op het traject, en daar aten we gezamenlijk het voedsel dat de terugkerende groep had toebereid.
Het klinkt een beetje kinderachtig, maar deze kleine, zo op het oog onbeduidende feiten, waren onderdelen in de strijd om ook vijand honger te „lijf" te gaan.
We hadden al vijanden genoeg. De onbetrouwbare eigen districtsmensen en de Jappen, die met alle middelen onze guerrilla-eenheid trachtten te vernietigen.
We kregen er nog een dreun bij.
Sergeant-majoor Maas, die op eigen houtje uit Tjoisi was teruggetrokken en naar Testega gegaan, moest zijn onderofficiersstrepen inleveren.
Hij kon deze degradatie niet verwerken en pleegde zelfmoord. Wij begroeven hem naast het bivak, diep in het oerwoud, waardoor hij zich zo dikwijls een weg had geslagen.

Het nieuwe jaar naderde. We gingen dan 1943 schrijven.
Het leek een eeuw geleden dat we het oude jaar „uitschoten" en het nieuwe binnenhaalden.
Als er nú geschoten werd, was het op de vijand en we mochten ons gelukkig prijzen als hún vuur zich niet in onze lijven boorde.
Het was een merkwaardige ervaring om de familie Nuhuwae en Koos Ayal bij ons te hebben. We konden hen moeilijk alleen laten.
In oorlogstijd veranderen alle normen.
Wat was er allemaal gebeurd in die voorbije tijd?
Onze rijen waren uitgedund. De jungle en de Jap eisten offers, de strijd om te overleven ging vierentwintig uur per etmaal door.
Ik moest met mijn groep weer naar Meorani om voedsel en munitie te halen. 's Morgens vroeg weg. Alert zijn van top tot teen, want het geliefkoosde uur van de aanval was immers 's morgens vroeg.

Naarmate de dag vorderde verdween de angst voor de onverhoedse aanval. En het was altijd weer een opluchting op de ontmoetingsplaats de andere groep aan te treffen, die de maaltijd al gereed had. Het leek er dan op alsof we elkaar in jaren niet hadden gezien, ofschoon er maar twee etmalen tussen lagen.
We kwamen laat in de middag in Meorani aan.
Ik deelde de wacht in, want de avond viel snel over de rimboe.
Om vier uur 's morgens werd iedereen wakker gemaakt.
We gingen in stelling tot het licht werd en het zicht verder reikte dan tien meter. Dan achtten wij één wachtpost voldoende.
Toch was in onze drang tot „overleven" pietluttigheid een trouwe metgezellin.
We maakten ons kwaad over de kleinste dingen en het wegvliegen van een koppel jaarvogels vonden we van voldoende importantie om het aan elkaar door te vertellen.
Afstomping maakte zich van ons meester. We filosofeerden daarover en we vroegen ons af wat we daar tegen konden doen.
Ik merkte dat het geheugen slechts herinneringen voortbracht uit mijn kinder- en jongelingstijd. De rest vervaagde snel of verdween.
Ik begon een plannetje te ontwerpen om het geheugen te trainen en herhaalde hardop wat ik moest en wilde onthouden. Dat hielp en het schonk mij voldoening dat ik mijzelf toch nog kon dwingen niet af te zakken tot een robot.
Ik bemerkte ook dat we geleerd hadden als oerwoudbedwingers te lopen. We gingen licht van tred en zonder veel geraas, ondanks de twintig kilo gewicht die we man voor man meetorsten, waakzaam, met het geweer in de aanslag.

Op zekere dag hoorden we geweerschoten uit de richting van het bivak dat we zojuist hadden verlaten.
Zonder dat er enig commando werd gegeven, lieten we instinctmatig onze last op de grond zakken en snelden naar de helling die naar het bivak voerde.

Er hing een ondefinieerbare stilte toen we het kleine plateau bereikten.
Ik was bang dat onze eigen kameraden in stelling lagen en zouden schieten op elke beweging die zij zouden waarnemen.
Ik brulde: „Jongens, wíj zijn het, De Kock en zijn mannen."
We renden door.
Er was niemand in het bivak.
We waren tot het uiterste gespannen. Als dieren die achtervolgd worden.
We doorzochten het bivak en vonden de Javaanse soldaat Soehe. Dood.
We ontdekten een bloedspoor dat een van de andere kameraden getrokken moest hebben.
We begroeven soldaat Soehe, die nog een warme lichaamstemperatuur had. Geen woord werd gesproken.
In de verte hoorden we het eentonig gejoel van papoea's. Eénlettergrepige klanken.
Het hield aan. Het leek de voorbereiding tot een feest of tot het snellen van koppen.
Het werd ons duidelijk, dat de bevolking geweren van de Jappen had gekregen.
De mannen waren er zo blij mee dat zij er een feest van maakten, vooral nu ze gezien hadden dat de „kompenie" niet almachtig was.
Een van hen had soldaat Soehe kunnen doden en dat was het bewijs, dat de blanken niet de macht bezaten het lood uit de geweren te weerstaan.
De Jappen waren in hun propaganda sterker dan de Nederlanders ooit waren geweest. Zelfs wat dit betreft hadden zij van de Duitsers geleerd.
We waren er zeker van dat de papoea's opnieuw wilden bewijzen dat zij even goed met de geweren konden omgaan als de mannen van de „kompenie".
De mensen die eens zo trouw waren als honden, bleken nu maling te hebben aan het gezag dat zij tot nu toe hadden geëerbiedigd.
Zij waren nu sterker dan wij. Niet aangewezen op de be-

gaanbare paden konden zij a.h.w. instinctmatig het oerwoud doorkruisen, zonder te verdwalen.
Vermoedelijk hadden zij ons die morgen ongemerkt geobserveerd. Dat was soldaat Soehe noodlottig geworden. En zijn dood zou tot meer slachtoffers kunnen leiden.
Het had geen zin om de papoea's te achtervolgen. In het oerwoud waren zij de meesters en wij de knechten. En een strafexpeditie zou wellicht ook andere stammen tot verzet brengen. Bovendien waren we gedwongen zuinig met de munitie om te gaan.
We hielden krijgsraad en besloten naar het hoofdkwartier terug te gaan.
Toen we op een van de voorposten aankwamen, vernamen we dat een andere groep de gewonde meevoerde die het bloedspoor had getrokken.
We misten twee man.
Onze gelederen waren opnieuw gedund.

De agressiviteit van de papoea's nam toe.
De voedselsituatie werd steeds slechter en er moesten noodmaatregelen genomen worden.
Er zat niets anders op dan het hoofdkwartier te verplaatsen naar het achterland van Sidei. Daar was een groot sagobos en uit de sagostam kon meel geklopt worden. Daarmee konden we voorlopig het voedselprobleem oplossen.
Het was nooit onze bedoeling geweest de bevolking in de oorlog te betrekken, laat staan henzelf te bevechten. Daar was ook geen enkele reden toe, omdat de verhouding tussen het Nederlandse gezag en de primitieve bevolking van de aanvang af goed te noemen was.
Naar mijn overtuiging hadden wij echter een grote fout begaan door bij de Anggimeren een vergeldingsactie te voeren. Daarmee waren vrienden in vijanden verkeerd en de Japanners hadden meteen van deze situatie gebruik gemaakt om de stammen daar van wapens te voorzien en tegen ons op te zetten.
Als wij vastbesloten waren onze guerrilla-eenheid zo lang

mogelijk in stand te houden, moesten we er nu van afzien om de vijandig geworden binnenlandse stammen te achtervolgen en te bevechten.
Door hun grondgebied te verlaten zouden wij vanzelf met rust gelaten worden. Zo simpel was dat.
We besloten, naar de kust af te zakken. Wel werd een ploeg van zes man achter gelaten om het bivak met zijn voedselvoorraden te bewaken.
Het bleek dat we nog net voldoende hadden om de hele groep twee maanden te kunnen voeden.
Bovendien moesten de vermisten, als zij nog in leven waren, kans krijgen het oude bivak terug te vinden.
De commandant wees de zes man die achter moesten blijven zelf aan.
Ik was er één van.
De overige opdrachten zouden we de volgende morgen op papier krijgen.
De groep verzamelde de schaarse bezittingen.
De familie Nuhuwae werd gedwongen alles achter te laten wat haar dierbaar was. Huis en erf en alles wat het leven hier enigermate dragelijk maakte.
Onze commandant had de beschikking over acht gedetineerden, wier straffen inmiddels waren kwijtgescholden. Zij moesten dienst doen als dragers en werden als zodanig op de loonlijst gezet.
De familie Nuhuwae kreeg één man toegewezen.

Nog voor de dag aanbrak stond de hoofdgroep gereed voor de afmars.
Het was vreemd, maar het viel ons zwaar afscheid te moeten nemen van onze wapenbroeders.
Vooral in tijden van nood en spanning raakt men aan elkaar gehecht, ondanks de pietluttige irritaties die zich over en weer voordoen.
Het was alsof huisgenoten plotseling naar een vreemd land vertrokken.
De commandant gaf sergeant Mandala een envelop met een

opdracht. Deze mocht pas de volgende dag geopend worden. Tevens gaf hij hem te verstaan dat elke te ondernemen actie vooraf met mij besproken moest worden.

Het moet geen gemakkelijke beslissing zijn geweest voor onze commandant om naar de kust te gaan.
Het sagobos was natuurlijk van belang, maar in een kuststrook was men kwetsbaarder, zeker als de bevolking zich niet loyaal zou gedragen.
Er was echter geen enkel alternatief.
Om terug te trekken naar andere gebieden moest eerst een aantal verkenningen worden uitgevoerd.
De Kebarvlakte kwam wel in aanmerking, maar ook daar moest eerst onderzocht worden hoe de bevolking tegenover de kompenie stond.
De Japanners hadden hun werk drastisch uitgevoerd en wij hadden geen idee waar zij hun propagandamethoden nog niet hadden toegepast.
In de stafvergadering van de vorige avond was wel besloten, dat ik in de naaste toekomst de Kebarvlakte zou gaan verkennen en zou trachten contact te maken met de bevolking aldaar.
Maar momenteel hadden we andere zorgen. De commandant ging er zichtbaar onder gebukt.
De laatste instructies werden gegeven. Voorafgegaan door een voorhoede van vier man verdween de hoofdgroep in de rimboe . . .

Het werd stil, zeer stil in ons bivak. Een stilte als die van een sterfhuis.
We namen alle maatregelen om onze aanwezigheid zo veel mogelijk te verbergen. Geen vuren, dus geen rook; geen lawaai noch hard gepraat. We speelden bijna stommetje.
In benarde omstandigheden wil cynische spot de moed er wel eens inhouden. Bij ons niet. Er werd niet meer gelachen. Dat hadden we de laatste tijd geheel verleerd. De zorg om het bestaan, om het leven hield ons dag en nacht bezig.

Slechts het koesteren van aangename herinneringen kon wel eens enig soelaas bieden.
Terwijl ieder van ons met zichzelf bezig was, hoorden we plotseling iemand hoesten.
Het geluid kwam uit de richting van het pad dat naar Meorani leidde.
We handelden instinctief en wierpen ons plat ter aarde, het geweer in de aanslag. We wisten, dat elk schot dat we zouden moeten lossen, raak moest zijn. We konden ons – zes man sterk – geen misser veroorloven.
Het geluid van zware voetstappen kwam dichterbij. Dat was vreemd, dat was tegen de tactiek van de guerrilla. De man met de zware tred deed kennelijk geen enkele moeite zich te verbergen. Zou hij – of waren er meer – er zeker van zijn, dat hier geen sterveling was? Waren we door een patrouille geobserveerd, deze morgen, toen de grote groep vertrok?
Veel tijd om over de dingen na te denken kregen we niet. Hij stond ineens voor ons – groot en totaal verbouwereerd, de vermiste landstormer Dik de Vreede. Ondanks zijn lengte was hij het meest zielige hoopje mens dat ik in jaren had gezien.
Hij was totaal overspannen en huilde als een kind.
Hij had de gehele nacht in het oerwoud doorgebracht, de eenzaamste en langste nacht van zijn leven. In elk geruis, in elk blad, in elke liaan had hij een vijand gezien. Hij wist dat hij zonder gids ten dode was opgeschreven. Niettemin had hij het begaanbare pad gevonden, het pad dat naar het bivak voerde.
Hij had de hoop opgegeven dat er nog iemand zou zijn en in zekere zin had hij al met alles afgerekend, want hij zou zich het leven hebben benomen als hij het bivak verlaten zou hebben aangetroffen.
Het deed ons goed, dat wij juist ook voor de vermisten hier waren gebleven en we voelden ons allemaal redders.
Tot beloning kregen we een rustige dag.
De vijand leek ver weg.

De wraak van de Paradijsvogel

Ons bivak leek een verlaten ruïne. Normaal bood het onderdak aan zo'n veertig man. We hadden dan ook het gevoel alsof we met ons zessen in een onttakelde schouwburg zaten. Om veiligheidsredenen hielden we het vuur slechts in het middengedeelte van ons verblijf aan.
We sliepen – althans dat probeerden we – in één van de bovenvertrekken van het bivak. Daar werden we niet door muskieten geplaagd.
Merkwaardigerwijs was het 's nachts koud. Bij de wisseling van temperatuur werd het des te moeilijker de slaap te pakken te krijgen.

Ieder van ons dwaalde weer ver weg met zijn gedachten, terug in de tijd.
Hoe lang vertoefde ik nu al in het „stenen tijdperk"? Voor mijn gevoel was het een mensenleven, maar een snelle berekening leerde dat het bijna drie jaar moest zijn.
Om precies te zijn vijfendertig maanden. Dat waren dus ongeveer duizendvijftig dagen en nachten.
Ik slaagde er niet in uit het hoofd te berekenen hoeveel uren dat waren. Daar had ik papier voor nodig. Het bleken meer dan vijfentwintigduizend uren te zijn . . .
Mijn komst hier in de Nieuwguinese jungle kwam weer in duidelijke contouren voor mijn geest.

Mijn eerste patrouille.
Ik was nog een jong broekje zonder ervaring en hoor het nog zeggen: „Zorg voor tachtig dragers en voedsel voor tenminste drie dagmarsen. Bovendien moet er bij een andere nederzetting voldoende voedsel zijn voor de dragers."
Begin april 1939 vertrok de patrouille vanuit Manokwari en

in de eerste dagen van mei zouden zij tussen Kebar en ons grensgebied de heer Maitimoe ontmoeten, om daarna gezamenlijk eind mei of begin juli weer op mijn post te arriveren. Ga daar maar eens aan staan.
Ik voelde mij geblinddoekt in een oerwoud. En dan verantwoordelijk voor het wel en wee van vele mensen.
Zie maar hoe je er uit komt.
De heer Maitimoe had nog een bemoedigend afscheidswoordje voor mij: „Als één van ons – hij bedoelde natuurlijk mij – de opgedragen taak niet naar behoren verricht, zal de patrouille in onoverkomelijke moeilijkheden geraken. Dat moet ten koste van alles worden voorkomen."
Die verantwoordelijkheid lag als een brok beton op mijn maag. Zó zwaar, dat de angst aan mijn gemoed ontsnapte.
Ik zat meer onze overlevingskansen te overwegen dan dat ik mij zorgen maakte over dragers, voedsel en wat dies meer zij. Duidelijk was dat ik slechts drie agenten tot mijn beschikking had die het gebied goed kenden. De plek waar ik de grote patrouille moest opwachten lag ongeveer zeven dagen lopen van de kust.
We zouden een goede kans hebben dat de bevolking daar ons goed gezind was, want we hadden die nederzetting in november j.l. nog bezocht.
De kustbevolking werd aan het werk gezet om voor deze grote patrouille sagokoeken te bereiden. Deze koeken moesten bij een andere nederzetting, drie dagmarsen het binnenland in, worden opgeslagen.
Het verbaasde mij hoe gemakkelijk ik dragers kon krijgen, nu ik een grote voorraad tabak, rode lendendoeken en kralen als betaalmiddel had gekregen.
Het oerwoud scheen zo groot als de wereld zelf. Ik had het idee dat we geen stap vorderden en alsmaar in het rond liepen.
Met vallen en opstaan trokken we verder, tot waar we de grote patrouille zouden ontmoeten.
De dagen kropen voorbij.
Het was eind mei toen de tam-tam berichtte dat de grote

patrouille te Ajamaroe was aangekomen.
Dat bracht grote onrust teweeg bij de bevolking. Opgewonden stonden de mannen en vrouwen tegen elkaar te krijsen en te gebaren.
We hielden, wat men noemt, de vingers aan de pols.
Het zou mij niet verwonderen als ze wegliepen. De jungle zou hen opslorpen, zonder dat wij een spoor van hen zouden kunnen terugvinden.
Ik instrueerde de tolk wat hij zeggen moest, maar de man wist de bevolking beter te bespelen dan ik.
Hij zei zo ongeveer het volgende:
„Hoor toe, dappere mannen. De grote patrouille is al lange tijd onderweg. Zij heeft al vele stammen bezocht en overal vriendschap gesloten. Neen, ook de dappere mannen in de Kebar, het Caroongebied, Mare, Moraid en Ajamaroe zijn niet weggelopen, maar hebben met de patrouille vriendschap gesloten. Zij waren blij de dragers te kunnen tonen dat zij niet bang waren. De dragers en hun vrouwen en dochters zullen bij hun terugkomst vertellen hoe zij met jullie feest gevierd en gedanst hebben.
Als de patrouille hier een lege nederzetting zou aantreffen, zouden ze jullie uitlachen en zeggen dat jullie nog banger zijn dan een vogel."
De toespraak veroorzaakte grote opschudding.
De mannen begonnen luidruchtig te discussiëren. Ook een paar oude vrouwen mengden zich in het gesprek.
Zij besloten de dragers te tonen dat zij niet bang waren.

De zon begon weer aan een uitputtende dag.
Er klonk gezang.
Waren de mannen en vrouwen van de nederzetting dan toch niet gerustgesteld?
Maar gezang betekende dat men geen gevaar duchtte van de patrouille. Anders zong men niet.
De kleurige optocht van meer dan honderd personen deed ons denken aan de voorbereiding van een groot feest.
De heren Meylink en Maitimoe liepen voorop.

Er waren veel vrouwen meegekomen, die tegen betaling van kralen en spiegeltjes de rantsoenen der dragers meevoerden.
Ik kreeg een compliment van de controleur B.B.
Blij verrast riep hij mij toe: „Zo . . . leef je nog?"

Er werd gefeest.
Ik had mijn eerste grote opdracht met goed gevolg vervuld.
Daar mocht wel een beetje op gedronken worden.
De patrouille nam een volle dag rust. De meegekomen dragers werden uitbetaald en konden huiswaarts keren.
Een nieuwe groep dragers werd geformeerd. Zij kregen een voorschot van één tabaksrantsoen per man.
Toen de grote patrouille zich opstelde voor de afmars leek het alsof een compagnie gevechtstroepen gereed stond om uit te rukken. Het gaf mij een gevoel van veiligheid tot zo'n grote eenheid te behoren.

Intussen werd het mij toen pas duidelijk hoe lelijk deze papoeamensen waren, althans voor onze begrippen.
Vrouwen en meisjes hadden soms schoonheidstatoeages op hun rug die eenvoudig weerzinwekkend waren.
Sommige stammen hebben de gewoonte om in geval van ziekte een aderlating toe te passen. Bij het ouder worden zijn er soms zoveel incisies aangebracht, dat het lichaam overal gapende inkervingen vertoont.
De al vroeg verlepte borsten van de vrouwen droegen ook niet bij tot hun visuele aantrekkelijkheid.
De door mannen gedragen, soms reusachtige peniskokers deden potsierlijk aan, evenals hun met varkenstanden doorboorde neustussenschotten.
Kortom, hun hele schoonheidsideaal was niet bepaald geënt op de Europese smaak. Om van de penetrante lichaamsgeur, die de papoea's om zich heen verspreiden, nog maar te zwijgen. Maar fascinerend was zo'n grote groep wel.
Het monotone gezang van de dragers, die daardoor wat minder onder hun last gebukt schijnen te gaan, maakt het tafereel des te mysterieuzer.

We groeven ons weer door het oerwoud heen, daarbij zoveel mogelijk de eerder getrokken en begaanbare paden volgend. Een dorp in beweging.
Tegen de avond bivak maken, rusten.
Een schaterlach hier, gegiechel daar.
Toenaderingen die overdag taboe waren.
De schreeuw van een dier. Het metalen geschetter van een nachtvogel. De ontelbare geluiden uit heel die ondoordringbare jungle met zijn eeuwenoude wet: the survival of the fittest; de sterkste overleeft.

We bevonden ons inmiddels op drie dagen afstand van de hoofdplaats Sorong.
Boven onze hoofden slaakten paradijsvogels hun bloedstollende kreten. Het is onbegrijpelijk dat zo'n schitterende vogel zulk een afgrijselijk gekrijs kan voortbrengen. Zoals het ook een ontnuchterende ervaring is een mooie vrouw te ontmoeten, die over een stemgeluid blijkt te beschikken waarmee men, naar een oud gezegde, cokes kan kloppen.
De heer Meylink, die weer aan het hoofd van de stoet liep, raakte gebiologeerd door het gedrag van de paradijsvogels en liet halt maken. Hij beduidde het dorpshoofd de vogels te willen benaderen.
Inderdaad, daar speelden zij het liefdesspel in al hun paradijselijke kleurenpracht.
De heer Meylink wilde de fraaiste aan zijn collectie toevoegen, voor later, veel later, als hij naar Europa zou terugkeren, naar dat kleine stukje Holland aan de kille Noordzee.
Hij sloop dichterbij, voorzichtig bepalend waar hij de vogel wilde raken om hem zo min mogelijk te beschadigen.
Zijn voet raakte verstrikt in een liaan. Hij struikelde.
Het schot ging af en trof hem dodelijk.
De spelende paradijsvogels verdwenen krijsend in het dichte gebladerte.

Onze verslagenheid was groot en onmiddellijk rees de grote vraag: waar begroeven we de ongelukkige jager, die door de

preventieve wraak van de legendarische paradijsvogel was getroffen?
De heer Maitimoe besloot om naar Sorong te gaan. De bevolking daar was reeds een aantal jaren geleden geregistreerd en niet meer zo schuw.
Er werden drie groepen samengesteld van ieder acht man, die om beurten het lijk moesten dragen. Mij werd opgedragen er voor te zorgen dat de dragers niet de benen zouden nemen.
We kozen een andere, wat kortere route dan die van de zich wat moeizamer voortbewegende hoofdgroep. We trokken in noordelijke richting om zo vlug mogelijk bij de baai van Makbon te kunnen komen.
Een macabere stoet. Het kost moeite om zich daarvan een voorstelling te maken. Een met doeken onhulde Nederlander, gedragen door acht kleine naakte mannen van gelijk postuur, maakte zijn laatste tocht door het oerwoud, tienduizenden kilometers van zijn geboortegrond.
De dragers liepen in een bepaalde cadans, die het visuele effect meebracht dat het leven in het lichaam scheen terug te keren.
Na elke zes uur lopen hielden we een rustpauze van een half uur om wat te kunnen eten en drinken.
Door deze geforceerde mars bleken we in staat het stoffelijk overschot van een veelbelovend Nederlands B.B.-ambtenaar binnen achtendertig uur naar de kust te brengen.
Het bericht van zijn dood was reeds via een snelle loper doorgezonden en verspreidde zich vervolgens tot in alle uithoeken van de jungle. De boodschapper was erin geslaagd een driedaagse marsafstand in dertig uur te overbruggen. Acht uur sneller dan wij.
Bij onze aankomst in de baai van Makbon lag reeds een gouvernementsvaartuig gereed. Zonder veel omhaal werd het lijk in de kist gelegd en aan boord gebracht. Onmiddellijk daarna werd het anker gelicht. De volgende morgen om zeven uur meerde het schip te Sorong af.

Het doodsbericht werd in alle nederzettingen besproken.

Er was geen offerfeest gehouden. Dat zouden de goden en demonen niet nemen.
De geagiteerde bevolking wilde weg uit het bereik van de wraakzuchtige, aan wier genoegdoening het offerfeest was onthouden.
Het binnenlands bestuur voorzag dat de bevolking de bossen zou gaan opzoeken. Daar waanden de stammen zich veilig.
We moesten zo snel mogelijk terug naar Sainkedoek en patrouilles uitzenden naar de nederzettingen die de hoofdgroep was gepasseerd.
De vermoedens van het districtshoofd bleken juist. De meeste nederzettingen waren verlaten.
Met eindeloos geduld en tact slaagden we er tenslotte in het contact met de bevolking te herstellen.
We besloten hun nederzettingen te verplaatsen en nieuwe paden aan te legen.
Het kostte ons zeker een half jaar om het vertrouwen terug te winnen.
De laatste hinderpalen waren pas weggenomen, nadat er een groot offerfeest op touw was gezet.
Eerst toen was voldaan aan de adatrechtelijke normen.
Het B.B. was dankbaar.
Merkwaardig.
Grote erkentelijkheid viel ten deel aan de heer Maitimoe. Hij werd toegevoegd aan de assistent-resident van Manokwari.
Daarmee kwam de post Sainkedoek vrij.
Ik werd tot opvolger van de heer Maitimoe aangewezen.
Die beloning stemde mij zo overmoedig, dat ik meermalen patrouilles maakte die langer dan een maand duurden. Hetgeen – begrijpelijkerwijs – wel eens ongerustheid wekte bij mijn superieuren.
Het geluk was met mij. Dankzij deze intensieve patrouilles door zowel geregistreerde als niet-geregistreerde gebieden was het mij gelukt twee hongi(=roof)tochten te voorkomen.
Ik stichtte in deze gebieden een paar nieuwe nederzettingen.
Maar toen werd mijn pionierswerk onderbroken.
Ik kreeg een oproep voor militaire dienst.

De verre hond

Dit alles had geleid tot mijn verblijf hier in deze verlaten ruïne, in dit stenen tijdperk.
Nu eens als bestuursambtenaar, dan weer als militair.
Ik beleefde weer hoe we gedrild werden: exerceren, wachtkloppen, schijfschieten.
In maart 1941 werden alle dienstplichtigen, miliciëns en landstormers voor zes maanden onder de wapens geroepen. De meesten van ons hadden al eerder op Java gediend.
Van veel kolonistenfamiles werden zowel de vaders als de zonen opgeroepen, zodat moeder de vrouw alleen of met één of meer dochters achterbleef.
Vele vrijgezellen moesten omwille van hun dienstplicht hun zo zorgzaam bewerkte tuinen onbeheerd achterlaten.
Het vaderland eiste alles en gaf, naar later bleek, niets terug.
Met de aanwezige beroepsmilitairen kwam het Manokwari-detachement op een sterkte van acht brigades.
Na zes maanden intensieve training waren wij zover gevorderd dat wij ons kwalitatief op alle fronten met de beroepsmilitairen konden meten.
Eind september 1941 zwaaiden we af. Met uitzondering van legergoed en geweer, moesten we onze militaire spullen mee naar huis nemen.
Voorlopig werd ik weer aan het districtshoofd van Manokwari toegevoegd. Er lag al een mooi klusje voor mij klaar. Een begin maken met het overbrengen van voedsel, medicamenten en munitie naar het binnenland.
Met de politieagenten Lodewijk Mandatjan en Barend Mandatjan begon ik de dorpen in het district Manokwari te bezoeken en alle belastingplichtigen, die een achterstand in de betaling hadden, kon ik inzetten bij de transportdiensten.
Het eerste transport ging naar Tjoisi in het district Hattam.

Daarna kwamen Sesenemes en Testega aan de beurt.
Het viel mij toen al op hoe weinig wij van de oorlog in Europa hoorden. We wisten er nauwelijks iets van.
Het krankzinnige was dat er festiviteiten werden georganiseerd, waarvan de baten bestemd waren voor oorlogsdoeleinden in Europa.
Goed, we wisten wel dat de Duitsers in mei 1940 Nederland waren binnengevallen en dat de regering was uitgeweken naar Engeland om van daaruit – zoals dat heette – de strijd voort te zetten. Toen de inval plaats vond werd de vlag halfstok gehangen.
Een jaar later stonden de acht brigades in volle uitrusting aangetreden. Er werd een parade gehouden, die zeer veel indruk maakte. Na de parade ging de vlag weer in top.
Er was ook nog een „Spitfire fonds". Collectanten haalden daarvoor geld op en er werden pasar malams (een soort bazars) gehouden, waarvan de opbrengst naar dat fonds ging.
Het was allemaal zo amateuristisch, zo van werkelijkheid ontbloot, dat je je later afvroeg of we wel goed bij het hoofd waren geweest. Niemand van ons had ook maar het flauwste idee, dat ook wij in een oorlog betrokken zouden kunnen raken.
Maar op maandag 8 december 1941 stonden, vroeg in de ochtend, op alle kruispunten van wegen borden, waarop de oproep was geplakt, gericht tot diegenen die zich „In Naam van de Koningin" moesten melden.
De beroepsmilitairen hadden de acht Japanners die in Manokwari op een onderneming werkzaam waren, reeds gevangen genomen.
We stonden apetrots gereed in ons groene pakje en met onze verouderde geweren, alsof we wilden laten zien dat onze geweren nog niet „gebroken" waren, zoals vele actievoerenden in Nederland dat zo graag wilden.
De radio berichtte dat we machtige bondgenoten hadden, t.w. Amerika, Engeland, en Australië. We verbonden hieraan de conclusie, dat de oorlog nooit langer dan zes maanden zou duren.

We kampten al vroeg met een voedselprobleem. Rijst werd vermengd met gestampte mais en in plaats van brood kregen we gebakken of gestoofde kasaveknollen.
We hadden nog geen scherpe patronen ontvangen. Voorlopig zouden we de eventuele vijand van ons af moeten blazen, of zoals we dat in onze jongenstijd deden, met catapults van ons af moeten houden.
Toen de vijandelijke vliegtuigen naar Manokwari kwamen, konden zij als bij een vliegfeest wat rondcirkelen, zonder dat zij door enig geschut werden gestoord.
Dat hadden we immers niet!
De vliegtuigen konden in alle rust hun doelen kiezen en zodoende een „oefening met scherp" houden, waarbij geen enkel verlies geleden kon worden. Aan vijandelijke kant dan.
De schrik had de legerautoriteiten zo te pakken, dat we diezelfde middag nog van munitie en handgranaten werden voorzien. We kregen onze noodrantsoenen, genoeg voor drie dagen, en zodoende kwam er nog wat in de ransel. Napoleons maarschalkstaf zat er bij niemand van ons in.
We kwamen er weldra achter dat met uitzondering van Nieuw-Guinea, het gehele eilandenrijk van Nederlands-Indië reeds door de vijand bezet was.
De contacten met plaatsen buiten Nieuw-Guinea waren verbroken.
We konden de vijand opnieuw verwachten.
Velen van onze wapenbroeders zouden hun dierbaren nooit meer terug zien.

We wisten nu dat de oorlog lang zou duren. Het was merkwaardig te ervaren hoe snel we aan het steeds weer alert zijn gewend waren geraakt.
In dit grote bivak gingen we evenals overal elders des morgens vroeg in stelling, het uur van het bezoek van de vijand.
De Japanners moesten op de hoogte zijn van ons doen en laten en nu en dan, wanneer zij weer een hinderlaag hadden gelegd, snoven wij als het ware hun aanwezigheid. We zetten onze karabijnen op scherp en stormden het ravijn in.

Tegen negen uur in de morgen verlieten we onze stellingen en gingen over tot de orde van de dag, alsof het vast stond dat de vijand na negenen niet meer te spreken was.

Sergeant Mandala maakte de brief open die de commandant had achtergelaten. Maar aangezien deze beroepssergeant geen Nederlands kende, kregen wij te lezen wat de opdracht was. Deze luidde: „Indien na twee dagen geen dragers verschijnen direct naar de kust vertrekken."
We vroegen ons af of de commandant het bevel opzettelijk in het Nederlands had geschreven, zodat hij er zeker van zou kunnen zijn, dat wij wisten wat er aan de hand was.
Er moesten wel gegronde redenen zijn om ons niet langer dan deze twee dagen hier te laten.
De tijd was in ieder geval voldoende gebleken om de vermiste soldaat weer op te vangen.
De opdracht was lastig en vaag. Er stond zelfs geen datum op het stuk papier.
We hadden geen kaart noch enig ander middel wat tot oriëntatie zou kunnen dienen. Zie dan maar eens hoe je door een oerwoud heen naar de kust moet gaan.
Blijkbaar werd er geen rekening mee gehouden dat men in de jungle gemakkelijk kon verdwalen als men geen gids uit deze omgeving tot zijn beschikking had.
De groep had kennelijk veel vertrouwen in mijn rimboe-ervaring, want men kwam eensgezind tot de conclusie dat ik de route maar moest uitstippelen.
Ik voelde mij wel gestreeld, maar de verantwoordelijkheid woog zwaar op mij.
Plotseling hoorden we in de verte het geblaf van een hond. Waar een hond is moet ook een jager c.q. zijn baas zijn.
Ik betwijfelde of een papoea ons hier zou begluren. Het was intussen donker geworden en het leek niet waarschijnlijk dat een papoea alle demonen van de nacht zou trotseren, tenzij er wel bijzonder dringende redenen toe waren.
Toch konden we niet anders dan veronderstellen dat de bevolking ons in het oog hield. Zij had natuurlijk de rook van

onze vuren waargenomen en daarmee onze aanwezigheid geconstateerd.
Gewoontegetrouw gingen we weer in stelling, turend en luisterend, klaar om te schieten op alles wat bewoog, want we konden het risico dat aan afwachten verbonden is niet lopen. Het geblaf van de hond bleef aanhouden. Ik moest denken aan de sombere geluiden die in boeken over Scandinavië beschreven worden. Het deed angstig aan, als een voorteken van naderend onheil.
Op de een of andere manier had men de hond toch tot rust gekregen. We hoorden noch zagen iets.
Omzichtig kropen we naar elkaar toe en beraadslaagden wat we zouden doen. We besloten dat een deel zou trachten te rusten, terwijl de anderen waakzaam zouden blijven. Rusten met het hart in de keel en de zenuwen tot het uiterste gespannen. We probeerden het, om beurten, wetend dat de wijzers van onze horloges nóg langzamer zouden gaan dan anders.
De dageraad kwam over ons alsof er geen vijanden bestonden. We wilden juist opbreken toen ik op een afstand van ongeveer tachtig meter het hoofd van een papoea door de struiken zag. Ik schoot er mijn patroonhouder op leeg.
De spanning steeg ten top. Je moest uitkijken niet mataklap te worden. We hadden geen idee met hoevelen onze begluurders waren en wat zij van zins waren.
We hielden onze handgranaten gereed. Ik was bang dat een van ons er misschien te snel gebruik van zou maken of niet op de juiste manier.
Eerst toen de zon haar hoogtepunt had bereikt durfden we onze stellingen te verlaten. We gingen terug naar ons bivak. De hond meldde zich niet meer, we zagen geen verdachte dingen en bereidden ons voor op de tocht naar de kust.
We besloten dat ieder van ons een blik met achttien kilo rijst plus vleesconserven zou meenemen. We deden ieder twintig houders met vijf patronen in onze ransel. Daarmede konden we wel wat vijanden van ons lijf houden.
Maar de angst vrat aan ons. Niemand van ons was er zeker

van dat we hier heelhuids vandaan zouden komen.
Bovendien wisten we niet of ik vanmorgen raak had geschoten. Was dat wel het geval dan zou de bevolking zich nog wel eens twee keer bedenken voor zij tot een aanval zou overgaan.
De avond viel weer snel, maar er was geen sprake van rust. We leefden voort op ons instinct, dat de rimboe bij ieder van ons had ontwikkeld.
Reeds bij het krieken van de dag verlieten we het bivak. De route die we namen slingerde zo'n beetje tussen west en noord.

Na drie uur lopen vonden we dat we een ontbijt hadden verdiend.
Ik bemerkte hoe sterk wij verouderd waren, hoe scherp de lijnen in onze wangen waren getekend en hoe branderig we uit onze ogen keken.
Het was duidelijk dat we bezig waren af te stompen door dit leven in de jungle.
Anderzijds bemerkte ik ook hoeveel invloed de natuur had op onze psyche.
Ik had wel eens gelezen over de psychische invloed van de föhn in een land als Oostenrijk, een invloed die de mensen die er voor ontvankelijk zijn depressief of agressief maakt. Hetzelfde schijnt zich voor te doen bij de mistral in Zuid-Frankrijk.
Zelf had ik een soortgelijke ervaring op onze tocht naar de kust.
Eenmaal aangekomen op een plateautje dat zeer schaars begroeid was, hadden we een prachtig uitzicht op de beboste heuvels voor en rondom ons.
Reeds geruime tijd hadden we het geluid van een stromende rivier gehoord.
Daar lag het vibrerende lint in het ravijn. Een zilveren band, die zich als een snel reptiel tussen de berghellingen voortbewoog.
Toen begreep ik hoe water, dat door zijn natuurlijke bewe-

gingen hoorbaar wordt, de mens tot rust kan stemmen.
We achtten ons buiten de gevarenzône en het leek wel alsof het water onze angsten en zorgen wegspoelde.
We keken allen naar het boeiende schouwspel dat zich voor onze ogen voltrok. We konden weer met elkaar praten en lachen. En we krimpten van de lach om de meest onnozele grappen.
We discussieerden over de te volgen route.
De ervaring had ons al aardig wat geleerd.
Een kleine rivier stroomt naar een grote rivier en elke grote rivier mondt uit in de zee. Nu stroomt hier zo'n kleine rivier. En voor ons uit, in het noorden, zien wij de bergketens. Laten we de kleine rivier volgen en hopen, dat het water ons leidt. Mocht deze rivier tot aan de bergen reiken, dan zullen we moeten proberen om over die bergen heen weer het ravijn te vinden dat aansluiting geeft op de grote rivier.
We besloten zo snel mogelijk naar beneden te gaan. Ons enthousiasme had ons wellicht te optimistisch gemaakt.
We hielden er nauwelijks rekening mee dat we stuk voor stuk twintig kilogram zwaarder waren door onze bepakking. We gleden sneller naar beneden dan ooit.
Het ging allemaal een beetje doldriest. Zo met het gevoel van: we kunnen alles aan.
We hadden geluk dat onze afdaling steeds gehinderd werd door een struik of een boompje, anders zouden we hier misschien meer verliezen geleden hebben dan voordien in het gevecht.
Aan de bedding van de rivier kwamen we weer op adem.
Hier gingen we ons bivak opslaan en konden we ons poedelen als jonge honden. Het was letterlijk en figuurlijk een verademing.
We waanden ons meer een stelletje padvinders dan militairen die het tegen de Jappen en ontrouw geworden stammen moesten opnemen.
We overlegden wat we zouden doen als we de hoofdgroep niet op tijd konden vinden.
Maar alles scheen rose gekleurd. We behoefden ons voorlo-

pig niet druk te maken over de route. We hadden nu een vast punt. Voor het eerst sinds lange tijd sliep ik als een roos.
De andere morgen konden we weer alles aan.
We klommen als klipgeiten over de steenmassa's die onze weg blokkeerden. Nu en dan liepen we tot het middel in het heldere water en dat hield ons fris en monter. Daarbij hielden we elkaar vast aan de koppelriemen, want we wisten dat de rivier soms verrassingen in petto had en zich krachtig kon manifesteren.
Zo ploeterden we voort. Nog steeds voor Koningin en vaderland. Nu en dan zongen we.
Vier dagen lang volgden we de stroom.
Naarmate we dichter bij de kust kwamen werd het terrein minder woest en dus beter begaanbaar. Ook de rivier, die zich hier langzaam verbreedde, werd rustiger.

Plotseling ontdekten we een belopen pad dat op de oever uitkwam. De gedachte dat we misschien contact zouden krijgen met andere mensen stemde ons nog opgewekter.
We gingen in westelijke richting.
Even verderop vonden we een plek waar de struiken platgetrapt waren. Het was nauwelijks te geloven, maar we troffen er scherven aan van een gebroken theekopje. In onze ogen een schat van een vondst, want primitieven drinken niet uit theekopjes en de Japanners droegen zeker geen breekbaar spul bij zich.
Geen van ons durfde het hardop te zeggen, maar we waren er allen van overtuigd, dat we het pad gevonden hadden dat ook door de hoofdgroep was gebruikt.
We bleven het volgen.
Tenslotte stieten we op een verlaten bivak, door anderen voor ons gemaakt. We bleven er overnachten.
Toen de eerste morgenstralen ons hadden gewekt trokken we onvermoeid verder.
Tegen het middaguur beklommen we een kleine heuvel die uitzicht bood op een vlak terrein beneden ons.
Verderop zagen we rook opstijgen.

Waar rook is is vuur en waar vuur is zijn mensen.
Ons instinct voor mogelijk gevaar hadden we niet in het water van onze vriendin, de rivier, afgespoeld.
We besloten onze zware vracht te verstoppen en de levenstekenen die we hadden waargenomen met lichtere tred te verkennen.
Mochten we in de „tang van de vijand" terechtkomen, dan zouden we ieder op eigen gelegenheid trachten ons voedsel terug te halen.
We slopen door het bos, langzaam de heuvel af.
Weer ontdekten we een klein stroompje.
Dankbaar gebruikmakend van het watergeruis trachtten we in de nabijheid te komen van de plaats waar we de rook hadden zien opstijgen.
Nauwelijks waren we een half uur voortgegaan of we ontdekten onze makkers, bezig hun kleren te wassen.
Een ogenblik stonden we perplex van verbazing.
Toen begonnen we hun namen te schreeuwen, en de onze.
Het blijft een vreemd gezicht harde knapen te zien huilen.
De commandant ontving ons alsof het de gewoonste zaak van de wereld was dat je zonder hulpmiddelen de weg door de rimboe wist te vinden.
Misschien was dat verklaarbaar.
De hoofdgroep zat al een paar dagen zonder voedsel en de commandant zal gedacht hebben: weer een stel meeëters die niets anders bij zich hebben dan hun geweer.
Maar toen wij hem vertelden dat wij onze spullen verstopt hadden, zo'n twintig kilo voedsel per man, veranderde zijn houding meteen. Op dat moment zou hij wellicht in staat zijn geweest om ons voor de Militaire Willemsorde voor te dragen. Als redders in de nood waren wij de vorsten van vandaag.

De straf

Ik realiseerde mij plotseling hoeveel jonge mannen we hadden verloren, eigenlijk alleen nog maar in prikacties.
Maanden waren voorbij gegaan.
De jaren konden we ook al tellen.
Daar trokken we dan sedert jaar en dag door de rimboe.
Als nomaden.
Een grote groep mensen, ondersteund door een paar kleine eenheden, die op verkenning uitgingen en hier en daar een stelling betrokken.
Ik dacht aan soldaat De Mey, die tijdens de mars naar de kust van een steile berghelling was getuimeld.
Met volle bepakking stortte hij in een twintig meter lager gelegen rivier.
Hij had nog het geluk dat de rivier op dit punt zeer diep was, anders zou hij de val nooit hebben overleefd.
Hij was nog bij kennis, toen zijn kameraden uit de grote groep die ons was voor gegaan, hem uit het water hielpen.
De val had hem echter zoveel letsel bezorgd, dat hij niet meer op eigen kracht verder kon.
De commandant stond voor een tragische beslissing.
De voedselschaarste was zo nijpend, dat vertraging van het marstempo catastrofaal zou kunnen zijn.
Daarom werd besloten dat de gewonde alleen zou achterblijven, in een klein bivak, dat speciaal voor hem werd opgeslagen.
De kapitein beloofde hem, dat hij zo spoedig mogelijk zou worden opgehaald.
Ik wist wat het betekende alleen te zijn, omringd door vele vijanden: de rimboe zelf, de Jap, vermoedelijk de bevolking, de angst, en de verbeelding, die de angst voedt.
Soldaat De Mey was bovendien nog gewond.

Ik vroeg mij af of ik een dergelijke beslissing zou hebben aangedurfd.
Zouden er geen dragers te vinden zijn geweest in de grote groep?
De Mey was er vermoedelijk zo beroerd aan toe, dat hij niet eens de omvang van de situatie doorzag. Misschien was hij wijsgeriger dan ik en had hij zichzelf voorgehouden dat aan alles een einde komt, óók aan het leven.
Drie dagen en drie nachten heeft De Mey het moeten stellen met zichzelf en met de pijn.
De vierde dag kwamen de militie-soldaten Attinger en Mellenbergh hem ophalen.
Nu ineens bleken twee mensen voldoende om de gewonde naar het hoofdkwartier te brengen.
In deze situaties doorziet men wel wat kameraadschap vermag, kameraadschap die des te sterker wordt naarmate men meer in de penarie zit.
We waren allemaal opgelucht.
Ik denk dat iedereen zich verantwoordelijk achtte voor het leven van De Mey.
Niemand vocht de beslissing van de commandant openlijk aan, maar ik ben ervan overtuigd, dat iedereen er ongeveer dezelfde mening op na hield en gedacht heeft: Zou ik een dergelijke beslissing genomen hebben?

Er was feest die avond.
Voor ons doen zelfs een groot feest, want we kregen rijst met vlees.
Het was lang geleden dat we zo'n maaltijd tot ons genomen hadden.
Ik denk dat de kapitein danig met zijn beslissing in de maag heeft gezeten en nu zijn blijdschap over de goede afloop met een hommage aan de maag wilde uitdrukken.
Dat klinkt als een flauw grapje, maar ik bedoel het serieus.
Zo langzamerhand was ik er achter gekomen dat niet alleen de liefde van een man door het keelgat gaat, maar dat ook het moreel van de troep aan smaakpapillen en spijsverteringsor-

ganen gelieerd was, om niet te zeggen zijn tol betaalde.
Om dezelfde reden gaan zakenlieden waarschijnlijk met hun relaties dineren, namelijk om ze milder, ontvankelijker en wellicht ook minder kritisch te stemmen.
Hoe dan ook, we verkeerden allen in een opperbeste stemming. De maaltijd werkte zelfs de volgende morgen nog door.
Er werd een soort stafvergadering gehouden, bijgewoond door diegenen van wie adviezen verwacht mochten worden.
De kapitein deelde ons mee dat hij contact had gekregen met de aan de kust opererende groep-Kokkelink, die zou trachten het hoofdkwartier van voedsel te voorzien.
Dat was natuurlijk geen kleinigheid. Temeer niet, omdat de ontrouw geworden bevolking van de Anggimeren, Hattam en Wasirawi die gebieden ongeschikt maakte om er het hoofdkwartier te vestigen.
Ook was er een ploeg naar de Kebar gestuurd, onder leiding van de militiesoldaat Louwissen, die contact moest zien te krijgen met de bevolking aldaar. Vervolgens moest de Kebar toegankelijk gemaakt worden om er het hoofdkwartier te kunnen vestigen.
De commandant had tevens een patrouille naar Sorong gezonden, onder meer bestaande uit de militie-soldaten Coenraad en Gijbels en sergeant Van der Muur, die het commando voerde.
Hun opdracht hield eigenlijk een soort strafexpeditie in. Enige van de daar aanwezige politieagenten hadden op de Amerikanen geschoten, die nu al geruime tijd tot onze eenheden behoorden.
De Amberbakenkust tenslotte werd toevertrouwd aan een ploeg onder leiding van militie-soldaat Griët.
We constateerden dat onze commandant steeds prikkelbaarder werd naarmate de voedselschaarste toenam.
Hij zocht naar schuldigen.
Zodra hem iets ter ore kwam dat hem niet beviel, werden er straffen uitgedeeld die wat men noemt „onder uit de zak" kwamen.

Wijlen sergeant-majoor Maas en luitenant Roborgh waren al eens in ongenade gevallen.
Ook ik moest het ontgelden.
Dat kwam zo.
De commandant begon in te zien dat het onverstandig was geweest om Louwissen naar de Kebar te sturen.
Per slot van rekening was ik beter op de hoogte van de zeden en gewoonten van de binnenlandse stammen dan wie ook van onze groep.
Dat zat hem dwars en hij begon zijn ongenoegen op een merkwaardige manier af te reageren.
Hij vond dat alle „stafleden" zich voortdurend in zijn directe omgeving moesten bevinden, ook 's nachts.
Ik vond dit niet juist.
In zulke omstandigheden moeten je voelhorens overal uitgestoken worden, dus niet alleen in het onmiddellijke bereik van de commandant.
Dat liet ik ook merken.
Bovendien vroeg ik hem waarom hij bestuursassistent Z. Nuhuwae niet op patrouille had gestuurd om in onze directe omgeving contact te maken met de bevolking.
Mijn ongeoorloofde opmerking resulteerde in een disciplinaire straf die er niet om loog.
Veertien dagen streng arrest.
Zulke straffen raakten bijna iedereen.
Discipline moet er zijn, onder alle omstandigheden, ook wanneer men met velen in benarde omstandigheden verkeert.
Maar nu moesten we trachten om er met z'n allen het beste van te maken, om er met z'n allen zo goed mogelijk doorheen te komen.
Dan moet je andere normen aanleggen.
Deze straf hield onder meer in: honger lijden en brandhout verzamelen voor de vuren van de commandant en zijn staf.
De produkten die van de dorpen werden aangevoerd gingen niet naar de bestraften. Hun werd alleen het allerslechtste toebedeeld, en dan ook nog mondjesmaat.

Gelukkig had ik mij een grote kennis vergaard van de flora en fauna in deze gebieden. Ik wist welke jonge bladeren, welke vruchten van planten of struiken eetbaar waren.
Dat verschafte mij een voorsprong op anderen die deze kastijding moesten ondergaan.
Ik verloor dan ook niet of nauwelijks aan gewicht en uithoudingsvermogen.
's Morgens, wanneer ik het bos werd ingestuurd om brandhout te sprokkelen, deed ik mij tegoed aan alles wat de natuur aan eetbaars te bieden had.
Het klinkt bijna gek, maar deze straf deed mij meer goed dan kwaad. Ik besteedde namelijk nog meer aandacht aan de voortbrengselen van de natuur en werd daardoor onttrokken aan het hallucinerende denken dat ons al zo lange tijd parten speelde. De zelf gevonden oplossing van mijn voedselprobleem bleek een goed middel tegen het gevaar voor afstomping dat ons allen bedreigde.
Helaas kon ik militie-soldaat Mellenbergh niet helpen.
Hij had dezelfde straf gekregen, maar we moesten onafhankelijk van elkaar in het bos opereren.
Hij voedde zich met allerlei soorten paddestoelen, weliswaar schitterend van vorm en kleur, maar niet bepaald geschikt voor consumptie.
De gevolgen bleven dan ook niet uit. Maagkrampen en een vorm van buikloop die hem binnen enkele dagen tot aan de rand van het graf brachten.
Al met al was de kapitein er nog steeds niet in geslaagd om zich van voldoende voedsel voor geheel de troep te verzekeren. Wat de stemming bepaald niet ten goede kwam.
Tenslotte zat er niets anders op dan naar de kust te trekken.
Havelozer dan ooit, moe en met het gevoel door Jan en alleman vergeten te zijn, trokken we door de jungle van Nieuw-Guinea.
Maar nog steeds met de vlag, het eens zo fiere rood, wit en blauw, en nog steeds voor Koningin en vaderland.

Na een paar kleine nederzettingen gepasseerd te zijn bereik-

ten we op de tweede dag het dorp Wesoei.
Daar troffen wij een papoea-predikant aan, die ons wist te vertellen dat er weinig activiteiten van de Japanners te bespeuren waren.
Wel gingen er nu en dan wat schepen naar het oosten. In omgekeerde richting echter niet.
Een reden temeer om hier tijdelijk ons hoofdkwartier te vestigen.
Een voordeel was bovendien dat de bevoorrading van de hoofdgroep vanuit beide richtingen kon geschieden, zowel vanuit Sidei als uit Amberbaken.
We hadden een paar rustige weken en er werd gewerkt alsof het vredestijd was.
Op zekere dag keerde de patrouille uit Sorong terug, echter zonder zijn aanvoerder de sergeant Van der Muur.
Wat was er gebeurd.
Het was de groep eigenlijk voor de wind gegaan.
Geen enkele moeilijkheid met de bevolking van de Caroonkust.
De dorpshoofden waren vriendelijk en loyaal.
Zonder enige moeite waren aan de patrouille roeiers ter beschikking gesteld.
Maar verderop, in de omgeving van Sorong, bleek de bevolking onder druk te staan van de Japanse bezetters.
De bewoners waren er van overtuigd dat de Jappen de patrouille al lang hadden waargenomen. Dat was voor een groot deel van deze bevolking voldoende aanleiding om van het eiland te vluchten.
De ontrouwe politieagenten van het eiland hadden op een aantal punten stelling genomen.
Sergeant Van der Muur had daar de lucht van gekregen en was hen tot op ongeveer honderd meter genaderd.
Het vuur dat de patrouille opende werd van drie verschillende kanten beantwoord.
Daarop trok de patrouille zich terug, wetend dat niet alleen ontrouwen aan deze ongelijke strijd deelnamen.
Op hun terugtocht voerden zij een politieagent mee die niet

snel genoeg had weten weg te komen.
Toen de mannen van de groep zich verzamelden, bemerkten zij dat sergeant Van der Muur ontbrak.
Men veronderstelde dat hij gewond was geraakt, maar een zoekactie leverde geen enkel spoor op.
Later bleek dat de Jappen de sergeant hadden gevangen genomen en naar Manokwari gebracht.
Bij hun ondervragingen probeerden zij hem over te halen om onze verblijfplaatsen te verraden.
Dat weigerde hij.
In zulke gevallen passen de Jappen maar één methode toe, in strijd met alle conventies: het eigen graf laten graven en vervolgens onthoofden.
Van der Muur, die van beroep onderwijzer was, wist wat hij wilde. Een man met een open karakter, eerlijk en evenwichtig, altijd goed gemutst en steeds tot hulp bereid. Wij misten hem erg, ook omdat hij tijdens onze urenlange gesprekken een prima „discussieleider" was gebleken.

Ongelukstijdingen komen meestal niet alleen. Een bericht meldde dat het contact met de verzetsgroep in de omgeving van Manokwari verbroken was.
Militiesoldaat Kokkelink had vernomen dat deze verzetsgroep verraden was en door de Jappen gevangen genomen.
De leider van deze groep, de heer Latumahina, was administratief ambtenaar bij het B.B.
Op de eerste dag van zijn gevangenname werd hij in de gloeiende zon opgehangen, en wel zo, dat hij met zijn tenen nog net de grond kon raken. Telkens als hij in zwijm viel gooiden de Jappen een emmer water over hem heen. Deze straf gold als een waarschuwing voor de bevolking. Later werd Latumahina vanuit Manokwari per boot afgevoerd. Niemand wist waarheen.

Nu de rijen der onderofficieren zo uitgedund raakten, werden de militie-soldaten Kokkelink en Griët bevorderd tot sergeant.

De groep zou nog verder gedecimeerd worden.
Eén van de Amerikanen die zich bij ons hadden aangesloten, captain Matsuro, werd ernstig ziek. Malaria, of, zoals wij het noemden, de „zwartwaterkoorts".
Het ontbrak ons aan de nodige medicamenten. Z'n toestand werd met de dag slechter en precies een week later moesten we hem even buiten het dorp begraven.

De voedselsituatie bleef een probleem voor de hoofdgroep. Sergeant Griët opperde dat het wellicht beter was om naar het dorp Wekari te gaan.
Wekari lag tussen een paar andere dorpen in een streek die voldoende landbouwprodukten leverde om het hoofdkwartier van voedsel te kunnen voorzien.
Ik zou weer mijn oorspronkelijke functie gaan vervullen, die van bestuursambtenaar.
Mijn opdracht luidde er voor te zorgen dat de bevolking zich loyaal zou opstellen tegenover het militaire gezag.
Ook de rechtspraak zou weer worden ingevoerd.
Dat betekende het herstel van een aangename tijdpassering voor de bevolking, die rechtzittingen altijd met vreugde placht te volgen.
Op hun beurt moesten de dorpelingen hun loyaliteit bewijzen door het aanbieden van landbouwprodukten.

Vendetta

De groep van militie-soldaat Louwissen opereerde nog steeds in de Kebar.
De bevolking was enthousiast toen zij de Nederlandse vlag weer zag wapperen.
Het gezag terug. De oude tijd weergekeerd.
Maar tijd keert niet.
De dorpshoofden ontmoetten Louwissen, die het een beetje naar de bol gestegen was.
Hij vertelde, dat hij de toean besar, de grote heer was, die namens de hoogste gezagsdragers optrad om het district Kebar te besturen.
De dorpshoofden brachten hem „de eer" die hem als toean besar toekwam.
Louwissen beval de dorpshoofden deze gezagswisseling aan de andere dorpshoofden mee te delen.
Een paar dagen later gaf hij opdracht om een stuk jong bos open te kappen en bouwrijp te maken.
Een groot deel van de bevolking, zowel mannen als vrouwen, werd daarvoor ingezet, want de gezagsdrager wilde zo vlug mogelijk mais en andere produkten verbouwen.
De opdracht werd vlot uitgevoerd. Dagelijks kon men waarnemen hoe het project groeide, zeer tot genoegen van de opdrachtgever, die regelmatig kwam kijken.
Toen hij op een dag weer ter inspectie toog, zag hij dat een paar mannen onder een boom zaten en een kretekje rookten.
Hij ontstak in woede, omdat hij dacht dat de mannen te lui waren om te werken en zijn orders aan hun voetzolen lapten.
Louwissen begon zich hevig op te winden, toen hij bij één van die mannen een glimlach meende te bespeuren.
Hij greep de verdachte en diende hem een pak slaag toe, terwijl de vrouw van die man in de buurt en ooggetuige was.

De vrees, die ik steeds weer had, wanneer een van ons niet voldoende op de hoogte bleek van de adat van de binnenlandse bevolking, werd gruwelijk bewaarheid in dit geval van Louwissen, die zeker nooit zonder deskundig geleide op zo'n patrouille gestuurd had mogen worden.
In deze streken is een pak slaag namelijk de grootste vernedering die een man aangedaan kan worden.
Volgens de adatregels had de geslagen man het recht, ja de plicht wraak te nemen, en wel zodanig dat zijn eer was gered.
Met andere woorden, die wraak kon alleen toereikend zijn als de eerrover gedood zou worden.
De bevolking, wetend dat de wraakactie binnen vierentwintig uur ondernomen zou worden, was onmiddellijk gevlucht, de bossen in.
Het dorp was die nacht leeg en verlaten.
Tegen de morgen werd het bivak overvallen.
Louwissen en zijn twee makkers werden gedood.

Het bericht van hun dood kwam mentaal hard aan.
Met de regelmaat van de klok moesten we kameraden afstaan, ook anders dan aan de vijand.
De commandant wilde onmiddellijk een strafexpeditie naar de Kebar sturen.
Dat ried ik hem sterk af.
De bevolking was immers gevlucht, bang dat zij door de militairen zou worden afgestraft.
Bovendien zouden ook stammen in de buurt nerveus worden en bij het conflict betrokken kunnen raken.
Hun onderling alarmsysteem werkte beter dan het onze, en bovendien doeltreffender.
Last but not least was de kans op een vergissing levensgroot aanwezig en onschuldigen treffen zou weer nieuwe wraakacties oproepen.
Ik ben er niet zeker van dat ik gehoor zou hebben gekregen, als ook de andere stafleden zich niet met de affaire hadden bemoeid.
We wisten de kapitein ervan te overtuigen dat een strafex-

peditie de situatie dusdanig zou kunnen verslechteren, dat we onze greep op de Kebarvlakte zouden verliezen, en dat moest, ten koste van alles, worden voorkomen.
Dank zij Griët en de landstormer Van de Broek kreeg ik voor het geven van dit „burgerlijk advies" niet opnieuw een stevige douw. Althans nóg niet . . .
Ik kreeg een eenvoudig opdrachtje: ik hoefde alleen maar de schuldigen te straffen!
In mijn contacten met de bevolking had ik toevallig ontdekt, dat het dorpshoofd van Arupi connecties onderhield met de Kebarmensen.
Daarom begon ik via het dorpshoofd van Arupi te onderhandelen. De Kebarmensen kregen via hem te horen dat, indien de schuldigen adatrechtelijk voor deze moorden zouden worden gestraft, de kapitein geen strafexpeditie zou sturen.
Hoe zwaar de straf moest zijn zou door twee onpartijdige hoofden worden bepaald.
Bovendien liet ik het bericht doorgeven dat deze zaak zou worden behandeld door het oud-districtshoofd van Moraid, standplaats Sainkedoek.
De hoofden van de Moraidbevolking mochten mij graag en zo hoopte ik dat ook de Kebarmensen vertrouwen in mij zouden krijgen.
Ik had geluk.
Ongeveer een maand later kreeg ik van het dorpshoofd van Arupi bericht dat de bevolking, nu de vernederde man met behulp van vrienden zijn eer had gered, bereid was het verlies van de tegenpartij volgens het adatrecht te vergoeden.
Zij hadden er zes varkens voor over en een flinke hoeveelheid knolgewassen.
Met dit goede resultaat kwam ik bij de kapitein, die meteen tegen mij uitviel.
Ik had alle details eerder moeten doorgeven. Bovendien had ik tenminste drie keer zoveel moeten eisen als de bevolking had aangeboden.
Voor de tweede maal viel ik in ongenade en opnieuw werd ik,

voor het werk dat ik naar beste weten als bestuursambtenaar had verricht, bestraft met twee weken streng arrest.
Later heb ik met de landstormer P. van de Broek, naar wie de kapitein af en toe nog wel eens luisterde, veel over deze kwestie gesproken.
De grote blunder van onze kameraad Louwissen was door de bevolking volgens adatrechtelijke normen afgestraft.
Dat de kapitein aan Louwissen een opdracht had gegeven die hij niet aankon, was minstens een even grote blunder.
Overigens moet ik toegeven dat onze commandant nauwelijks anders kon handelen dan volgens „het boekje".
Kennis van de zeden en gewoonten van de stammen was bij hem niet of nauwelijks aanwezig.
Het genoemde boekje gaf ook geen inzicht in het karakter van de guerillastrijd, het bevatte alleen richtlijnen voor het conventionele gevecht.
Bovendien gebiedt de eerlijkheid in de beoordeling van de houding van onze commandant te verdisconteren, dat onmogelijk van hem verwacht kon worden dat hij op de hoogte was met de adat van álle papoeastammen.
De culturen daar zijn zo verschillend dat men die niet in generaliserende zin kan samenvatten.
Er waren en er zijn nog stammen op dit grote eiland waarmee de blanke pas kortgeleden voor het eerst contact heeft gemaakt en ik ben er vrijwel zeker van dat er nóg steeds groepen leven die nog nooit een Europeaan hebben gezien.
Hoe dan ook, het bleek duidelijk dat de bevolking van de Kebarvlakte de adat volledig wilde toepassen en ook bereid was de gevolgen van haar daad „af te kopen" met het in haar ogen niet geringe aanbod.
Zes varkens en een partij knolgewassen was iets dat we zeer goed konden gebruiken.
Daarenboven was het voor ons van geweldig belang dat we niet opnieuw met vijandige stammen te doen zouden krijgen.
Intussen was mijn hachelijke positie bij de dorpsmensen bekend geworden.
Overdag moest ik honger lijden, maar 's avonds kreeg ik

complete maaltijden aangeboden, zoveel dat ik de wacht, die een oogje dicht moest doen, ervan kon laten mee profiteren. Ik ben in die veertien dagen dan ook geen gram afgevallen. Vermoedelijk heb ik het aan landstormer Van de Broek te danken dat ik na de strafperiode weer bestuursdiensten mocht verrichten.
De zes varkens en de knolgewassen werden keurig op tijd afgeleverd.

Nauwelijks was de zaak „Kebar" afgedaan, of van Sanfarmoen kwamen berichten binnen dat er een Japanse patrouille zou zijn gesignaleerd. Op de grens van het Caroongebied en Amberbaken.
Terstond werd alarm gegeven en iedereen moest aantreden. De kapitein riep vrijwilligers op om een gevechtsgroep te kunnen vormen en belastte sergeant Griët met het commando daarvan.
De uitputtende jaren hadden bij velen van ons een zekere lethargie of traagheid van reactie veroorzaakt.
Toen dan ook vrijwilligers werden gevraagd – die hun bereidheid door een stap naar voren kenbaar moesten maken – viel de groep in twee delen uiteen.
Uit degenen die een pas naar voren traden koos sergeant Griët de beste schutters.
De tragen onder ons werden door de kapitein als nietsnutten en ouwe wijven gequalificeerd.
Hoe dan ook, sergeant Griët kreeg de mannen die hij nodig had en vertrok.
Het hoofdkwartier bleef ondertussen in alarmtoestand en hield zich voorbereid op een eventuele terugtocht naar het binnenland.
Twee dagen later bereikte ons via de bevolking het bericht dat onze groep de Japanse patrouille had vernietigd.
Daarbij was ook een flinke buit bemachtigd. Voedsel, medicamenten en klamboes.
Volgens het verslag van sergeant Griët had hij 's morgens half vijf de aanval ingezet.

Eerst werd de Japanse wacht met de klewang onschadelijk gemaakt. Van de vijf handgranaten die vervolgens op de woning van de Jappen werden geworpen, ontplofte er één.
De Japanners schrokken zich wezenloos.
Ze renden naar buiten en werden meteen zwaar onder vuur genomen.
Onze groep was de overlevende Jappen nog wel achterna gegaan, maar de angst had de vijand zeer snel gemaakt.
Na terugkeer van de patrouille heerste er in het hoofdkwartier een ontspannen sfeer.
De bevolking, die opnieuw volledig op de hoogte bleek van het gebeurde, kreeg weer respect voor de „kompenie", die het getij had doen keren.
Onze vreugde werd evenwel getemperd door het feit, dat de militie-soldaat Kraayenoord een tropische ziekte had opgelopen, waartegen wij geen afdoend medicijn hadden.
Op zijn rug was een wond ontstaan die steeds groter werd en er tenslotte uitzag als een grote ronde pannekoek.
Het duurde niet lang of voor de zoveelste keer moesten we een kameraad afvoeren naar zijn laatste rustplaats, die binnen enkele weken door de oerwoudvegetatie zou worden overwoekerd.
Kraayenoord, klerk bij het B.B., was meer een eerzaam burger dan een vechtlustig soldaat. Die ontdekking had hij zelf gedaan, toen hij op 12 april 1942, bij de landing van de Jappen op Manokwari, aarzelde zich met het merendeel van de weerbare mannen in het binnenland terug te trekken.
Vader Kraayenoord, die zijn aarzeling zag, had toen een geweer gegrepen en was op zijn zoon afgestormd met de woorden: „Nu Koningin en vaderland je nodig hebben, dien je je plicht te vervullen. Als je niet gaat, knal ik je hier persoonlijk neer!"
Daarop had de bestuursambtenaar, totaal verbouwereerd, zijn uniform aangetrokken, afscheid genomen van zijn vrouw, kinderen en ouders, en was voor altijd verdwenen.

Intussen bleef de vijand niet stil zitten.

Op zekere dag werden we plotseling opgeschrikt door het geluid van een scheepsmotor.
Daarop meldde de wacht dat hij vlak onder de kust een schip had waargenomen, dat zich zo te zien al binnen een kwartier voor Wekari zou bevinden.
De commandant beval de bevolking het dorp te ontruimen. Wij moesten langs de kust in stelling gaan.
Inderdaad zagen we een Japans schip in westelijke richting varen, vermoedelijk afkomstig uit Manokwari.
Het schip bevond zich op nauwelijks tweehonderd meter van de kust.
We hielden onze karabijnen in de aanslag.
Als ik er nu aan denk hoe we waren uitgerust, is het steeds opnieuw een wonder voor mij zoiets te kunnen navertellen.
Per houder konden we niet meer dan vijf kogels afvuren. Gezien de tijd die je nodig had om een nieuwe houder in te leggen, mocht de vijand niet in je onmiddellijke nabijheid zijn, want dan kon je alleen nog maar van je bajonet gebruik maken of – zoals wij altijd zeiden – één keer met je karabijn naar de vijand gooien en, als je geluk had, vervolgens proberen hem met je klewang onschadelijk te maken.
De afstand tussen ons en het schip was groot genoeg om te mogen aannemen dat een eventuele actie onzerzijds niet al te veel succes zou kunnen opleveren.
Toen het vaartuig zich recht voor ons bevond klonk het commando: „Vuur!"
Tot onze verbazing zagen we dat het schip zijn koers 90° wijzigde en zo snel mogelijk ruimer sop koos.
De Jappen gaven een stoot mitrailleurvuur in onze richting, maar de fonteintjes die vlak voor de vloedlijn ontstonden, leken meer op de inslag van een regenbui dan dat zij ons werkelijk angst inboezemden.
We lagen er wat stupide bij.
Het was niet te geloven dat je met middelen, zoals een David die tot zijn beschikking had, deze Goliath aan kon.
We bleven het schip nastaren tot het de einder had bereikt en als een kleine stip langzaam uit het gezicht verdween.

Ziezo, dat was goed afgelopen.
De rust keerde weer en we hadden het gevoel alsof we aan een spannende padvindersjamboree hadden deelgenomen.
Toch waren we verstandig genoeg om in te zien dat de wachtposten verdubbeld moesten worden. Aldus werd gedaan.
Nadat we dit anderhalve maand, tot vervelens toe, hadden volgehouden, bleek het geen overbodige luxe, maar een juiste maatregel te zijn geweest.
Toen kregen we namelijk een zelfde panorama te zien, maar dan versterkt.
We ontwaarden twee stippen aan de horizon, die steeds groter en groter werden. Twee Japanse oorlogsschepen koersten regelrecht naar Saukorem.
Onmiddellijk werd groot alarm geslagen en onze hele groep moest aantreden.
De kapitein bleef bij zijn oude gewoonte en vroeg opnieuw vrijwilligers.
Er moesten twee gevechtsgroepen gevormd worden, resp. onder aanvoering van sergeant Griët en foerier Beaufort.
Opnieuw zou sergeant Griët tot de aanval overgaan. Zoals gebruikelijk had hij daarvoor weer de beste schutters uitgezocht. Het waren de militie-soldaten Gijbels, Coenraad, Johnny Werdmuller von Elgg, Dasy Hamar de la Bretonnier en de infanteristen Saep en Sandiman.
Griët hield van een verrassingsraid. Als die lukt, raakt de vijand in paniek en begaat de fouten die hem tot een gemakkelijk doelwit maken.
Maar een verrassingsraid is bij daglicht niet zo gemakkelijk te ondernemen.
Het beste zou zijn om de Jappen de schrik van hun leven te bezorgen als zij voet aan wal zouden zetten.
De spanning die ze zouden ondergaan, alleen al bij het aan land komen, de inspanning en aandacht die het zou vergen om behouden het strand te bereiken, maakten dit tot het meest geschikte moment om tot de aanval over te gaan.
Foerier Beaufort zou de aanvallende groep ondersteunen en

op ongeveer vijfhonderd meter achter Griët en de zijnen in stelling gaan. Beaufort beschikte daartoe over de militie-soldaten Attinger, Jacquard, Soentpiet, de infanterist Soeha en mij.
Ons plan zat alsvolgt in elkaar:
Vlakbij het riviertje dat naast het dorp liep zouden Griët en zijn mannen de vijand opwachten en hem de eerste klap toedienen.
Vervolgens zou hun groep zich terugtrekken naar het heuveltje, waar wij positie hadden genomen.
Indien de vijand naar Wekari zou doorstoten, moesten wij zolang mogelijk standhouden om het hoofdkwartier in de gelegenheid te stellen zich naar het binnenland terug te trekken.
We kregen ieder vijfentwintig patronen mee, per man vijf houders. Elk schot zou dus maar het beste een treffer kunnen zijn.
Terwijl het hoofdkwartier alvast voorbereidingen trof tot de terugtocht, gingen wij richting Saukorem om onze stellingen te betrekken.
De beide oorlogsschepen begonnen intussen de baai van Saukorem binnen te stomen.
Vanuit onze waarnemingspost, die werkelijk uitstekend was, konden we alles volgen.
We zagen hoe de ankers werden uitgegooid en een paar sloepen neergelaten, die weldra, beladen met manschappen, op de kust afstevenden.
De eerste landing van de vijand leek een feit.
We hoorden niets en vroegen ons een beetje bezorgd af waar Griët en zijn groep zich ophielden.
Ook na de tweede landing van de Jappen bleef alles rustig. Er werd geen enkele tegenstand geboden.
De Jappen waren duidelijk iets groots van plan, want voor de derde keer werden er sloepen vol manschappen aan land gezet.
Dit keer was er iets bijzonders aan de hand.
De manschappen sprongen uit de sloepen en namen links en

rechts van de bootjes de houding aan.
Vervolgens stapten een paar mannen met lange sabels – samoerai's – aan wal. Kennelijk officieren die met de leiding van de operatie belast waren.
Foerier Beaufort sloop langs ons heen en fluisterde ons man voor man toe, dat sergeant Griët waarschijnlijk op dit moment had gewacht.
En jawel!
Weinige ogenblikken later brak de hel los.
Onmiddellijk schoten de Jappen terug, zowel vanuit het dorp als met boordgeschut.
Kanonnen en mortieren braakten hun gierend geweld over ons uit.
Toen de laatste schoten weerklonken hadden Griët en de zijnen zich al weer bij ons gevoegd. Geen van hen was gewond.
Sergeant Griët grijnsde breeduit, voldaan als hij was over het resultaat van zijn verrassingsactie.
Hij vertelde van zijn aarzelingen.
De beide eerste vijandelijke groeperingen, elk met een jong officier aan boord, vormden natuurlijk een prachtig doelwit.
Maar omdat alles zo groots opgezet leek, verwachtte Griët hogere officieren.
Het wachten werd beloond.
Hij liet de groep met hoge officieren tot op ongeveer vijftig meter afstand naderen en gaf toen bevel aan zijn mannen om de patroonhouders leeg te schieten.
Officieren en lijfwachten knapten af als rietstengels.
Er ontstond paniek en van die paniek maakten de onzen gebruik om het rietveld, waarin zij verdekt lagen, zo snel mogelijk te verlaten.

Toen de nacht gevallen was zagen we dat de vijand in het dorp Saukorem een groot vuur had aangelegd.
Niet wetende wat dit te betekenen had, bleven we vanaf de heuvel gefascineerd naar de vlammen kijken.
Het was nog vroeg in de morgen, toen het geronk van

scheepsmotoren tot ons doordrong.
De vijand was vermoedelijk van plan meer materieel naar de kust te brengen.
Sergeant Griët en zijn mannen zakten meteen naar beneden, tot waar de verbindingsweg Saukorem-Wekari een rotswand passeerde. Daar gingen zij in stelling.
Onze ploeg bleef achter voor de nodige dekking.
Toen het wat lichter werd konden we onze ogen niet geloven. De Jappen scheepten zich in en kozen het hazepad. Richting Sorong.
Daarop besloten wij verkenningen uit te voeren in de nabijheid van Saukorem. We wilden wel eens weten wat er allemaal aan de hand was.
We namen een omweg en benaderden het dorp van achteren. Er was geen kip te zien.
De plek waar de Jap het vuur had gemaakt, bleek keurig opgeruimd.
We begrepen er niet veel van en besloten naar Wekari terug te keren.

Het was duidelijk dat de kapitein voor deze actie de juiste leiders had gekozen. Mannen naar wie, zelfs onder de zwaarste omstandigheden, geluisterd werd.
Griët had voor de zoveelste keer aangetoond, dat overmacht alleen door koelbloedigheid en zelfvertrouwen kon worden bedwongen.
De ongelijke strijd had bovendien ons aanzien bij de bevolking doen toenemen.
Voorlopig behoefden we dan ook niet bang te zijn voor gebrek aan voedsel. Er werd zelfs een varken voor ons geslacht. Kortom, we maakten een bijna feestelijke periode door, die maar liefst een maand lang zou aanhouden.
Toen werd de idylle verstoord, wat niet wegnam dat we inmiddels aardig op krachten waren gekomen.
Er vertoonden zich vijandelijke vliegtuigen boven ons hoofdkwartier, die ditmaal iets anders lieten vallen dan bommen of granaten.

Tot onze verbazing zagen we dat er pamfletten naar beneden dwarrelden. Een in goed Nederlands gestelde oproep om ons over te geven.
We moesten ons, naar keuze, naar Sorong of Manokwari begeven, onze wapens meenemen en die bij de vijand inleveren.
Zoals gewoonlijk maakten de Jappen een grove fout. Zij bleken de psyche van hun tegenstander nog steeds niet te kennen, die althans ernstig te onderschatten.
De pamfletten waren in beter Nederlands gesteld dan in de meeste gevallen van onze eigen ambtelijke stukken gezegd kon worden.
De vertalers bleken echter niets te hebben begrepen van onze mentaliteit.
We waren vastbesloten de Jappen nooit en te nimmer een psychologische overwinning te gunnen.
Omgekeerd is het voor een westerling ook zeer moeilijk, zo niet onmogelijk om met zijn westerse achtergrond en manier van denken in de huid van een Aziaat te kruipen, ofschoon bij het B.B. op Nieuw-Guinea wel Nederlanders hebben gediend – zoals dr. Victor de Bruyn, alias Jungle Pimpernel – die door alle inheemse stammen bijna als papoea's met een blanke huid werden beschouwd. Drie dagen achtereen bleven die vliegtuigen terugkomen en boven onze hoofden rondcirkelen.
De laatste keer beschoten zij ons met hun boordmitrailleurs, waarschijnlijk omdat zij (terecht) geconcludeerd hadden dat wij toch geen vuur op hun vliegtuigen konden afgeven.
Het was ons natuurlijk volstrekt duidelijk dat overgave tevens ons doodvonnis zou inhouden.
Daarom moesten en zouden we onze strijd voortzetten tot de komst van de geallieerden.
De kapitein verwachtte na dit machtsvertoon niets anders dan dat de vijand alles op alles zou zetten om ons in de pan te hakken.
Hij besloot een cordon om het hoofdkwartier te leggen.
In de richting Manokwari werden twee posten uitgezet.

De militie-soldaten Coenraad, Van Genderen en Koch werden op Wesoei gestationeerd.
Sergeant Kokkelink en de militie-soldaten Attinger en De Mey kregen Arupi als standplaats.
Ook in de richting Sorong werden twee posten uitgezet.
Sergeant Griët bezette met drie militie-soldaten Sanfarmoen, terwijl sergeant Mandala met vijf infanteristen Saukorem voor zijn rekening nam.
Behalve de zieken bleven ook de familie Nuhuwae en hun nicht Koos Ayal met een grote gevechtsgroep te Wekari achter.

Voorheen hadden we weinig scheepvaart kunnen bespeuren. Maar dat was na de landing te Saukorem wel anders geworden. Minstens eenmaal in de week zagen we schepen in westelijke richting varen.
Een teken dat de strijd dichterbij kwam.
En een reden voor zowel de groep van sergeant Kokkelink als die van militie-soldaat Coenraad om versterking te vragen.
De post Arupi kreeg daarop versterking van de militie-soldaten Jacquard, Soentpiet en mij.

De gehele maand december – we leefden nog steeds in het jaar 1943 – bleef het rustig.
De Kerstdagen kregen voor mij echter een heel bijzonder karakter.
De predikant van Arupi had ons uitgenodigd het Kerstfeest met de plaatselijke bevolking te vieren.
We besloten, al was het maar voor luttele minuten, aan zijn uitnodiging gehoor te geven.
De predikant had echter een aardige verrassing voor ons in petto.
Om deze primitieve mensen duidelijk te maken dat het christelijk geloof een geloof is voor alle bevolkingsgroepen, dus ook voor de militairen, vroeg hij of iemand van ons misschien iets zou willen vertellen over het Kerstevangelie.
Sergeant Kokkelink en de anderen keken mij grijnzend aan.

„Kock, jij bent de enige onder ons die goed Maleis spreekt. Doe de guru een lol en gun ons de pret."
Ik beklom de preekstoel.
Voor het eerst en voor het laatst.
Ik wist mij van het Kerstevangelie niet veel meer te herinneren. Het was mij dan ook vreemd te moede.
We hadden al een aantal jaren achtereen de rimboe doorkruist en vele vijanden moeten weerstaan. We waren ruige nomaden geworden.
Er waren perioden geweest dat we er bijna onderdoor gingen, dan weer bleken onze lichamelijke en geestelijke reserves sterk genoeg om op de been te blijven.
Nu stond ik er dan voor deze mensen te vertellen wat er negentienhonderddrieënveertig jaar geleden gebeurd was, zoals het ons was doorgegeven volgens het evangelie naar Mattheüs.
Ik moest er voor oppassen niet iets te zeggen dat de mensen niet konden begrijpen.
Ik vertelde hoe de moeder van Jezus op trouwen stond met Jozef.
Om een beetje aansluiting te vinden bij hun plaatselijke adat verzon ik er bij, dat de familieleden de trouwdag hadden geregeld en dat de bruidsschat was vastgesteld. Om dezelfde reden voegde ik er aan toe dat de familie van Maria zeer goed bedeeld werd.
Ondertussen wist ik de cynische blikken van sergeant Kokkelink en de andere kameraden constant op mij gericht. Zo met het air van: We blijven je net zo lang aanstaren tot je in het Maleis de woorden niet meer kunt vinden en begint te hakkelen.
Met een uiterste krachtsinspanning wist ik mij te concentreren op de tekst van het evangelie, die mij bij stukjes en beetjes weer te binnen schoot.
Ik vertelde dat Maria zwanger was van een ander. Dat is in de adat wel iets dat de overspelige vrouw op de dood komt te staan, de zgn. pijldood.
Maar ik wist uit te leggen dat de Heilige Geest, ver van achter

de wolken gekomen, de vader van het aanstaande kind was. Een Vader die almachtig was en zonder aanraking kinderen kon verwekken.
Ik zinspeelde hier op de krachten die in de adat van de papoea een geweldige rol spelen.
Het ontging mij niet dat er geboeid geluisterd werd.
Dat gaf mij de moed om door te gaan.
Ik verhaalde verder hoe plotseling een geest uit de hemel verscheen, die wij een „engel des Heren" noemen.
Deze geest vertelde aan Jozef dat hij met Maria moest trouwen en dat de zoon die geboren zou worden Jezus moest heten.
Deze Jezus zou de oppergod worden. Alle volkeren en stammen moesten hem gehoorzamen en Hij zou de oppervader van iedereen zijn.
Het scheelde maar weinig of Kokkelink en de zijnen hadden geapplaudiseerd.
In mijn handen stond het zweet. En ik nam mij heilig voor nooit meer als een pseudo guru op te treden.
Ik was er namelijk allerminst zeker van dat mijn uitleg in overeenstemming was met het begripsvermogen van mijn auditorium.
Ik herinnerde mij plotseling een verhaal van een zendeling of missionaris uit de Congo.
Die had eens verteld dat het in Europa op sommige plaatsen zó koud kon worden, dat het water hard werd en men er over kon lopen.
Dat verhaal werd niet geloofd en daarom concludeerden de inboorlingen, onder wie een aantal kannibalen, dat de rest van zijn vertelsels ook wel niet waar zou zijn.
Daarop werd de geloofsverkondiger vermoord en diende hun tot voedsel.

Van het Westelijk front wél nieuws

Het was intussen april 1944 geworden. We waren al meer dan twee jaar in oorlog met de Jappen.
Het is merkwaardig hoe weinig begrip van tijd men heeft onder zulke omstandigheden. Gebeurtenissen van enkele weken terug leken maanden te zijn geleden. Anderzijds scheen een geschiedenis die zich een paar jaar geleden had afgespeeld, pas te zijn beleefd.
Het zag er nu heerlijk vredig uit aan deze eenzame kust.
De westenwinden, die het water zo genadeloos konden opjagen dat de stranden onder de beukende golven verdwenen, hadden plaats gemaakt voor zuidelijke winden, die alleen maar rust met zich meevoerden.
De noordkust van de Vogelkop zou een sprookjesparadijs voor toeristen kunnen zijn.
Zijn vele inhammen en baaien vormden een grillige keten van zilverachtig water in een donkere spelonk van indrukwekkend oerbos. Hier te kunnen zwemmen of varen zou een extra dimensie aan ieders bestaan geven.
Maar de goedgunstige moesson bleek ook een gerede aanleiding te zijn voor de Jappen om extra actief te worden.
En steeds drong het dan weer tot je door hoe hopeloos slecht we uitgerust waren voor deze ongelijke strijd.
Reeds na de stichting van het Groot Aziatisch Genootschap in 1937 had de Japanse heer Yosoeko Matsoeoka – nota bene op een persconferentie te Den Haag! – de mening uitgesproken, dat Nederlands Nieuw-Guinea een uitstekend kolonistengebied voor Japan zou kunnen betekenen.
Toen al bleek de militaire betekenis van Nieuw-Guinea voor Japan van uiterst groot gewicht.
Het enorme eiland, een der grootste ter wereld, zou als „stepstone" kunnen dienen voor de verovering van Australië.

Dit moet voor de Nederlandse regering toch geen geheim geweest zijn.
Nu stonden wij daar met onze simpele karabijnen, nog nét niet de gebroken geweertjes waarvan men in Nederland zo lang had gedroomd.
Inmiddels waren van de andere eilanden tienduizenden Indonesiërs als slaven naar Nieuw-Guinea gesleept en weinigen van deze zgn. romusha's brachten het er levend af.
Het was in diezelfde maand april van het jaar 1944 toen zich een ijlbode in ons kamp aandiende met een bericht voor sergeant Kokkelink.
Coenraad had te Wesoei waargenomen dat een grote Japanse patrouille ergens tussen Sidei en Wesoei aan land was gegaan. In verband met dit feit vroeg hij sergeant Kokkelink om nadere instructies.
Nadien bereikten ons meer verontrustende berichten. Een Japanse patrouille, afkomstig van Sorong, was geland te Waibeem, ten westen van Sanfarmoen gelegen.
We zouden, aldus het hoofdkwartier, ten koste van alles en iedereen de Japanse opmars te Arupi moeten tegenhouden. Dan kon het hoofdkwartier zich van Wekari terugtrekken op de Kebarvlakte.
De voorpost Wesoei zou naar eigen inzicht moeten handelen. Datzelfde gold voor de groepen van sergeant Griët en sergeant Mandala.
Het lag voor de hand dat Coenraad en zijn mannen van de situatie aan het „Westelijk front" op de hoogte werden gesteld.
Daar ons bivak op een heuvel lag, dat wel een fraai uitzicht gaf op zee, maar weinig bescherming bood, werd aan Coenraad c.s. meegedeeld dat wij ons verblijf naar de andere oever van de rivier zouden verplaatsen.
De bevolking werd opgedragen het dorp zo vlug mogelijk te verlaten en de bossen in te gaan.
De Arupirivier heeft een brede droge bedding en aan de rand van de beide oevers groeit veel riet. Die oevers gaan steil omhoog en bieden op een aantal punten een onbelemmerd

uitzicht op zee.
Het idee van sergeant Kokkelink om op de rand van de oever in stelling te gaan vond dan ook algemene bijval.
Er zou pas gevuurd worden als de vijand aan een oversteek begon en zich op de droge bedding waagde, die geen enkele bescherming bood.
Reeds de volgende morgen kwam er bericht van het hoofdkwartier, dat er in Sanfarmoen hevig werd gevochten.
Foerier Beaufort werd er met drie man naar toe gestuurd ter versterking van onze mannen, die het natuurlijk zwaar te verduren hadden.
Voorts waren de Jappen bezig een landing uit te voeren bij Saukorem.
Voor kapitein Willemsz Geeroms reden om het hoofdkwartier naar het achterland van Wekari te verplaatsen.
Dit alles overviel ons zozeer, dat we moeite hadden de positieven bij elkaar te houden.
De wetenschap dat een treffen met de vijand in ons nadeel móest eindigen, louter en alleen omdat onze bewapening vergelijkbaar was met die van een folkloristische schutterij, had een verlammende uitwerking op ons.
Het was duidelijk dat de dreigende overmacht van de Japanners een nieuwe strategie vereiste.
Sergeant Kokkelink besloot ónze stelling te betrekken. De afstand Arupi-Wesoei was nog geen halve dag lopen en elk moment kon het ook onze tijd zijn om tot acties over te gaan.
We spraken af dat we elkaar, in geval van een gedwongen terugtocht, aan de bovenloop van de rivier weer zouden ontmoeten.
Een gevoel van moedeloosheid overviel ons.
Het gekout van gisteren had plaats gemaakt voor een drukkende stilte.
Er werd zelfs niet meer gerookt, omdat onze ingewanden dermate overstuur waren dat zij de purgerende werking van onze strootjes – die uiteraard toch al niet al te gezond waren – niet meer konden verdragen. Het liep ons, letterlijk en figuurlijk, dun door de broek.

De spanning vóór een aanval is moeilijker te verdragen dar de strijd zelf.
In het gevecht is er maar één ding dat de soldaat volledig ir beslag neemt: hoe kom ik hier levend vandaan!
De angst had ons danig te pakken en we waren dan ook allesbehalve gereed voor een treffen.
Sergeant Kokkelink voelde dat feilloos aan.
Hij sprak ons man voor man aan om ons duidelijk te maker dat we meer dan ooit op elkaar aangewezen waren.
Als je in stelling ligt heb je geen mogelijkheid om met eer kameraad van gedachten te wisselen. Je moet je eigen gedachten de baas zien te worden, gedachten die, door angst gevoed, elke situatie als uiterst penibel beoordelen.
Je sobat ligt zo'n dertig meter van je af.
Ook hij is bezig met een gevecht tegen zichzelf. Ook hij vindt dat hij er maar beroerd aan toe is.
En waarom dit alles, terwijl je wist dat je uitrusting nauwe lijks meer voorstelde dan die van een padvinder?

Tegen drie uur in de middag meenden we wat te horen.
Aan de overkant van de rivier ontwaarden we drie mannen.
Het bleken Coenraad, Van Genderen en Koch te zijn.
Toen ze binnen gehoorsafstand waren riep sergeant Kokkelink hen naar boven.
Zij vertelden ons, de dag tevoren een grote Japanse patrouille te hebben ontmoet, waartegen zij met hun drieën niets konden uitrichten.
Zij waren teruggetrokken naar het beekje waar wij destijds altijd ons water vandaan haalden en ons pleegden te baden in de veronderstelling dat de Jappen wellicht hetzelfde zouden doen.
Die vlieger bleek op te gaan.
Prompt werden de waterhalers neergelegd.
De andere Jappen raakten in paniek en bleven schieten toen de onzen al lang weg waren.
Het was duidelijk dat we nog diezelfde middag of anders de volgende morgen een vergeldingsactie konden verwachten

Hoewel onze nervositeit met de komst van deze drie kameraden enigszins was afgenomen, bleef de situatie uiterst gespannen.
Die nacht deden we geen oog dicht.
Tegen zonsopgang kondigde de vijand zich aan door over een breed front mortier- en mitrailleurvuur af te geven.
Het was nog te donker om iets te kunnen waarnemen, maar we veronderstelden dat de Jappen, onder dekking van dit hels lawaai, bezig waren de drooggevallen bedding van de rivier over te steken.
Het zou zelfmoord betekenen hun komst lijdzaam af te wachten. Onze kansen lagen duidelijk niet in een gevecht van man tegen man, maar in een korte, spontane aanval, die de vijand volkomen verraste. Dat had sergeant Griët al een paar maal bewezen.
Daar kon in dit geval natuurlijk geen sprake van zijn.
Het initiatief lag nu bij de vijand. Dus kozen wij voor fase 2.
Dat wil zeggen, wij trokken ons terug.
Eerst in de richting van Wekari.
Onderweg, aldus sergeant Kokkelink, konden we dan tevens uitkijken naar eigen mensen die het spoor bijster waren en het contact met ons en andere groepen waren kwijtgeraakt.
Vervolgens zouden we het nieuwe bivak van kapitein Willemsz Geeroms trachten op te sporen.
Behoedzaam gingen we op pad.
Bij een eventueel treffen met de vijand hadden we per man niet meer dan dertig patronen „aan te bieden". Dat was onze hele munitievoorraad.
We waren misschien een uur onderweg, toen we de bestuursassistent Z. Nuhuwae en diens nicht Koos Ayal tegenkwamen. Beiden totaal overstuur.
Uit hun verhalen begrepen we dat de Jappen in de vroege morgenuren een aanval op het hoofdkwartier hadden gedaan.
Hoewel er flinke tegenstand werd geboden, leek het er op dat ze onze mannen geheel ingesloten hadden, zodat er weinig kans op ontsnapping bestond.

Op het moment van de aanval bevonden de bestuursassistent en zijn nicht zich toevallig in het ravijn, dat op enige afstand van hun bivak gelegen was en als een soort open latrine fungeerde.
Met andere woorden, dankzij de natuurlijke drang die hen 's ochtends noodzaakte zich af te zonderen, hadden zij weten te ontsnappen.
In de hoop ons daar aan te treffen waren ze in de richting van Arupi gevlucht.
Het leek ons duidelijk dat er verraad in het spel was. Zonder goed geïnformeerde gidsen zou het onmogelijk geweest zijn zo vroeg en zo trefzeker tot de aanval over te gaan.
De bestuursvlag, die de heer Nuhuwae als een soort ritueel elke ochtend om zijn middel bond, voordat hij het bivak verliet, droeg hij nu over aan sergeant Kokkelink.
Nu de grote vlag van de kapitein in handen van de vijand was gevallen, zou deze bestuursvlag als symbool moeten gelden voor de eenheid van onze groep.
Een ontroerend moment, deze kleine plechtigheid in de rimboe.
Sergeant Kokkelink, kennelijk aangedaan, reageerde wat stoer en zei op een toon die op dat moment wat al te luidruchtig was: „Als onze kapitein gesneuveld is of gevangen genomen, moeten wij diens taak overnemen en zijn opdracht uitvoeren. Wij zullen de driekleur verdedigen tot de komst van de geallieerden."
We besloten in de buurt te blijven en zoveel mogelijk de berghellingen uit te kammen, in de hoop op die wijze in contact te komen met mogelijke overlevenden van het hoofdkwartier.
Vervolgens zouden wij proberen Saukorem of Sanfarmoen te bereiken.
De eerste dagen bleef ons zoeken vruchteloos.
Afgezien van het feit dat we geen overlevende kameraden aantroffen, kregen we ook geen contact met de plaatselijke bevolking, zodat we totaal zonder voedsel zaten.
Er zat niets anders op dan ons, na zorgvuldige verkenning,

naar de kust te begeven en ons daar in verbinding te stellen met de bewoners.
Militie-soldaat Coenraad en ik belastten ons vrijwillig met de verkenningsopdracht en vertrokken de volgende dag naar het kustgebied.
Op onze weg door het bos troffen we een bevolkingstuin aan, waar zoete aardappels groeiden, en we namen ons voor die op onze terugtocht mee te nemen. Dat zou ons over de ergste honger heen helpen.
Via deze tuin volgden we een belopen pad en ontmoetten een Noemforees gezin, dat eveneens uit Arupi was gevlucht en hier tijdelijk bivakkeerde.
De man wist ons te vertellen dat de Japanners de gevangen genomen militairen hadden afgevoerd naar Saukorem.
Onder die gevangenen bevonden zich ook kapitein Willemsz Geeroms en de echtgenote van de heer Nuhuwae.
De twee Amerikanen waren er niet bij. Evenals een aantal andere militairen hadden zij het gevecht met de dood moeten bekopen.
We vernamen tevens dat de hoofdmacht van de vijand geconcentreerd was te Saukorem. Van daaruit opereerden talloze patrouilles in alle richtingen.
We vergaten de honger en de oogst van de zoete aardappels werd uitgesteld.
Het zojuist ontvangen nieuws was belangrijker en we wilden het zo snel mogelijk aan onze mensen doorvertellen.
Daarom volgden we op onze terugweg een papoeapad dat parallel liep aan de rivier.
Op een gegeven moment vonden we een kruising met een ander pad, dat duidelijk belopen was.
Hier moest, niet lang geleden, een patrouille gepasseerd zijn.
We mochten dus wel aannemen dat de Jappen nog driftig naar ons op zoek waren.
Als dat het geval was konden we tevens verwachten dat onze achtervolgers weer naar de kust zouden terugkeren en daarbij waarschijnlijk van hetzelfde pad gebruik zouden maken.
We besloten in dekking te gaan en de vijand op te wachten.

Onze veronderstelling bleek juist.
Rond drie uur in de middag hoorden we een geluid van klepperende lege blikken, dat steeds dichterbij kwam.
We hielden de adem in.
Een aantal zelfverzekerde Jappen daalde langs het pad tegenover ons naar beneden om vervolgens de rivier over te steken.
Tot mijn stomme verbazing zag ik dat de patrouille niet alleen gevormd werd door Japanse militairen, maar ook door politieagenten, van wie ik enkelen herkende.
Het was voor mij een verbijsterende ervaring, te ontdekken dat je niet alleen tegen de vijand streed, maar ook tegen eigen mensen, voormalige collega's, die zoveel aan het eigen land te danken hadden.
Die gedachte maakte ons bijna „mataklap".
Niettemin wisten we ons goed te beheersen.
We lieten de patrouille tot op ongeveer zestig meter naderbij komen.
We keken elkaar aan en op het volgende moment ratelden tegelijkertijd onze geweren leeg.
De voorste Jappen vielen als korenaren tegen de grond.
Toen de vijand van de eerste schrik bekomen was en begon terug te schieten, renden we het bos in, wetend dat we daar veilig waren.
Na een lange run gingen we opnieuw in dekking, ditmaal om onze harten tot rust te laten komen en voor onszelf de balans op te maken van deze tweemans-actie, die voor een aantal leden van de vijandelijke patrouille fataal moet zijn geweest.
Een aanvankelijk gevoel van triomf werd vervaagd door het pijnlijke besef dat niet alleen het Japanse bezettingsleger, maar ook eigen mensen ons naar het leven stonden.
We spraken niet veel, hoewel we natuurlijk uiterst dankbaar waren dat we het samen overleefd hadden en elkaar niet kwijt geraakt waren.
We begaven ons weer op weg, een beetje doelloos en in een matte stemming.
Het bleek ondoenlijk voor de nacht inviel de weg naar ons

bivak terug te vinden. Daarvoor ontbraken ons de nodige herkenningspunten.
We besloten in het bos te overnachten.
Leunend tegen een boomstam trachtten we wat te slapen.
's Ochtends vroeg, naar omstandigheden tamelijk goed uitgerust, gingen we weer op pad.
Nadat we een heuvelrug beklommen hadden, hoorden we in de verte stemmen opklinken.
Om te kunnen vaststellen of we met vrienden dan wel met vijanden te doen hadden waren we genoodzaakt voorzichtig in de richting van het geluid te sluipen.
Van boom tot boom kruipend kwamen we beneden en bij de kromming van een pad legden we ons te luisteren.
Duidelijk verstaanbaar hoorden we hoe sergeant Kokkelink zijn groep tot spoed aanmaande.
We wisten ons van blijdschap geen raad. Al schreeuwend: „Sergeant, wij zijn het, Coenraad en De Kock!" stormden we op hen toe en als we gedurfd hadden waren we elkaar allemaal in de armen gevlogen.
Iedereen was opgetogen.
We vertelden van onze privé-veldslag en van onze verbittering over de politieagenten, die de zijde van de vijand hadden gekozen.
Voorzichtig bereidden we de heer Nuhuwae voor op de mededeling van het trieste feit, dat zijn vrouw gevangen genomen was door de Jappen.
Zoals te verwachten viel kon deze trouwe bestuursambtenaar het verlies van zijn al even trouwe gade nauwelijks verwerken. De boodschap greep hem zo aan, dat hij lange tijd verwezen voor zich uit bleef staren.
Met onze figuur geen raad wetend trachtten we hem moed in te spreken door het debiteren van een aantal gemeenplaatsen, waarvoor we onze eigenlijk moesten schamen.
Zo van: „Kop op, meneer Nuhuwae, u bent de enige niet. Wij hebben onze dierbaren al in april 1942 moeten achterlaten en sedertdien niets meer van hen gehoord. De oorlog is gauw afgelopen en dan ziet u elkaar weer. Bovendien, uw vrouw

draagt geen uniform. Haar zullen ze heus wel ongemoeid laten."
De heer Nuhuwae knikte maar wat en bleef troosteloos voor zich uitstaren, terwijl hij af en toe iets onverstaanbaars mompelde.
Hoe beroerd het ook was, de situatie van het ogenblik bood weinig soelaas voor het koesteren van meewarige gevoelens. We moesten verder.
Sergeant Kokkelink achtte het nodig dit onveilige gebied te verlaten. Hij besloot in oostelijke richting te trekken, in de hoop door het verkennen van wat veiliger oorden aan de zo hoog nodige fourage te kunnen komen.
We waren nog geen uur onderweg of we ontdekten een pad, dat duidelijk pas gekapt was.
De vijand kon niet ver weg zijn.
We veronderstelden dat er patrouilles uitgezonden waren om revanche te nemen op de nederlaag van gisteren.
Wellicht had het kleine oponthoud, dat met de hereniging van onze groep gemoeid was geweest, ons voor een grimmige confrontatie behoed.

Het moet voor de Japanners toch wel frustrerend zijn geweest, telkens weer op hardhandige wijze te moeten ervaren, dat de guerrilla-eenheden nog steeds actief waren.
Daarbij hebben zij geen flauw idee gehad, met hoevelen wij onze acties in en nabij de rimboe uitvoerden.
Allerlei methodes werden bedacht om onze groepen te elimineren en dikwijls wisten zij papoea's met mooie cadeaus te bewegen om onze schuilplaatsen op te sporen.
De patrouille-activiteiten werden drastisch opgevoerd en steeds duidelijker bleek dat de Japanners goed geïnformeerd waren ten aanzien van onze bewegingen.
Het vermoeden van sergeant Kokkelink bleek juist: de vijand was ons op het spoor.
Het was dan ook verstandig dat wij oostwaarts trokken.
We hadden echter nog niets vernomen van de andere gevechtsgroepen, die van sergeant Mandala te Saukorem en die

van sergeant Griët te Sanfarmoen. Daarom konden we niet te ver weg trekken, want dan zou een eventuele hereniging met deze groepen bij voorbaat uitgesloten zijn.
We sloegen ons bivak dan ook niet verder dan twee kilometer oostwaarts van Arupi op, dicht bij de kust.
In dit gebied troffen we een paar bevolkingstuinen aan waar we jonge bananen konden plukken, zodat de honger althans gestild kon worden.
Een paar dagen later werden we geconfronteerd met twee papoea's die iemand begeleidden.
Het bleek de infanterist Sandiman te zijn.
Hij behoorde tot de gevechtsgroep van sergeant Mandala en was gewond geraakt tijdens een vuurgevecht.
Na de schermutseling had sergeant Mandala zich met de rest van zijn groep teruggetrokken, zonder Sandiman, die zij waarschijnlijk dood waanden.
Deze was echter bewusteloos geraakt en vermoedelijk had hem dat het leven gered, omdat ook de voorbijtrekkende Japanners dachten dat hij dood was.
Hij wist met geen mogelijkheid te zeggen hoe lang hij daar gelegen had, maar eenmaal bij kennis was hij verder gestrompeld, zonder te beseffen waarheen.
De twee papoea's die hem begeleidden hadden hem eerst een poosje schuil gehouden en toen hij weer enigszins op krachten was gekomen, hadden zij de weg naar ons weten te vinden.
Toen we Sandiman wat nader onderzochten, bleek dat hij vlak onder het rechtersleutelbeen getroffen was. Een kogel had het rechterschouderblad doorboord en een grote wond achtergelaten.
We hadden geen medicijnen of verbandmiddelen meer om de wond te cureren. Als we medicijnen nodig hadden gebruikten we de inheemse kruiden die we kenden.
De schotwond van Sandiman trachtten we te genezen met het sap van de bladeren van wilde sirihstruiken.
De wond ging wel dicht, maar om de twee of drie dagen boorde zich een beensplinter naar buiten.

Sandiman zei er van overtuigd te zijn dat de groep van sergeant Griët niet meer in leven was.
Het terrein in en rond Sanfarmoen was vlak en bood weinig mogelijkheden om dekking te zoeken.
Daar kwam nog bij dat sergeant Griët geen man was om de strijd op te geven. Hij zou zich liever doodvechten dan levend in handen van de Jappen te vallen.
Nadat we hun onze grote dankbaarheid hadden kenbaar gemaakt, namen we afscheid van de beide papoea's. Na hun vertrek bleek sergeant Kokkelink van mening dat het toch maar beter was onze verblijfplaats te verlaten.
Hij vreesde namelijk dat de papoea's zozeer door de – in hun ogen fantastische – aanbiedingen van de Jappen onder druk gezet zouden worden, dat zij de verleiding niet konden weerstaan en de vijand als gids zouden dienen om hem naar onze plek te voeren.
Dus braken we op om enkele kilometers verder oostwaarts een nieuw bivak te installeren.
Opnieuw hadden we het geluk, dat we in de directe omgeving van ons nieuwe bivak een oude bananentuin ontdekten, die ons voor enige dagen kon fourageren.
Iedere dag gingen twee van ons omzichtig naar de tuin om ons „hoofdvoedsel" te halen.
Hoe zorgvuldig wij daarbij ook te werk gingen, of liever meenden te gaan, later bleek dat toch niet voorzichtig genoeg te zijn geweest.
Op zekere ochtend hoorden wij iemand kuchen, die zich ergens onder aan de voet van de heuvel moest bevinden.
Wij vreesden het ergste: de bevolking had ons verraden en de Jappen hadden de heuvel omsingeld.
Er bleven ons nog maar twee mogelijkheden over: onmiddellijke overgave of ons tot de laatste man blijven verzetten, tot we er letterlijk dood bij neervielen.
We vormden een kring om ons bivak en lagen met de geweren in de aanslag de vijandelijke aanval af te wachten.
Toen zagen we een man naar boven komen.
Alleen.

We stonden, nee, we lagen perplex.
De man begon in het Noemforees tegen ons te praten.
Hij zei dat hij een brief van onze kapitein bij zich had.
Tevens vernamen wij via onze tolk Mica dat hij nog twee dorpsgenoten tot zijn gezelschap mocht rekenen.
Daarop kwamen ook die beide mannen te voorschijn.
Eén van hen bleek het dorpshoofd van Arupi te zijn. Deze had de brief van een ander dorpshoofd gekregen, met het vriendelijke verzoek ons zo mogelijk op te sporen en het epistel te overhandigen.
Natuurlijk vroegen we hem hoe hij wist dat wij hier zaten.
Daarop begon hij te lachen en wees in de richting van de oude bananentuin.
De omgekapte bomen waren voor deze primitieven het onomstotelijke bewijs, dat hier niet-autochtonen bezig waren geweest. Met andere woorden, onze manier van oogsten had ons de kop kunnen kosten.
We stonden er een beetje betrapt en schuldbewust bij.
Zó onvoorzichtig en dat terwijl men elk moment alert moest zijn en blijven, wilde men een kans maken om het er levend af te brengen.
Sergeant Kokkelink had de brief inmiddels geopend en begon hem hardop voor te lezen.

De brief van de kapitein

> Sergeant Kokkelink en de zijnen;
> Ik vind het erg dapper van jullie dat jullie tot nu toe stand hebben gehouden. Zoals jullie weten is het hoofdkwartier op 18 April l.l. gevallen. Met mij zijn nog vele van jullie kameraden gevangen genomen. Wij worden hier echter goed behandeld. Voortzetten van de strijd is thans nutteloos en zal ook geen succes meer boeken. Kom daarom naar Saukorem en geven jullie je daar maar over. Breng alle wapens mee en laat één met een witte doek voorop lopen.
>
> (w.g. J. B. Willemsz Geeroms)

Sergeant Kokkelink trad in precaire situaties nooit eigendunkelijk op.
Bij moeilijke beslissingen werden de militie-soldaten Coenraad, Jacquard en ik altijd geconsulteerd.
Eerst na rijp beraad werd dan een beslissing genomen.
Ook voor het beantwoorden van deze brief werd naar een gemeenschappelijk standpunt gezocht.
Na langdurig overleg werd een brief geconcipieerd die aan ieders eisen voldeed.
Ons antwoord luidde:

> Kapitein Willemsz Geeroms;
> Uw brief hebben wij ontvangen. Daar u thans krijgsgevangene bent en als zodanig geen zelfstandige bevelen kunt geven, worden voor deze keer uw bevelen genegeerd. Wij zullen ons tot de laatste man blijven verzetten.
>
> (w.g. M. Ch. Kokkelink)

De brief werd aan het dorpshoofd overhandigd, met het verzoek alvast maar vooruit te gaan.
Wij wisten de weg naar Saukorem en behoefden van zijn diensten als gids dus geen gebruik te maken.
Intussen hadden wij van het dorpshoofd nog wat aanvullende informatie gekregen.
Hij wist ons te vertellen dat de gevechtsgroep van sergeant Mandala zich had overgegeven.
Wat ons ter ore kwam vanuit Sanfarmoen liet slechts ruimte voor één conclusie, namelijk dat de dappere groep van sergeant Griët gesneuveld moest zijn.
Over het lot van foerier Beaufort en zijn groep was niets bekend.
Eerst nu drong het tot ons door dat wij vermoedelijk de enige overlevenden waren van het hele Manokwari-detachement.
Wat het lot van de gevangenen betreft moest immers het ergste worden gevreesd.
Het was meer dan wij konden verwerken.
Ieder van ons zag de gezichten van al die wapenbroeders, met wie we zoveel leed en ellende, maar ook veel vreugde hadden gedeeld, voor zich.
Allemaal te vroeg heengegaan.
En waarvoor, in Godsnaam?
We hadden dan wel zo'n mooie brief opgesteld voor onze kapitein, maar wisten ons intussen belaagd door alle mogelijke vijanden, niet in de laatste plaats de ontberingen van de honger, die een steeds grotere bedreiging ging vormen voor ons fysieke en mentale uithoudingsvermogen.
Was onze situatie, alle dappere voornemens ten spijt, niet volstrekt hopeloos?
Deze vragen hielden ons meer bezig dan wij voor elkaar wilden weten. Al met al verkeerden we, om in weerkundige termen te spreken, in een diepe depressie.

Zodra het dorpshoofd en zijn beide metgezellen uit het gezicht verdwenen waren, zochten we onze schamele bezittingen bijeen en daalden de heuvel af, in oostelijke richting.

Bevreesd voor verraad durfden we de eerste dagen geen bivak te maken.
We sliepen onder de blote hemel, omringd en geplaagd door zwermen muskieten. Omdat we geen vuur durfden te ontsteken, hadden deze kwelgeesten vrij spel.
We waren zelfs genoodzaakt zover mogelijk van de kust vandaan te blijven.
Op zekere dag belandden we in een keladituin. Verzwakt als we waren door permanente ondervoeding besloten we hier ons bivak op te slaan.
Keladi is een soort knolgewas en betekende een welkome variatie op ons karig menu.
Vlees hadden we sinds lange tijd niet gegeten. We konden ons immers niet permitteren om munitie te verspillen aan het neerschieten van wilde zwijnen, nog afgezien van het feit dat elk schot onze positie zou kunnen verraden.
De groentevoorziening vormde evenwel geen probleem. De jonge loten van bamboe, arenpalm en rotan verschaften ons voldoende vitamines. Ook vonden we regelmatig zoete aardappelen, casaveplanten en papaja's op ons pad.
Helaas bleek weldra dat ons verblijf bij de keladituin niet onopgemerkt was geblevenm.
Op een vroege morgen, omstreeks halfvijf, hoorde de wacht iemand hoesten. Het geluid kwam van de overkant van een snelstromend beekje dat ons bivak passeerde.
Onmiddellijk werd alarm geslagen.
Sergeant Kokkelink sloop voorzichtig in de richting van het geluid, terwijl wij hem dekking gaven.
„Wie is daar?" riep hij. „Wat kom je hier doen? Ik hoorde je zoëven hoesten!"
Hij herhaalde die vragen een paar maal.
Daarop hoorden we een mannenstem antwoorden:
„Ik ben het, de guru van Wesoei. Ik ben op jacht naar de koeskoes* en kom jullie wat tabak brengen."

* De koeskoes is een buideldier met een dichte, wollige pels; een boombewoner, die 's nachts op voedseltocht gaat.

Inderdaad herkenden we de stem van de guru. De man had zich steeds zeer loyaal tegenover ons gedragen en niemand van ons koesterde dan ook enige argwaan.
Kokkelink gaf de militie-soldaten Koch en Van Genderen opdracht om de tabak te halen.
Beide mannen waren nauwelijks acht à tien meter van ons verwijderd of van de overkant van het riviertje en links aan de voet van onze heuvel brak een hels lawaai los.
Geweervuur, mitrailleursalvo's, mortiergranaten, alles wat moordend was kwam op ons af.
Sergeant Kokkelink brulde dat we ons onmiddellijk moesten terugtrekken.
Door al het lawaai heen hoorde ik Koch roepen, dat hij gewond was.
Ik bleef een ogenblik in stelling liggen en zag toen tot mijn opluchting dat Koch op eigen kracht verder kon. „Loop maar voor mij uit," zei ik. „Ik dek je wel."
Koch had een schouderwond en bloedde hevig. Het zou moeilijk voor hem zijn om lang op de been te blijven.
Terwijl Koch zich een weg trachtte te banen, volgde ik hem op de voet en keerde alle bladeren waarop bloed terecht gekomen was, zorgvuldig om. Voor zover mogelijk hoopte ik daarmee het bloedspoor enigermate uit te wissen. In ieder geval zou niet iedereen die hier langs kwam onmiddellijk onraad kunnen bespeuren.
Nadat we ongeveer vijftig meter afgelegd hadden doken we in een klein, dichtbegroeid ravijn en hielden ons daar schuil. We mochten de hemel prijzen dat de Jappen ditmaal geen verkenningspatrouille op ons hadden afgestuurd.
Zelfs al zouden maar enkelen van de aanvallers die zojuist het vuur op ons geopend hadden, enig persoonlijk initiatief genomen hebben door ons te benaderen, dan zouden wij het er nooit levend afgebracht hebben.
De beschieting bleef aanhouden.
Vanuit onze schuilplaats onderkenden we zelfs de strijdlustige kreten die de Jappen pleegden te slaken als zij aan een bestorming bezig waren. Het leek erop dat zij achter elk van

de vele struiken die ons bivak omgaven een tegenstander verwachtten.
Om de twee à drie seconden werd er een mortiergranaat afgevuurd en ook het mitrailleurvuur was niet van de lucht.
Na een kwartier ongeveer hield het schieten op.
We hadden zo'n gevoel dat alles platgeschoten moest zijn.
Plotseling hoorden we in ons ravijn het geritsel van bladeren.
Een moment dat ik nooit zal vergeten.
We bereidden ons voor op ons laatste gevecht. Hoewel Koch krimpte van de pijn en meer dan genoeg aan zichzelf had, zag ik aan zijn blik dat hij, evenals ik, vastbesloten was zijn leven zo duur mogelijk te verkopen.
Terwijl we de vinger aan de trekker hielden, verkenden onze ogen rusteloos de omgeving.
Het geluid kwam dichterbij. De vijand zou waarschijnlijk geen benul hebben van het feit dat hier nog een paar tegenstanders zaten.
Op enkele meters afstand zag ik de struiken bewegen en even ontwaarde ik een schimp van een man.
Ik hield mijn karabijn gericht op de struik, die het volgende moment zou wijken, wanneer hij nog één pas naar voren deed.
Ik was zeker van mijzelf, én van het schot, dat hem in het voorhoofd zou treffen.
Toen de struik week en ik bijna een gevoel van triomf ervoer, ontwaarde ik het gezicht van militie-soldaat Coenraad . . .

Vanaf de plek waar hij in stelling lag was Coenraad een beetje te ver naar links afgedwaald en in de vuurlinie van de vijand terechtgekomen. Daarop was hij eveneens het ravijn ingedoken.
Toen het schieten was opgehouden, had Coenraad getracht het spoor terug te vinden dat hem bij zijn andere kameraden zou brengen.
Ik realiseerde mij wat er gebeurd zou zijn als ik in de ondragelijke spanning van dat laatste moment de trekker had overgehaald.

Weer kreeg ik het gevoel dat een hogere macht mij beschermde. Waarom wist ik niet. Waaraan ik dat verdiend had nog minder, maar het sterkte mijn zelfvertrouwen.

De zon had haar hoogste stand bereikt, toen we besloten gedrieën verder te gaan.
Vrij spoedig vonden we een spoor dat, zo te zien, door haastige mensen gemaakt was.
Af en toe zagen we aan de steentjes en slipsporen dat sommigen daar uitgegleden moesten zijn.
We besloten het spoor te volgen.
Nadat we een heuvel beklommen hadden zagen we beneden ons, op een plek waar weinig begroeiing was, rook opstijgen en het beweeg van mensen.
De afstand was te groot om te kunnen onderscheiden wie het waren, maar weldra bleek dat ook zij óns ontdekt hadden, want twee van hen kwamen in onze richting.
Het bleken Attinger en Jacquard te zijn.
We waren weer herenigd. Ondanks alles zag de dag er weer wat aangenamer uit.
We aten wat jonge bladeren van de zoete aardappel. Dat hielp ons over de ergste honger heen.
Koos Ayal, die al heel wat ervaring had opgedaan met de verzorging van gewonden, ontfermde zich onmiddellijk over Koch, die er van ons allen het slechtst aan toe was.
Intussen filosofeerden we over onze overlevingskansen.
Het was volstrekt duidelijk dat de Jappen alles op alles zetten om ons uit te roeien.
De wetenschap dat zelfs een guru tot de verraders kon behoren, deed ons aan alles en iedereen twijfelen.
Er bleef ons geen andere keus over dan terug te trekken naar de Kebarvlakte of verder te gaan naar de sagobossen van Sidei.
Met de bevolking van de Kebar moest de „zaak Louwissen", die materieel weliswaar tot wederzijdse tevredenheid was opgelost, adatrechtelijk formeel nog afgedaan worden.
Beide partijen, bevolking en militairen, moesten plechtig

beloven dat zij, nu de adatbetalingen geregeld waren, geen wrok meer jegens elkaar zouden koesteren.
Zolang deze beloften niet gedaan zijn is er in wezen niets veranderd.
Wij vreesden dat de bevolking van de Kebar de laatste tijd sterk beïnvloed was door de verhalen van de kustbewoners. Het machtsvertoon van de Jappen had overal grote indruk gemaakt.
Daarom besloten we verder naar het oosten te trekken, met als eindbestemming de sagobossen van Sidei, niet ver van het ons zo bekende Manokwari.
De Jappen zouden er stellig niet op rekenen dat wij dichter naar hen toekwamen. Integendeel, strategisch bekeken mochten wij aannemen dat zij hun patrouilles in de kuststrook van Amberbaken zouden opvoeren, om ons dáár de genadeslag toe te brengen.
Omdat de kans groot leek dat zij ook achter Wesoei tot actie zouden overgaan, meden wij zoveel mogelijk alle papoeapaden en -tuinen.
We liepen dwars door het oerwoud en sliepen 's nachts onder de hoge bomen.
Dat bleek echter niet vol te houden
Gedreven door honger en door de alleszins gegronde vrees dat we „uit koers" zouden geraken, besloten we om toch maar weer naar de kust af te zakken.
Toen we de laatste berghelling achter ons hadden gelaten, kwamen we terecht op een dichtbegroeide vlakte, die we, parallel aan de kuststrook, in oostelijke richting overstaken.
Langs de oever van een smalle beek, die we stroomafwaarts bleven volgen, belandden we bij een stuk moeras, dat begroeid was met eetbare kangkoeng-planten.
Nadat we voor een dag „proviand" hadden ingeslagen trokken we verder in de richting van de zee.
In de verte hoorden we het ruisen van de branding.
Voorzichtig naar het strand sluipend werden we plotseling opgeschrikt door het geknor van wilde zwijnen.
Op nog geen tien meter afstand zagen we een zeug met vier

halfvolwassen biggen, tevreden wroetend in het rulle zand.
Het water liep ons in de mond.
Eén schot en we zouden voor dagen van de honger verlost zijn.
Maar dat schot zou tevens de directe aanleiding kunnen zijn tot ons laatste gevecht.
Eén van ons legde aan, maar we wisten hem ervan te weerhouden het – wellicht fatale – schot te lossen.
Sergeant Kokkelink nam daarop een even moedig als verstandig besluit.
Hij gooide een stuk hout naar de zwijnen, die snel en luid protesterend in het struikgewas verdwenen.
Het indicident liet mij niet meer los.
Ik kreeg hallucinaties van sappige varkensbouten, die mij het gevoel gaven dat het vet langs mijn kin liep. Het visioen greep mij zo aan, dat ik mij verslikte en begon te hoesten, wat mij niet in dank werd afgenomen.
Als een robot liep ik verder.
Plotseling stuitten we op de overblijfselen van een bivak.
We trokken in een wijde boog om het verlaten bivak heen, landinwaarts.
Onze zenuwen waren tot het uiterste gespannen.
Alles wees immers op de recente aanwezigheid van een Japanse patrouille?
We kónden niet meer. Het werd ons allemaal teveel.
De aanhoudende, gespannen zwijgzaamheid die ons door de benarde omstandigheden was opgelegd, maakte ons allergisch voor de knappende en krakende geluiden van vertrapte droge takken. Ze klonken ons als geweerschoten in de oren.
Er ontstond zelfs volslagen paniek, toen militie-soldaat Soentpiet bij het oversteken van een smal beekje door een onhandige manoeuvre in het water plonsde.
We wierpen ons tegen de grond en dachten dat ons laatste uur geslagen had.
Enkele ogenblikken lagen we roerloos.
Er viel een absolute stilte, waarin we alleen onze eigen ademhaling en hartslag konden horen.

Maar er gebeurde niets.
Nadat Soentpiet zich voorzichtig op het droge had geholpen zetten we ons opnieuw in beweging.
Robots in beweging, robots op weg naar het niets.
Even later kruisten we een spoor waaruit we konden afleiden dat de vijand deze plaats nog diezelfde morgen gepasseerd was.
Steeds dieper drongen we het oerwoud in, dat ons met zijn woudreuzen een gevoel van veiligheid bood.
Het was bijna niet te geloven, maar diep in de jungle, waar niemand dat ooit zou verwachten, vonden we een klapperboom, beladen met vruchten.
Het was al laat in de middag en we mochten aannemen dat de Jappen hun bivak weer hadden opgezocht, wellicht ook zelf aan een hartversterking toe waren.
Sergeant Kokkelink besloot een korte rustpauze te houden en daarvan gebruik te maken om wat kokosnoten te plukken.
Eén voor één trachtten we de boom, die niet hoger was dan een meter of acht, te beklimmen, maar het lukte niet. We kwamen niet verder dan halverwege.
Onze krachten waren zo verzwakt dat we zelfs niet meer in staat waren om in een boom te klimmen.
Ik kon het niet verkroppen dat we voedsel binnen ons bereik hadden en er toch niet bij konden.
In een laatste vertwijfelde poging om het probleem op te lossen deed ik een lus van lianen tussen mijn voeten.
Met dit geïmproviseerde hulpmiddel lukte het mij wat hoger te komen, de steel van één der palmbladeren te grijpen en mij naar boven te hijsen.
Dankbare uitroepen van de „supporters" beneden mij verwelkomden elke vrucht die met een doffe plof op de vochtige bodem viel.
Een dag met klappervlees en klappermelk was een weelde die zich met geen godenmaal of -drank liet vergelijken.
De kankoengbladeren konden we nog niet consumeren, omdat die eerst gekookt moesten worden en daarvoor hadden we bamboekokers nodig die in dit oerbos nu eenmaal

niet voor het grijpen lagen. Misschien morgen . . .
Intussen waren we een heel eind van Wesoei verwijderd en we liepen nog steeds in oostelijke richting, zoveel mogelijk de kust mijdend.
Alles wat eetbaar was, van gajangs (wilde vruchten) tot genemoe (inheemse bladgroente), werd verzameld.
De honger begon ons te obsederen.
Ik wist van kannibalisme, bedreven door papoeastammen, die na een geslaagde hongitocht hun gedode tegenstanders in moten hakten, roosterden en consumeerden.
Pas veel later, jaren na de oorlog, hoorde of las ik eens over een andere vorm van kannibalisme, bedreven door blanken die een vliegtuigramp hadden overleefd en maandenlang als vermist te boek stonden. Ten langen leste hadden gestorven medepassagiers hun tot voedsel gediend.
Ik moet bekennen dat zulke gedachten ook toen, als de honger schier alle mentale weerstand scheen te breken, af en toe bij mij boven kwamen.
Kijkend naar mijn kameraden vroeg ik mij dan verbijsterd af, of het mogelijk was dat een mens tot zoiets kon geraken.
Thans schaam ik mij voor die herinnering, maar de hallucinerende werking van de honger is kennelijk in staat de mens in een toestand te brengen, waarin het spreekwoord dat de een zijn dood de ander zijn brood is, niet figuurlijk, maar naar de letter moet worden opgevat.
Het merkwaardige was, dat als ik aan zoiets absurds dacht, zich steeds iets voordeed dat ons nieuwe hoop gaf.
Dat was ook nu het geval.
Vanaf de heuvel die we bereikt hadden zagen we de sagobossen van Sidei. Nog even volhouden, want het einde van onze ellende was immers in zicht!
Het einde van de ellende?!
Op datzelfde moment meenden we in de verte het zware geronk van vliegtuigmotoren op te vangen.
We hadden gelukkig nog geen vuur gemaakt en de struiken boden voldoende bescherming om ons aan het zicht van mogelijke vijanden te kunnen onttrekken.

Het geronk kwam steeds dichterbij, tot we, vanuit het oosten, een formatie van twintig vliegtuigen op ons af zagen komen.
Vliegtuigen met dubbele rompen, een type dat we nog nooit hadden gezien.
Aan de kentekens konden we vaststellen dat het geallieerde toestellen waren.
We waren nauwelijks van onze verbazing bekomen of vanuit het westen, uit tegenovergestelde richting dus, naderde een formatie kleine, éénmotorige vliegtuigen. Kennelijk Japanse jagers, donker, bijna zwart van kleur. Het waren er twaalf in totaal.
Beide formaties gingen ineens tot de aanval over.
Een schouwspel om nooit te vergeten!
Het ene moment opklimmend met brullende motoren, dan weer omlaag gierend in ijzingwekkende duikvluchten, bestookten beide luchtformaties elkaar met hun boordwapens, die af en toe voltreffers plaatsten, resulterend in een wervelende looping van (meestal) één der Japanse jagers, die vervolgens als een staartkomeet met een lange sliert van rook achter de horizon verdween.
Het was net of we, van het ene moment op het andere, uit de stilte van de jungle waren overgeplant in een gigantische schouwburg, waar we de première van een spectaculaire oorlogsfilm meemaakten. Dit was echter geen gespeeld realisme, met bedriegelijke trucages, maar keiharde werkelijkheid.
We lagen het met stomme verbazing aan te kijken.
De „dubbele rompen" bleken sneller en wendbaarder. Ook hun bewapening moest beter zijn, want de strijd was binnen vijf minuten in hun voordeel beslist.
Wat er van de veel kleinere Japanse toestellen over was vertrok ijlings in de richting waaruit ze gekomen waren.
Ook de „dubbele rompen" keerden huiswaarts, als voldane sportlieden na een geslaagde wedstrijd.
We hadden het van begin tot eind met onze eigen ogen gezien, maar konden het nog maar nauwelijks geloven.

Het wás ook te mooi om waar te zijn.
Zou het nu écht zo ver zijn dat de geallieerden het heft in handen hadden genomen?
Eén ding leek welhaast zeker: de basis van de geallieerde vliegtuigen kon nooit ver van dit operatiegebied verwijderd zijn.
Nog volledig onder de indruk van het gebeurde en ten prooi aan de meest tegenstrijdige gevoelens trokken we weer verder. En nog steeds meden we zoveel mogelijk de kuststrook.
Moe en boordevol onuitgesproken gedachten vonden we tenslotte een plaats om ons bivak op te slaan en te overnachten. Een nacht waarin we, alle vermoeidheid ten spijt, grote moeite hadden om de slaap te vatten en echt tot rust te komen.
De andere morgen bleek sergeant Kokkelink van mening dat we het beste op deze plek konden blijven om van hieruit verkenningen uit te voeren naar de rand van de sagobossen. Daarbij hoopten we tevens contact te kunnen maken met de plaatselijke bevolking.
Nu de honger onze gedachten grotendeels bepaalde, werden we helaas minder kritisch bij het zoeken naar eetbare vruchten en bladeren.
We herinnerden ons dat de inheemse bevolking gewoon was de pitten van de matoavrucht in bamboekokers te bewaren, als een soort noodrantsoen voor tijden van misoogst en ontbering.
Hoe de bereiding van deze pitten tot eetbaar voedsel plaats vond wisten we niet, maar we meenden wel een gokje te kunnen wagen.
Soortgelijke pitten van andere vruchtbomen, zoals de nangka, een soort broodboom, konden gewoon in het vuur gepoft worden, zoals dat in Europa bijvoorbeeld ook met de tamme kastanje gebeurt.
In de veronderstelling dat het mogelijk was ook matoapitten op dezelfde wijze voor menselijke consumptie geschikt te maken, werden een paar pitten – bij wijze van proef – gepoft en opgegeten.

En zowaar, er was nauwelijks enig verschil te proeven tussen gepofte nangka- en gepofte matoapitten.
Om de niet aflatende honger te stillen begonnen we achter elkaar matoapitten te poffen en op te eten, de een uiteraard wat meer dan de ander.
De uitwerking was verschrikkelijk.
Binnen een uur lagen we allemaal voor mirakel.
Hevige maagkrampen en een spuitende ontlasting zorgden er voor dat we een hele nacht en de daaropvolgende dag lagen te kreunen van ellende.
Wat was het geval?
Door de matoapitten alleen maar een poosje in het vuur te houden werden ze nog niet van het gevaarlijke blauwzuur ontdaan. Daar was meer voor nodig. Het geheim van dát bereidingsproces kenden alleen de papoea's.
Intussen zou het wel een afschuwelijke „speling van het lot" zijn geweest als we ten gevolge van dit ongelukkige experiment gekrepeerd waren.
Een dag na deze gruwelijke ervaring, nog zo slap als een vaatdoek, verlieten we voor de eerste maal ons bivak, op zoek naar de sagobossen van Sidei en naar eventuele volkstuinen.
We hadden geluk.
In een tuin, waarvan de oogst kennelijk al was binnengehaald, troffen we een paar bananebomen aan, die voor ons nog vele trossen hadden bewaard.
Het was een heerlijk gevoel de zekerheid te hebben dat het eten voor een paar dagen „geregeld" was.
Toen we de daarop volgende dag weer op onderzoek gingen, konden we vanaf een heuvel de sagobossen zien. Recht voor ons lag Sidei en daarachter de open zee.
We besloten hier ons bivak op te slaan.
Terwijl we daarmee bezig waren, ontwaarden we aan de horizon twee stippen die groter en groter werden.
Het bleken twee schepen te zijn die gecamoufleerd waren met bomen en takken, ongetwijfeld met het ietwat naïeve oogmerk dat een eventuele vijand ze voor drijvende eilanden zou aanzien.

Het was een vreemd en onwerkelijk gezicht.
De schepen stevenden regelrecht op de baai van Sidei af.
Nog voor zij de inham bereikt hadden drong het motorgeronk van naderende vliegtuigen tot ons door.
Hetzelfde sonore geluid dat we enkele dagen geleden voor het eerst hadden gehoord.
Zouden het onze vrienden met de „dubbele buiken" weer zijn?
Jawel hoor!
Zes van deze dubbele romp-toestellen waaierden uiteen om vervolgens tot de aanval over te gaan.
Het was een verrukkelijk gezicht.
Eén voor één doken zij op de schepen neer en lieten hun bommen vallen.
Het hardnekkig verweer van de schepelingen had weinig succes.
Integendeel, één van de schepen moest reeds bij de eerste aanval een voltreffer incasseren, zoals te zien was aan een grote steekvlam, die enkele seconden later – althans voor onze oren – gevolgd werd door een enorme ontploffing.
Het werd één grote, drijvende vuurzee.
De grote rookontwikkeling ontnam ons het zicht op de verdere gebeurtenissen, maar we mochten wel aannemen dat ook het andere schip tot zinken was gebracht.
De „dubbele rompen" vlogen nog enige tijd als grote zwierige zwaluwen boven de plaats des onheils, om vervolgens naar hun basis terug te keren.
Waarschijnlijk had de aanval niet langer dan tien à vijftien minuten geduurd, maar het inferno hield ons volledig in zijn ban.
Toen het donker begon te worden lagen we nog steeds naar de telkens weer oplaaiende vlammen te staren.
Een fascinerend schouwspel, dat ons voor korte tijd de honger deed vergeten.
We voelden ons er lichamelijk én geestelijk door gesterkt.
Zwijgzaamheid en apathie hadden plaats gemaakt voor levendige discussies over onze overlevingskansen en we

maakten allerlei gissingen over de vorderingen der geallieerden, die nu reeds tot tweemaal toe met indrukwekkend machtsvertoon tegen onze belagers waren opgetreden.
Niet alleen wij, maar ook de bewoners van Sidei en wijde omgeving waren daarvan de getuigen geweest.
In de psychologie van deze primitieve bevolking kon dat zijn uitwerking niet missen.
De volgende dag trokken we dan ook met groot zelfvertrouwen en optimisme naar de sagobossen.
We vonden een pad dat rechtstreeks naar de bossen leidde en veelvuldig gebruikt moest zijn.
Na twee uur gaans kwamen we aan de rand van een moeras, waar we enige Noemforese families aantroffen, die zich hier schuilhielden. We werden vriendelijk ontvangen en onthaald op heerlijke sagopudding met gebakken vis.
We bleven twee dagen van hun gastvrijheid gebruik maken.
Zij hielden verblijf in een soort paalwoningen, die boven het moeras waren gebouwd.
Veel „lebensraum" was er niet en een uitweg naar het droge evenmin. De enige toegang bestond uit een paar boomstammetjes. Als de vijand die zou afgrendelen was de kans om te ontsnappen bij voorbaat verkeken.
Op de dag van de geallieerde luchtaanval in de baai van Sidei bevonden onze gastfamilies zich toevallig aan de kust en ook zij hadden hun ogen daarbij goed de kost gegeven.
Zij vertelden dat zij veel Jappen hadden gezien die in de richting van Manokwari waren vertrokken. Ook waren er veel lijken van Japanse slachtoffers aangespoeld.
Terwijl wij daar verblijf hielden vernamen wij eveneens dat de adathoofden Lodewijk, Iroegi en Barend Mandatjan een soort driemanschap hadden gevormd en de mannelijke bevolking hadden gemobiliseerd.
Zij wachtten nu op de komst van de Amerikanen in de hoop dat die hun van wapens zouden voorzien, zodat zij zich daadwerkelijk tegen de Jappen teweer konden stellen.
Dat klonk ons als muziek in de oren.
Maar we hadden ons lesje geleerd en moesten er voor op-

passen dat we ons niet opnieuw, zoals in het geval van de guru, door veronderstelde loyaliteit in de luren lieten leggen. Wat niet wegnam dat we rekening hielden met een veranderde houding van de bevolking, die begon in te zien dat het tij zich had gekeerd en dat de macht van de Jap snel ten einde liep.
Sergeant Kokkelink vroeg dan ook of het mogelijk was de gezindheid van de adathoofden op een voorzichtige manier af te tasten.
Een lid van de Noemforese families bleek bereid ons de volgende dag naar een der nederzettingen van de Mandatjans te brengen. Van daaruit konden we via de bevolking eventueel contact maken met de adathoofden zelf.

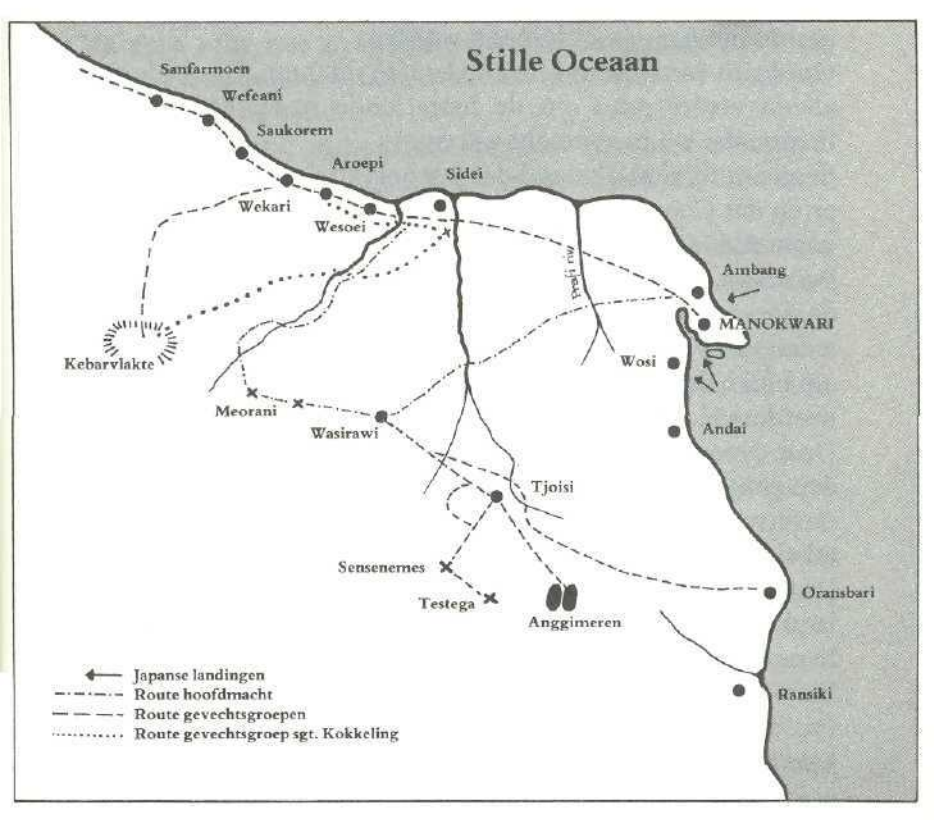

De Mandatjans en luitenant Rasak

Voor we op pad gingen kregen we van onze gastfamilies een flinke hoeveelheid reisproviand mee in de vorm van sagomeel, genoeg voor tenminste drie dagen.
Nadat de gids ons enige tijd door het dichtbegroeide oerwoud had gevoerd, bereikten we een stuk opengekapt terrein, dat door een primitieve afzetting omheind was en kennelijk door de plaatselijke bevolking als keladituin werd gebruikt. De knolgewassen bleken echter nog niet voldoende gerijpt om geoogst te kunnen worden.
Onze gids verzocht ons hier op hem te wachten. Hij wilde dan alleen verder gaan om de betreffende nederzetting in te lichten dat wij in aantocht waren.
Sergeant Kokkelink vond dat kennelijk te riskant. Hij stond er op dat Coenraad en Van Genderen met hem mee zouden gaan. Aldus geschiedde.
Ruim een uur van gespannen afwachten ging voorbij voordat de drie mannen terugkwamen, gevolgd door een paar stamleden van de Mandatjans, die een soort houten naamplaatje om hun hals droegen, waar hun namen met een stuk gloeiend ijzerdraad ingebrand waren.
Onze Noemforese gids bleef ons nog even gezelschap houden, blij als een kind, omdat hij van de Mandatjans een onverwachte beloning had gekregen in de vorm van een bos tabaksbladeren.
Daarop brachten onze nieuwe gidsen ons verder het binnenland in, naar de plek waar andere leden van hun stam reeds bezig waren een bivak voor ons aan te leggen.
De tijden waren wel veranderd!
En daar stond dan mijn ouwe getrouwe sobat, Lodewijk Mandatjan, destijds politieman van het districtskantoor Manokwari, inmiddels gepromoveerd tot leider van zijn stam.

Hij beval zijn mannen in de houding te gaan staan en hun wapens – pijl en boog – voor de eregasten te presenteren.
Een tafereel dat ik mijn leven lang niet meer zal vergeten.
Ik beefde van ontroering.
Sergeant Kokkelink zei tegen me: „Loop maar naast me om zijn gevechtsgroep te inspecteren."
Allen waren we diep onder de indruk van de trouw, die in de vorm van deze simpele ceremonie door Lodewijk Mandatjan en zijn primitieve legertje tot uitdrukking werd gebracht.
Het was aangrijpend te ervaren dat de bevolking van je eigen district je ondanks alles niet vergeten was en op haar eigen naieve wijze blijk gaf van haar onverminderde achting en loyaliteit. Een loyaliteit die door ons van tevoren zo sterk was betwijfeld.
Na deze voor ons zo indrukwekkende ceremonie kwamen Lodewijk en de andere dorpshoofden naar ons toe en drukten ons plechtig de hand.
Hij begroette mij enthousiast, terwijl ik van de weeromstuit geen woord uit kon brengen. De emoties hadden mijn keel dichtgesnoerd.
Lodewijk vertelde mij van een Noemforees te hebben gehoord, dat ik nog in leven was en met sergeant Kokkelink en een aantal anderen kans had gezien aan de opsporingsacties van de Jappen te ontkomen.
Toen hij vernam dat wij in aantocht waren, had hij zijn mensen onmiddellijk aan het werk gezet om bivak voor ons te maken.
Ik herkende de twee vrouwen van Lodewijk, die lachend stonden toe te kijken.
Het was altijd mijn gewoonte geweest om bij bezoek wat voor zijn vrouwen mee te nemen.
Nu stond ik daar met lege handen.
Al die tijd had ik er nooit aan gedacht hoe berooid we waren.
Het voortdurende gevecht om in leven te blijven had elke gedachte aan bezit uitgeband. Ons gehavende, verschoten uniform en onze trouwe metgezel, de karabijn, waren al wat we bezaten.

Nu voelde ik me echt een beetje voor paal staan.
Lodewijk, die mijn verlegenheid kennelijk had doorzien, stelde mij gerust. Zijn vrouwen begrepen best dat ik niets bij mij kon hebben, na alles wat wij hadden meegemaakt. Zij waren al blij dat ik nog leefde . . .

Die avond werd er een groot feest gehouden.
Te onzer ere was er zelfs een varken geslacht.
We konden ons geluk niet op.
Weer tussen vertrouwde mensen te zijn, je maag weer behoorlijk te kunnen vullen en het vooruitzicht dat de Jap binnen afzienbare tijd het onderspit zou delven, het was allemaal teveel om ineens te kunnen verwerken.
Lodewijk wist ons nog te vertellen dat Willemsz Geeroms en de zijnen, onder wie ook mevrouw Nuhuwae, als krijgsgevangenen van Amberbaken naar Manokwari waren overgebracht.
Later waren enkelen van de Mandatjans, die onder het mom van inheemse producten aan de Jappen te willen verkopen, enig spionagewerk hadden verricht, tot de ontdekking gekomen dat het interneringskamp ontruimd was.
Er liepen zelfs geruchten dat Willemsz Geeroms en mevrouw Nuhuwae onthoofd zouden zijn.
Dezelfde spionnen van Lodewijk waren ook aan de weet gekomen dat Manokwari al twee keer gebombardeerd was en dat in de Geelvinkbaai veel Amerikaanse vliegtuigen waren gesignaleerd.
Dat gaf te denken, temeer omdat de mannen beweerden dat ze de laatste tijd weinig Japanse schepen hadden gezien.
In onze ogen waren dat toch wel duidelijke aanwijzingen dat de geallieerden flink terrein gewonnen hadden en, wie weet, ons misschien al heel dicht genaderd waren.
Om diezelfde reden hadden de adathoofden hun mannen gemobiliseerd en van naamplaatjes voorzien.
Elke Arfakker* die niet zo'n naamplaatje droeg, werd als een

* Papoea uit het binnenland.

handlanger van de vijand beschouwd. Hij was ten dode opgeschreven . . .
In de weken die volgden kregen we de adathoofden Iroegi en Barend Mandatjan op bezoek.
Barend Mandatjan had indertijd ook als politieman dienst gedaan op mijn districtskantoor te Manokwari.
Hij vertelde mij dat zijn mannen een paar dorpen in de omgeving van Wasirawi met de grond gelijk hadden gemaakt en elk levend wezen dat ze er aantroffen, tot het kleinvee toe, hadden gedood.
Dat was zijn wraakoefening, omdat de mannelijke bevolking van deze dorpen de Jappen naar ons hoofdkwartier en naar diverse opslagplaatsen had geleid.
Barend hield er niet van om half werk te doen en had derhalve besloten elk risico op hernieuwd verraad drastisch uit te sluiten.
Iroegi, voor de oorlog reeds een erkend adathoofd van de streek Pasir Poetih en Sidei, was qua karakter het tegenovergestelde van Barend.
Hij trachtte elk geschil door het opleggen van adatboetes uit de wereld te helpen.
Het was meermalen gebeurd dat hij mannen die er blijk van hadden gegeven dat zij hun daden betreurden, naar Manokwari stuurde om voor hem te spioneren. In die tussentijd hield hij dan wél voor alle zekerheid hun vrouwen en kinderen onder arrest.
Deze boetelingen – een soort spijtoptanten avant la lettre – kregen tevens opdracht om de Japanse patrouilles die zij buiten de stad aantroffen, aan te vallen en te doden.
Pas nadat zij met één of meer schedels van gesneuvelde Japanners waren teruggekeerd, werden hun families vrijgelaten en mochten de mannen dienst nemen in het leger van de Mandatjans.
De macht van het driemanschap was intussen zo gegroeid, dat de omliggende stammen zich jegens hen zeer onderdanig gedroegen. Uiteindelijk was ook de Kebarvlakte binnen het bereik van hun invloedssfeer gekomen.

Ons verblijf lag overigens niet ver van de Prafierivier, waarop en waarlangs regelmatig Japanse activiteiten werden gesignaleerd.
We hebben wel eens overwogen een verrassingsaanval uit te voeren, maar na rijp beraad besloten we toch maar geen wraakacties uit te lokken, al verdroot het ons wel om de vijand ongehinderd langs te zien trekken.
Na verloop van tijd besloten we naar het zuiden te verhuizen en ons bivak ergens achter de sago-doesoen op te slaan.
Omdat Sidei en omgeving adatrechtelijk aan de clan van Iroegi toebehoorde en hij die streek beter kende dan wie ook, werd het aan Iroegi overgelaten om een geschikte plek voor ons te vinden.
Ons nieuwe verblijf lag aan een smal, snelstromend riviertje en de omgeving ademde een rust als die van een ontspanningsoord.
Iroegi en zijn mannen zorgden er voor dat wij niets te kort kwamen.
Kortom, alles en iedereen werkten er toe mee om ons eindelijk op verhaal te laten komen en onze lichamelijke conditie weer op peil te brengen.
Dat was dan ook hard nodig.
Behalve onze twee gewonden, Sandiman en Koch, was ook militie-soldaat De Mey er slecht aan toe. Hij leed aan een tropische zweer, die moeilijk te genezen bleek.
De rest van de groep mocht dan weliswaar gezond zijn, maar was zo verzwakt, dat we in geval van een directe confrontatie met de vijand geen schijn van kans maakten. De langdurige ontberingen hadden teveel van ons geëist.

Het was intussen augustus 1944.
Het feit dat de vijand ons zo lang met rust had gelaten stemde ons optimistisch.
Tegelijkertijd namen de geallieerde activiteiten hand over hand toe, zodat de bevrijding van de stad Manokwari nabij leek.
Dat zou onze triomf zijn, ons te kunnen melden bij de geal-

lieerde bevrijdingstroepen.
Op zekere morgen kwamen er een paar stamleden van de Mandatjans naar ons bivak.
Zij droegen een koker bij zich die zij, naar hun zeggen, van de Kebarmensen hadden ontvangen met het verzoek deze aan ons te overhandigen.
Volgens hen zou de koker afkomstig zijn van Hollandse militairen die „uit de lucht gevallen" waren en dicht bij de oude bestuurspost hun bivak opgeslagen hadden. Ooggetuigen hadden zelfs al een Nederlandse vlag zien wapperen.
De brengers van deze verrassende tijding wisten ons niet te vertellen om hoeveel militairen het ging, noch hoe ze er uit zagen. Naar hun zeggen was er echter tenminste één „blonde" soldaat bij.
We wisten niet wat we er van moesten denken.

Sergeant Kokkelink zat, evenals wij allemaal, naar de koker te kijken alsof die zélf „uit de hemel gevallen" was. Ondanks de duidelijke adressering „aan de guerrillastrijders van de Vogelkop" vertrouwden we het zaakje niet helemaal.
Stel je voor dat de Jappen in een laatste poging om ons te vernietigen, deze truc hanteerden om ons uit de tent te lokken. Bovendien, wie wist wát er in die koker zat!
We namen geen risico.
De koker werd in horizontale richting aan een boom vastgemaakt.
Vervolgens werd de pleister, waarmee het deksel aan de koker bevestigd was, voorzichtig verwijderd.
In het deksel werd een soort vishaakje geprikt, dat aan een lang stuk touw bevestigd was.
Liggend achter de bomen wachtten we vervolgens met spanning op het moment dat het deksel, op veilige afstand, met een ruk werd weggetrokken.
We verwachtten een enorme explosie, maar er gebeurde niets.
Soentpiet liep daarop naar de koker om het geval nader te inspecteren.

Hij zei dat hij het uiteinde van een stuk doek zag en het leek hem toe dat het de Nederlandse vlag moest zijn.
Sergeant Kokkelink droeg hem op het haakje uit het deksel te halen en in het doek te zetten, zodat we het uit de koker konden trekken.
Aldus geschiedde.
Langzaam kwam het doek naar buiten en ontvouwde zich alsof er een onzichtbare hand in het spel was.
Daar ontrolde zich de Nederlandse driekleur.
Wie het niet zelf ervaren heeft kan zich niet voorstellen wat dit voor ons betekende.
Onze aanvankelijke opluchting ging over in ongeloof en verbazing.
Met verdwaasde blikken, als aan de grond genageld, stonden we het aan te zien.
Toen, in een opwelling van spontane, haast dolzinnige vreugde, vlogen we elkaar om de hals.
Na jaren van opgekropte spanning lieten we onze emoties de vrije loop en we schaamden ons er niet voor.
Door een floers van tranen zagen we hoe sergeant Kokkelink een brief ontvouwde, die hij uit de koker te voorschijn had gehaald.
Terwijl wij ademloos toehoorden, begon hij deze hardop voor te lezen:

> Geachte guerrillastrijders,
> Wij zijn een onderdeel van de Nederlands-Indische strijdkrachten en zijn op Kebar geland. Van de legercommandant hebben wij opdracht gekregen om naar U te zoeken en contact met U te maken. Langs deze weg probeer ik dat laatste dan ook te doen.
> Met deze brief wordt ook onze vlag meegestuurd als bewijs van onze aanwezigheid.
>
> De luitenant ter zee 2e kl. Abdul Rasak.

Het nieuws over de landing van Hollandse militairen op de Kebarvlakte verspreidde zich als een lopend vuurtje door de omgeving.
Eén probleem hield ons bezig: niemand van ons had ooit de naam Rasak gehoord. Hoewel dit, evenals het feit dat we niets wisten over de samenstelling van de eenheid, onze hoerastemming niet vermocht te doven, bleven we toch voorzichtig.
Het geluk mocht ons dan omarmd hebben, het zou ons niet tot het nemen van onnodige risico's mogen verleiden.
Daarom werd de volgende brief opgesteld:

> Geachte luitenant Rasak,
> Uw brief met de Nederlandse vlag hebben wij ontvangen. Indien U echt een onderdeel bent van de Nederlands-Indische strijdkrachten, gelieve dan zo spoedig mogelijk als bewijs naar ons te sturen de modernste wapens en voedingsmiddelen die de Amerikanen thans gebruiken.
>
> Sergeant M. CH. Kokkelink

Reeds diezelfde middag arriveerden de adathoofden Lodewijk, Iroegi en Barend Mandatjan met een deel van hun manschappen om hun diensten aan te bieden.
Geheel uit eigen vrije wil stelden zij voor om ons naar de Kebarvlakte te begeleiden.
Naast hun pijl en boog-uitrusting beschikten zij over een dertigtal geweren, die zij op gesneuvelde Jappen hadden buitgemaakt.
Gesteund door de bewonderenswaardige loyaliteit van het driemanschap besloot Kokkelink naar de Kebarvlakte te vertrekken.
Nimmer tevoren waren we met zo'n grote eenheid opgetrokken. We telden zo'n honderd man!
Tot onze verbazing stonden de dorpshoofden van de nederzettingen die we op onze tocht passeerden, ons in hun

„dienstpakken" eerbiedig op te wachten. Hier en daar hing zelfs een Nederlandse vlag.
Twee dagen later ontmoetten we een grote groep dragers, die onder zware lasten gebukt gingen.
Zij brachten ons een grote hoeveelheid ingeblikt voedsel en een aantal hangmatten, afkomstig van het militaire bivak op de Kebar.
Ze hadden tevens een brief van luitenant Rasak bij zich.
Daarin betuigde hij zijn spijt dat hij ons geen moderne wapens kon verstrekken. Hij had geen reserves.
De inhoud van de groene blikken die hij ons had gezonden, was voldoende om per blik één man een hele week te kunnen voeden. De luitenant hoopte ons spoedig te ontmoeten.
Welnu, we waren al onderweg naar die ontmoeting en hoefden dus niet terug te schrijven.
Bij elke nederzetting die we passeerden, werden we met nieuwe geschenken overladen, zoveel dat we er in de moeilijke jaren die achter ons lagen maandenlang van hadden kunnen leven.
We ondergingen het als een droom. Het leek allemaal te mooi om waar te zijn.
Eindelijk kwamen we aan de rand van de Kebar. Een vlakte van enkele vierkante kilometers, begroeid met alang-alang en wat spaarzame bomen, die het landschap enig perspectief gaven.
We besloten een korte rustpauze te houden, zodat we even tot onszelf konden komen. We wisten eigenlijk niet goed wat we moesten doen. Het was allemaal zo veranderd en zo snel gegaan, die laatste dagen.
Sergeant Kokkelink besprak met ons welke actie we zouden ondernemen. We besloten alsvolgt.
Een grote groep van de Mandatjans zou een omtrekkende beweging maken en zich ten zuiden van het bivak opstellen, in afwachting van de dingen die gebeuren zouden. Mocht er geschoten worden, dan zouden zij onmiddellijk tot actie overgaan. De rest zou zich aansluiten bij onze gevechtsgroep, waarvan Coenraad en ik de spits vormden.

We veronderstelden dat luitenant Rasak en de zijnen op de hoogte waren van onze nadering, maar we waren vastbesloten tot het laatste moment op onze hoede te blijven.
Na een half uur gaans zagen Coenraad en ik plotseling twee mannen voor ons, de ene lang en blond, de ander kleiner van stuk en donker.
De lange begon onmiddellijk te zwaaien en riep: „Hé, sergeant Kokkelink, ik ben het, Langeveld, en ook luitenant Rasak is hier! Kerel, we zijn blij met jullie komst!"
Daarna viel er een stilte.
Ik beduidde Coenraad geen stap meer te doen en de komst van sergeant Kokkelink af te wachten. Ook onze hoofdgroep bleef stil staan, alleen Kokkelink kwam naar voren.
Hij vroeg ons wat dit te betekenen had. We antwoordden dat het ons, met het oog op een mogelijke hinderlaag, beter leek hier op hen te wachten.
Daarop liepen de twee op ons toe, enthousiast met hun armen zwaaiend en breed lachend.
De kleinste van de twee kwam met uitgestoken hand op ons af en zei: „Ik ben Rasak."
Op dat moment liet sergeant Kokkelink alle achterdocht varen en greep de hand van de luitenant.
Daarmee gleed ook bij ons de spanning weg.
Nadat beide heren met de leden van onze gevechtsgroep hadden kennisgemaakt leek het ijs gebroken.
„Jullie maken het wel spannend," grapte de luitenant.
„Na dertig maanden van constant levensgevaar kun je niet anders dan voorzichtig zijn," antwoordde sergeant Kokkelink, waarop de luitenant begrijpend knikte.
Wat deze man had meegemaakt wisten we niet, maar het leek ons toe dat men niet de eerste de beste met deze missie had belast.
Onder luid gejoel van de Mandatjans vervolgden we onze weg naar het kamp, wetend dat we nu veilig waren.
Het besef vrij te zijn drong slechts moeizaam tot ons door. De meest tegenstrijdige gedachten stormden door ons hoofd en het was moeilijk ze onder controle te krijgen.

Droomverloren liepen we het kamp van onze redders binnen, nauwelijks in staat hun enthousiaste begroetingen adequaat te beantwoorden.
Op dat moment realiseerden we ons hoe sjofel we er bij liepen vergeleken bij deze ordentelijke militairen.
Mijn eigen uniform was niet veel meer dan een tot op de draad versleten lappendeken, eindeloos opgekalefaterd door het innaaien van zegge en schrijve – ik heb ze geteld! – twee en dertig primitieve lapjes stof van allerlei gading.
Alles wat we bezaten hadden we aan en om, ons uniform, ons geweer en een paar houders met wat kogels.
Dat was alles. Alles? Nee, toch niet. Er was nog iets . . .
Sergeant Kokkelink ontplooide voor luitenant Rasak en zijn mannen de vlag die we al die tijd hadden meegevoerd.
Een uitgerafeld en verweerd stuk doek. Niettemin het symbool van de nationale trouw en verbondenheid, waarvoor tientallen van onze beste kameraden hun leven hadden opgeofferd.
Luitenant Rasak keek het met zichtbare ontroering aan. Hij had moeite om zijn gevoelens onder woorden te brengen, maar ik herinner me dat hij zoiets zei als: „We zijn erg trots op jullie. Deze vlag moeten jullie zelf in Australië aan Dr. Van Mook, de waarnemend gouverneur-generaal, overhandigen . . ."
De nieuwe vlag, die we een paar dagen geleden van luitenant Rasak hadden gekregen, gaf sergeant Kokkelink aan de oudste van ons trouwe driemanschap, Lodewijk Mandatjan, die daarmee bijzonder ingenomen was.

Op weg naar Hollandia

Nog diezelfde avond werd het nieuws van onze bevrijding de ether ingezonden.
Er ontwikkelde zich een soort bedrijvigheid die wees op de nadering van de vrede, het einde van alle ellende, een nieuw begin, een betere wereld, een wereld van opbouw in plaats van wederzijdse vernietiging.
Reeds de volgende dag vertoonden zich drie „dubbele rompen" boven de Kebar. Van luitenant Rasak hoorden we dat dit de nieuwste Amerikaanse jagers waren, wat snelheid en bewapening betreft beter dan welk ander type ook.
Het leek erop dat ons hoofdkwartier* de Amerikanen had verzocht de Kebarvlakte in de gaten te houden.
Even later verscheen er een Dakota, getooid met het driekleurig kenteken van onze eigen luchtmacht, en zagen we tonnen materiaal aan parachutes naar beneden komen.
Tot onze vreugde bracht deze dropping ons niet alleen voedsel en medicamenten, maar ook wapens en munitie.
We besloten onze eigen, sterk verouderde karabijnen – model M 95 – met de daarbij nog aanwezige patronen aan het driemanschap over te dragen en begonnen ons meteen te oefenen in het gebruik van de nieuwe wapens.
Omdat bij de door hem buitgemaakte Japanse geweren nog maar weinig munitie voorhanden was, vroeg Lodewijk Mandatjan of hij ook een aantal Amerikaanse geweren kon krijgen. Luitenant Rasak antwoordde dat hij zijn verzoek aan de autoriteiten zou doorgeven en dat hij het zou ondersteunen.

Korte tijd later ontving luitenant Rasak van het NEFIS-hoofdkwartier opdracht om een vliegveld aan te leggen.

* Bedoeld is het koofdkwartier van NEFIS-III (Netherlands Forces Intelligence Service III) te Melbourne.

Vol enthousiasme togen de Kebarmensen en de krijgers van het driemanschap aan de arbeid.
Een stuk afgebakend terrein werd geëgaliseerd en de overblijvende kuilen werden met zand en grint opgevuld.
We stonden versteld wat een brok enthousiasme onder bepaalde omstandigheden met de meest primitieve middelen nog wist te presteren.
In de tijd van twee dagen was het vliegveld gereed en nog geen vier en twintig uur later kwam het bericht dat een vliegtuig ons zou komen halen.
Van pure opwinding deden we die nacht geen oog dicht. Het ging ook allemaal zo snel. Opnieuw bleek dat we nog niet in staat waren al het nieuwe te verwerken, na de angsten en emoties die we hadden doorstaan.
We voelden ons als haveloze nomaden, die van het ene moment op het andere in een geciviliseerde samenleving worden overgeplant. Dertig maanden van ontbering hadden andere mensen van ons gemaakt, totaal ontwend aan een normaal, geregeld leven, dag en nacht georiënteerd op de antenne van een intuïtief bestaan, dat maar door één ding wordt beheerst: de wil om te overleven.
Zouden we ons nog kunnen aanpassen?

De andere morgen, om ongeveer tien uur, dienden zich drie „dubbele rompen" aan, die enige tijd boven het vliegveld bleven rondcirkelen.
Aanvankelijk dachten we dat ze een routinevlucht maakten, maar later bleek dat zij opdracht hadden het terrein te verkennen voor twee andere toestellen, een Dakota en een Dornier, die met zwaar motorgeronk van achter de bergen kwamen opdagen, beide voorzien van een Nederlands kenteken.
Terwijl de Dakota bleef rondcirkelen maakte de Dornier zich gereed voor de landing op ons provisorisch vliegveldje.
Alles verliep naar wens. Vijf minuten later werd ook de Dakota aan de grond gezet.
In de deuropening verscheen een kapitein, gevolgd door –

zoals later bleek – een aantal persmensen. Toen luitenant Rasak ons voorstelde, bleek dat het kapitein J. P. K. van Eechoud was.
De journalisten waren voor het merendeel van Amerikaanse en Australische nieuwsdiensten.
Zij begonnen in het wilde weg te fotograferen en stelden ons allerlei vragen, waarop wij slechts met „ja" of „nee" wisten te antwoorden. We waren zo overrompeld door hun komst, dat we op dat moment nauwelijks iets te berde konden brengen. Het jarenlange isolement speelde ons parten. Ons geheugen was niet getraind op het rangschikken van feiten en ervaringen, laat staan op het weggeven van interviews, onze woordenschat was te beperkt om uitdrukking te kunnen geven aan onze gevoelens.
Het moet voor de heren journalisten dan ook een teleurstellende ervaring zijn geweest, dat wij meer belangstelling hadden voor de wapens en munitie die uit de vliegtuigen kwamen – en inderdaad bestemd bleken voor ons trouwe driemanschap! – dan voor hen, de vertegenwoordigers van de koningin der aarde.
Eindelijk kregen we dan het sein dat we aan boord konden gaan.
Het moet begin september 1944 zijn geweest, maar de juiste datum weet ik niet meer.
Ontroerd namen we afscheid van onze getrouwen, van luitenant Rasak en zijn mannen.
Enkele minuten later bevonden we ons in het luchtruim en zagen we voor het eerst van ons leven de rimboe in een ander perspectief.
In het vliegtuig kregen we te horen dat de Amerikaanse jagers, die wij een paar maal hadden gesignaleerd, op verzoek van de Nederlandse autoriteiten waren ingezet, nadat een paar van onze kameraden bij de geallieerden in Sausapor waren aangekomen.
Deze waren door de bevolking naar het Nica-kamp gebracht en zouden van daaruit zijn overgebracht naar Hollandia.
Enkele maanden geleden zouden voor het eerst berichten

over onze activiteiten tot de autoriteiten zijn doorgedrongen, niet langs officiële weg, maar via de bevolking.
Een deel van het KNIL-detachement dat in Manokwari gelegerd was, had zich weten te handhaven en zou zich nog steeds in het binnenland schuil houden.
Toen onze mannen in Sausapor aankwamen werden die berichten nog eens bevestigd.
Het scheen dat alleen de hoofdgroep van Willemsz Geeroms gevangen genomen was en dat de rest nog ergens rondzwierf.
Met andere woorden, we hadden het aan foerier Beaufort te danken dat we snel gevonden waren. Hij was met nog vier anderen goed terecht gekomen en op grond van zijn berichtgeving had NEFIS-III besloten om parachutisten op de Kebarvlakte te droppen.
We hadden het vliegveld nog maar nauwelijks achter ons gelaten, of we konden vanaf onze „hoge zitplaats" de kust en de open zee al zien. Even later ontdekten we een opeenhoping van tenten en ronde hutten.
Tussen de kust en het naburige eiland lagen allerlei schepen, variërend van type en grootte.
De landing op het vliegveld te Sausapor dat door de Amerikanen was aangelegd, verliep perfect.
Alles scheen tot in de puntjes geregeld te zijn. Een soort ontvangstcomité, bestaande uit Nica-personeel onder aanvoering van de plaatselijke Nica-commandant, de kapitein Horstink, stond ons met een paar Landrovers op te wachten.
Ze brachten ons naar het Nica-kamp, waar een uitgebreide rijsttafel voor ons gereed stond.
Ons reisschema was kennelijk gewijzigd, want na de rijsttafel, die we ons natuurlijk uitstekend lieten smaken, werden we weer naar het vliegveld teruggebracht.
Kapitein Van Eechoud bleek opdracht te hebben ontvangen om ons in Hollandia af te leveren.
Na een korte vlucht met dezelfde Dakota en dezelfde bemanning landden we op het vliegveld van Noemfoor, waar ons opnieuw een hartelijke ontvangst wachtte door de plaatselijke Nica-commandant, de 1e luitenant Kouwenho-

ven, en nog een paar officieren.
Zij brachten ons naar het Nica-kamp, waar we een paar bekenden aantroffen die ons wilden begroeten.
Dat bleek echter niet toegestaan. Ieder spontaan contact werd afgeweerd, waarschijnlijk om hygiënische redenen, maar op dat moment begrepen we er geen barst van. Waarom mochten we niet een paar bekenden de hand drukken?
Alle goed georganiseerde hartelijkheid ten spijt kregen we het onprettige gevoel dat er over ons beschikt werd.
Anderen maakten voorlopig de dienst uit en dat was wel even wennen.
Nog diezelfde middag werden we het eiland Noemfoor rondgeleid. Voor de oorlog onbekend gebied. Nu een bolwerk van de geallieerden.
Aan de talloze afgeknapte klapperbomen was te zien dat er hevige beschietingen aan de verovering van het eiland waren voorafgegaan. De Jappen hadden het niet cadeau gegeven. Talloze wrakken van hun eens zo machtige vloot lagen voor de kust. Stille getuigen van de wraak op Pearl Harbour.
Hele stukken van het eiland waren zwart geblakerd. Er hing een vreemde lucht, die wij niet kenden. Een mengsel van verschroeide aarde, kruitdamp en benzine.
De nacht viel over het eiland en onze vermoeide lichamen kwamen eindelijk tot rust. Wat kon een dag toch lang zijn!
Hoe lang was het geleden dat we afscheid hadden genomen van onze vrienden op de Kebar? Was het vanmorgen?
We hadden het gevoel eindeloos te kunnen slapen, slapen en nog eens slapen . . .

De andere morgen stond de Dakota al weer gereed om ons naar Hollandia te brengen.
We voelden ons al zeer bereisd en klommen in de kist alsof we nooit anders gedaan hadden.
Bij aankomst op het vliegveld van Hollandia werden we niet in een Nica-kamp ondergebracht, maar in een barak, die speciaal voor ons was ingericht.
Daar stonden we plotseling oog in oog met foerier Beaufort,

militiesoldaat Mellenbergh, de infanteristen Soeha en Sagrang en de radiotelegrafist Ruhulessin. De vijf aan wie wij onze redding te danken hadden.
We konden niets uitbrengen en monsterden elkaar met ogen die meer zeiden dan er met woorden te zeggen viel.
Wat zagen ze er uit! Vel over been.
Beaufort en Mellenbergh mochten dan wel vergenoegd staan te grijnzen, ze konden zitten noch liggen van de onderhuidse pijn. Soeha, Sagrang en Ruhulessin hadden kennelijk hongeroedeem en zagen er met hun opgezwollen ledematen zeer onnatuurlijk uit.
We hadden zoveel meegemaakt dat we niet wisten waar te beginnen. Niemand van ons had gedacht dat we elkaar ooit nog eens terug zouden zien.

Toen onze gemoederen wat tot rust gekomen waren en we eindelijk in staat waren onze gedachten te ordenen, kwam het gesprek langzaam op gang.
We maakten de balans op van de ongelijke strijd, die dertig lange maanden had geduurd.
Van de 76 manschappen, die zich op 12 april 1942 in het binnenland van de Vogelkop hadden teruggetrokken, waren slechts onze beide groepen overgebleven.
Die van sergeant Kokkelink, sterkte 10 man, en die van foerier Beaufort, sterkte 4 man.
Van de burgers die zich bij de militairen hadden aangesloten, waren alleen de bestuursambtenaar Nuhuwae, diens nicht Koos Ayal en de radiotelegrafist Ruhulessin overgebleven.
Het viel ons op hoe Beaufort de gebeurtenissen op een rijtje wist te zetten. Lichamelijk mocht hij er dan slecht aan toe zijn, hij had zijn zinnen nog goed bij elkaar.
Hij vertelde dat hij met zijn groep van Wekari naar Sanfarmoen was gestuurd ter versterking van de gevechtsgroep aldaar. Omdat het niet vertrouwd was de kust te volgen, waren ze dwars door het oerwoud gegaan.
Nog voor ze het dorp naderden kwamen ze vluchtende kampongbewoners tegen die hun vertelden dat het dorp van alle

kanten door de Jappen omsingeld was en dat er hevig gevochten werd.
Op het moment van de aanval bevonden sergeant Griët en zijn mannen zich in het dorp, maar niemand wist of zij ontkomen waren.
Beaufort had daarop alles gedaan om het contact met Griët te herstellen, maar tevergeefs.
Zij hadden nog drie dagen gezocht. Toen ze de vierde dag naar Wekari terugtrokken, ontmoetten zij bewoners van Wefiani, die hun vertelden dat het hoofdkwartier door de Jappen overvallen was en dat de meeste militairen, onder wie de kapitein, gevangen waren genomen.
Van ons had niemand wat gehoord, maar Beaufort veronderstelde dat wij het binnenland waren ingetrokken, richting Kebar. Hij had nog getracht contact met ons te maken, maar was verdwaald en in het Caroongebied terecht gekomen. De bevolking daar hield zich afzijdig, waardoor zij zonder voedsel zaten.
Zij hadden de moed al opgegeven, toen zich het gerucht verspreidde dat de Amerikanen op Sausapor waren geland.
De houding van de bevolking veranderde op slag.
Het had geen week langer moeten duren, dan zouden ze van honger omgekomen zijn.
Totaal verzwakt werden ze op draagbaren naar Sausapor vervoerd en aan de geallieerden overgedragen.
Daar had Beaufort aan een Nica-officier verteld, dat er zich waarschijnlijk nog een gevechtsgroep in het binnenland bevond. Een mededeling die rechtstreeks tot de dropping van luitenant Rasak c.s. en daarmee tot onze redding had geleid.

Tot straks, heren!

Wíj mochten dan wel bevrijd zijn, maar de oorlog was nog niet voorbij.
Over de radio hoorden we dat het zuiden van Nederland weliswaar bevrijd was, maar dat de opmars van de geallieerden door het fiasco van de slag bij Arnhem tot stilstand was gekomen, zodat de rest van het kleine moederland nog steeds zuchtte onder het meedogenloze regiem van de Duitse bezetters. Ook in de Pacific was het karwei nog lang niet geklaard.
Met z'n allen hadden we nog een flinke rekening te vereffenen met degenen die de wereld hadden willen veroveren en een nieuwe vorm van slavernij wilden invoeren, die zij hun „nieuwe orde" noemden.
Oké, dat mocht waar zijn, maar wíj hadden onze portie wel gehad en lagen nu heerlijk te bekomen op onze veldbedjes. Als het aan ons lag bleven we de eerste weken horizontaal en zouden we alleen maar opstaan om te eten en te drinken en op tijd onze behoeften te doen.
Tijdens dit dolce far niente werd ons meegedeeld, dat er een paar hoge officieren uit Australië waren aangekomen. Dat zou ons een zorg zijn. Er mochten zoveel hoge omes komen als ze wilden, ons interesseerde voorlopig maar één ding: rust en nog eens rust.
Tegen vier uur in de middag – het had wat ons betreft ook middernacht kunnen zijn –, kwam er een officier onze barak binnen met de mededeling dat hij groot nieuws voor ons had. Er zou ons in de officiersmess een diner worden aangeboden. We moesten ons er tijdig op klaar maken, want we zouden worden afgehaald en konden de andere genodigden natuurlijk niet laten wachten.
We waren er niet van onderste boven en dachten er over de

invitatie maar voor kennisgeving aan te nemen. Per slot van rekening hadden we in Sausapor en Noemfoor ook al gedineerd. We begonnen het beu te worden.
Tegen de avond begonnen we er wat anders over te denken. De invitatie mocht dan geen welkome verrassing zijn, nieuwsgierig waren we wel.
Dus stonden we op tijd klaar, nog steeds wat onwennig in onze nieuwe uniformen, die ons door de Nica waren verstrekt. Fraai van snit, maar aan de ruime kant. Hoe kon het ook anders. Op zulke benige kereltjes was geen uniform gesneden.
Eenmaal in de officiersmess aangeland wisten we niet wat we zagen. We stonden met onze ogen te knipperen van verbazing over de uitbundige verlichting en fraaie versiering, die ons de indruk gaven dat er iets heel bijzonders aan de hand moest zijn. Dit leek meer op een gigantisch feest dan op de diners die wij „gewend" waren.
In het midden van de zaal stond een ellenlange tafel, gedekt met prachtig wit linnen, een opvallend servies en nog zo het een en ander.
Tot onze verbazing bleken niet alleen Nederlandse, maar ook een aantal Amerikaanse en Australische militairen tot de genodigden te behoren. Maar nog verrassender was voor ons de aanwezigheid van vrouwelijke officieren, die er in hun smetteloze uniformen oogverblindend uit zagen. We hadden de laatste jaren alleen maar papoeavrouwen gezien en onze Koos Ayal, die we meer als lid van het team dan als vrouw beschouwden. Een groter contrast was dan ook nauwelijks denkbaar.
Tijdens het diner werden we, eerst in het Nederlands en vervolgens in het Engels, toegesproken door majoor S. H. Spoor, die later als luitenant-generaal het commando zou voeren over de Nederlandse strijdkrachten in Indië.
Namens de toenmalige legercommandant en de Nederlandse regering prees hij onze onverzettelijkheid en volharding in de strijd tegen de overmacht van het Japanse bezettingsleger.
Niet gewend aan pluimstrijkerijen van hogerhand moet ik

erkennen dat we ons door zijn woorden niet weinig gestreeld voelden. Wát we ook verwacht hadden, dít zeker niet.
Majoor Spoor eindigde zijn toespraak met de mededeling dat de legercommandant en de waarnemend gouverneur-generaal dr. H. J. van Mook ons te zijner tijd in Australië hoopten te begroeten.
Hij was nauwelijks uitgesproken, of er weerklonk een daverend applaus, dat werd gevolgd door een staande ovatie, waarbij de majoor het glas hief op ons persoonlijk welzijn en op de goede afloop van onze gezamenlijke strijd.
Dit alles maakte een verpletterende indruk op ons. Opeens kregen we het gevoel dat het allemaal toch niet voor niets was geweest en we waren te beduusd om iets te zeggen. We durfden niet op te kijken en staarden naar onze borden alsof daar een geheime boodschap in te lezen stond.
We hadden van alles getrotseerd, maar de loftuitingen die ons temidden van dit hoge publiek in de oren klonken, brachten ons in grote verlegenheid.
Tijdens onze onderlinge gesprekken waren we er zo van overtuigd geraakt dat we op geen enkele erkenning moesten rekenen, dat we een gevoel van schaamte niet konden onderdrukken. Het werd een avond om nooit te vergeten . . .

De volgende dag bracht ons terug in de harde werkelijkheid. We moesten een militaire keuring ondergaan.
Van de veertien man bleken er slechts vijf in staat tot zeer lichte arbeid.
Om ons wat afleiding te bezorgen werden we vervolgens in Landrovers rondgereden, waarbij we uitvoerig werden ingelicht over de landingen die tot de bevrijding van Hollandia hadden geleid.
Deze bleken uitstekend te zijn voorbereid.
Een maand tevoren was een kleine NEFIS-groep onder leiding van sergeant Indey per parachute achter Hollandia gedropt. De sergeant kende deze streek als zijn broekzak, omdat hij er geboren en getogen was. Hij had er familie wonen die hem kon herbergen en men kon zich dus eigenlijk geen

betere verkenner voorstellen.
Alles was dan ook prachtig in kaart gebracht. De stellingen van de Japanners, loopgraven die zij hadden aangelegd, hun verborgen radiostations, etc.
Het was voor de Jappen dan ook een volslagen verrassing toen hun stellingen met grote precisie werden gebombardeerd en op alle vitale punten geallieerde troepen aan land werden gezet.
De Japanse nederlaag was volkomen, terwijl de verliezen aan geallieerde kant, relatief gezien, beperkt bleven. Ongeveer vierhonderd man, naar men zei.
Aan deze landingen had ook een Nica-detachement deelgenomen, waaronder de latere controleur van het B. B. te Mimika, de vaandrig M. Paliama.
Hollandia-haven was in feite één grote marinebasis van de geallieerden en in het gebied tussen Hollandia en het Sentanimeer waren vele eenheden gelegerd.
Tijdens één van deze trips kwamen we ook in een kamp voor vrouwelijke militairen terecht, waar de staf geheel uit vrouwelijke officieren bestond. Hier troffen we verpleegsters, typistes, administratief personeel, chauffeuses en noem maar op.
We lieten de enthousiaste begroeting die ons ten deel viel met welgevallen over ons heen gaan.
Wij, de toffe jongens van „the guerrilla group", bleken plotseling iets te hebben dat onze vrouwelijke collega's wel aansprak. En ik moet zeggen, omgekeerd deed hun belangstelling ook óns wel wat.

Ook aan onze dagtochtjes kwam een einde.
Op een kwade ochtend moesten we in de vergader- en instructiezaal verschijnen, d.w.z. vijf van onze groep. Sergeant Kokkelink, Coenraad, Jacquard, Soentpiet en ik.
We waren goedgekeurd voor de militaire dienst.
Tel uit je winst!
Opnieuw genoten we het voorrecht door majoor Spoor himself te worden toegesproken.

Hij zei ongeveer het volgende:

> Mijne heren,
> Eergisteren zijn jullie aan een kleine keuring onderworpen en van de hele groep zijn jullie de enigen die nog geschikt worden geacht voor de militaire dienst.
> In mijn toespraak tijdens het diner heb ik jullie al verteld, dat jullie naar Australië overgebracht zullen worden om er van een welverdiende rust te kunnen genieten.
> Waarom ik jullie naar hier heb laten komen is het volgende: uit berichten die bij ons zijn binnengekomen is gebleken dat zich aan de Prafie-rivier achter Manokwari een interneringskamp met ongeveer 120 tot 130 gevangenen moet bevinden.
> Deze geïnterneerden verkeren in zeer slechte toestand omdat de Jappen hun geen voedsel verstrekken. Zij zijn volledig op „self supply" aangewezen.
> Onze informaties luiden dat er bijna elke dag een dode valt te betreuren.
> Ik heb volmacht gekregen om een poging te ondernemen deze geïnterneerden te bevrijden. Van de Amerikanen krijgen we alle medewerking. Als we niet op korte termijn ingrijpen, kan het voor de geïnterneerden te laat zijn.
> Maar voordat we tot actie overgaan moeten we over meer gegevens beschikken. Hiervoor heb ik twee of drie man nodig.
> Ik zal het jullie niet kwalijk nemen als jullie weigeren om, precies een week na jullie bevrijding, weer naar het binnenland terug te gaan.
> Ik ben er echter van overtuigd dat, als ik op jullie kan rekenen, een optimaal succes verzekerd is. Jullie krijgen nu gelegenheid om dit onder elkaar te bespreken, waarbij ik jullie verzoek er wel rekening mee te houden, dat jullie weigering veel mensenlevens kan kosten.
> Vanmiddag om twee uur hopen we jullie beslissing te

vernemen. Tot straks, heren!

We gingen terug naar onze barak, totaal verslagen door deze onverwachte opdracht.
Inderdaad, opdracht, want een vrijblijvend verzoek kon je dit moeilijk noemen.
Wat werd er eigenlijk van ons verwacht? Werd ons incasseringsvermogen hier niet schromelijk overschat?
Het idee alleen al, dat we ons opnieuw in de ellende moesten storten. Je kunt je kop niet ongestraft herhaalde malen in de strop steken.
Maar ondertussen hamerde het nog na in onze koppen: jullie weigering kan veel mensenlevens kosten, jullie weigering kan veel mensenlevens kosten . . .
Het was om gek van te worden.
Was dit geen misbruik maken van onze gevoelens, sterker nog, maar we durfden het niet uit te spreken: was dit geen chantage?
„Tot straks, mijne heren, tot straks!"
Ja, tot straks, majoor.
Maar kunt u ons misschien even vertellen wat we moeten doen? Of zijn we al zo „ingecalculeerd" in uw plannen, dat zelfs dat niet meer nodig is?
Hoe lang is het geleden dat u zelf in de rimboe zat met louter belagers om u heen? Hebt u er eigenlijk enig idee van wat u van ons vraagt?
Mensenlevens . . . tot straks! . . . mensenlevens . . . tot straks!
Terwijl deze gedachten door mijn hoofd stormden, zei sergeant Kokkelink plotseling: „Zeg Kock, als jij meedoet ben ik bereid terug te gaan."
Aller ogen waren op mij gericht. De uiteindelijke beslissing werd aan mij overgelaten.
Met een gevoel alsof ik een mokerslag op mijn kop had gekregen zei ik berustend: „Goed dan, laten we maar teruggaan."
De officieren bleken niet verrast door onze beslissing. Ze hadden niet anders verwacht. Op een toon van: Oké jongens,

pak nog maar een pilsje, wensten ze ons geluk met onze beslissing. Dat was dus ook weer geregeld.
De anderen werden een paar dagen later naar Australië overgevlogen. Zij waren er van af.
Wij werden geruisloos afgevoerd naar Biak en ondergebracht in het kamp van de A. I. F., de Allied Intelligence Forces.

Het nieuwe avontuur

Nu we eenmaal ons jawoord hadden gegeven, waren Kokkelink en ik het er over eens dat we niet meer over de juistheid van deze beslissing, en hoe we er toe gekomen waren, zouden nakaarten.
Vanaf dit moment zouden we ons uitsluitend bezig houden met de vraag hoe we de opdracht naar ons beste weten en kunnen zouden uitvoeren.
Alleen majoor Spoor en de kapiteins Van Eechoud en De Winter waren met het doel van onze missie op de hoogte. Om „uitlekken" te voorkomen waren de andere kameraden waarschijnlijk zo snel naar Australië afgevoerd.
Ons kamp op Biak werd streng bewaakt. Eenmaal binnen was je even vrij als in een gevangenis. Alleen onder geleide van een MP kon je de poort uitgaan.
Twee dagen bleven we in het onzekere, maar de machine van de A. I. F. bleek spoedig op gang te komen.
Op de middag van de derde dag stopte er een jeep van de MP voor onze tent. De bestuurder zei dat hij ons moest wegbrengen. We vroegen hem waarheen, maar dat mocht hij niet zeggen.
Hij bracht ons naar de haven en zette ons zonder boe of ba op een motortorpedoboot, die kort daarop vertrok.
We hadden niets bij ons. Nog geen tandenborstel.
Er werd ons niets gezegd en we vroegen ook niets.
Na korte tijd kwamen we op het eiland Wundi aan, dat de basis van de MTB's – in Indië PT-boten genaamd – bleek te zijn. Als gedroogde vissen aan een stok geregen, zo lagen deze schepen aan de kleine steigers gemeerd.
Luitenant ter zee De Boer stond ons op te wachten en bracht ons naar één van de legertenten, waar alles voor onze nachtrust geregeld was.
Voor eten was ook gezorgd. We stonden braaf in de rij en

lieten ons rantsoen in de blikken „voerbakjes" kwakken.
En al die tijd vroegen Kokkelink en ik ons af, wanneer we nu eindelijk iets over onze nieuwe missie te horen zouden krijgen.
Het klinkt wel eenvoudig, even een interneringskamp verkennen, maar in de rimboe ligt het allemaal een beetje anders dan achter een schrijftafel.
We vroegen ons in gemoede af of de heren officieren eigenlijk wel enig benul hadden van wat de rimboe was, hoe moeilijk het was zich een weg te banen door dit weerbarstige gebied, waar je elk ogenblik een hinderlaag kon verwachten.
Ons verblijf op de basis was verre van aangenaam.
Iedereen was met zichzelf bezig en met z'n eigen taak, maar wij wisten van niets en hadden niets om handen.
Enig contact met anderen hadden we niet en was kennelijk ook niet toegestaan.
Op zekere dag werden we verzocht exact om 15.00 uur in de instructiezaal te verschijnen.
Ruim een kwartier voor tijd stopte opnieuw een MP-jeep voor onze tent.
Nadat de chauffeur er zich van vergewist had dat wij inderdaad Kokkelink en De Kock waren, reed hij ons naar een gebouw dat door MP's bewaakt werd.
We kwamen in een zaal waar zich uitsluitend officieren van de Amerikaanse marine bevonden. Als landrotten en leden van het gewone voetvolk voelden wij ons allesbehalve op onze plaats in dit selecte gezelschap.
Voor in de zaal zaten een paar hoofdofficieren, met achter zich een enorme wandkaart van Nieuw-Guinea.
Een van deze hoofdofficieren nam het woord en wees een paar plaatsen op de kaart aan.
We verstonden geen woord van dit Amerikaanse „slang". De man had net zo goed Russisch kunnen praten.
Eerst toen de inham van Sidei werd aangewezen en we begrepen dat dit ons einddoel zou worden, waren we beiden klaar wakker.
Er werden nog wat vragen gesteld, maar dat ging allemaal

langs ons heen. We wisten wat ons te wachten stond en dat hield ons vanaf dit moment meer bezig dan alles wat er om ons heen gebeurde.
Luitenant De Boer stond ons op te wachten en terwijl wij gedrieën naar de uitgang liepen zei hij: „Jullie hebben het misschien al begrepen? Het gaat vanmiddag gebeuren. Jullie opdracht krijgen jullie pas aan boord te horen."
Vervolgens bracht hij ons met zijn jeep naar de wapenmagazijnen, waar we zelf onze wapens mochten uitkiezen.
Sergeant Kokkelink liet zijn keus vallen op een zgn. „forty five"-pistool en een jungle-karabijn. Ik gaf de voorkeur aan een fraai ogende tommy-gun.
We stapten weer in, reden naar de steigers en begaven ons aan boord van één van de vele PT-boten die voor vertrek gereed lagen.
Voedselpakketten, sigaretten en andere benodigdheden waren al aan boord gebracht. We kwamen niets te kort.
Het vertrek van de PT-vloot was zeer indrukwekkend.
Waarom ik ineens aan de vloot van De Ruyter en Karel Doorman moest denken weet ik niet, maar ik begon me nu toch wel wat zekerder te voelen, waarschijnlijk ook omdat alles zo goed getimed en puntgaaf geregeld was.
De schepen voeren in groepen van drie de baai uit, nagezwaaid door de thuisblijvers, die ons met opgestoken duim succes toewensten.
Onze boot werd geëscorteerd door twee andere, die de „kostbare lading" die wij ineens geworden waren, moesten beschermen.
De twee K's, Kokkelink en De Kock, waren op weg naar een nieuw avontuur. Zou het ons laatste zijn?
Ik geloof dat die vraag ons meer bezig hield dan we voor elkaar wilden weten.
De bemanning bleek precies te weten wat er gedaan moest worden. Er klonken geen commando's en alle taken werden zwijgend uitgevoerd.
Toen we de haven uit waren, bemerkten we dat mariniers met zwemvesten aan de mitrailleurs en het luchtdoelgeschut

bemanden. Ook wij moesten ons van zwemvesten voorzien. Eenmaal in open zee leken de boten vleugels te hebben gekregen. Met brullende motoren schoten ze vooruit en wie zich niet goed vasthield, zou in no time over boord worden geslagen.
Wij waren kennelijk zo onmisbaar in de ogen van onze opdrachtgevers dat we onmiddellijk naar binnen werden geloodst en plaats moesten nemen in een kabine, vlak onder de brug.
Even later verscheen de luitenant met een verzegelde envelop, die hij aan Kokkelink overhandigde met het verzoek deze zelf open te maken.
Op een velletje papier stond onze opdracht, gevolgd door instructies, hoe en wanneer we zouden worden opgehaald, nadat we onze taak volvoerd hadden.
We moesten de inhoud van de brief zorgvuldig nalezen en uit het hoofd leren, want het papier zelf kregen we niet mee.
Het had geen zin vragen te stellen, want die kon toch niemand beantwoorden.
Wel werd ons gezegd dat we de opdracht mochten weigeren, als we die onuitvoerbaar of te gevaarlijk vonden.
Dat was natuurlijk onzin. Je kon niet halverwege zo'n actie zeggen: ho, maar nu wordt het me te link. We hadden nu eenmaal A gezegd en wisten dat B er achteraan kwam.
De mededeling werd dan ook zwijgend in ontvangst genomen, een zwijgen dat door de luitenant ook moeilijk anders dan als instemming kon worden opgevat.
Tegen middernacht werd de snelheid verminderd, waarschijnlijk uit veiligheidsoverwegingen, om het geluid van de motoren, dat in wijde omtrek hoorbaar moet zijn geweest, tot een aanvaardbaar niveau terug te brengen.
Om een uur of drie liep de snelheid nog verder terug. De motoren brachten niet veel meer dan een zacht brommend, bijna zoemend geluid voort en de boten gleden geruisloos door het water. Af en toe hoorden we alleen het gepruttel van de uitlaat als die het oppervlak raakte. Het zou bijna iets vredigs gehad hebben als het niet zo dreigend was.

Om na te gaan of we ons lesje goed geleerd hadden moesten we de opdracht en de instructies nog een paar maal opdreunen, desnoods in eigen bewoordingen.
We hadden in de loop der jaren aan zoveel acties deelgenomen dat we langzamerhand drommels goed wisten, hoe belangrijk het was afspraken en instructies na te komen.
Het was ons vreemd te moede. Op het moment dat we de kust naderden en de contouren van het vasteland zich voor ons aftekenden, benijdde ik onze kameraden die naar Australië afgereisd waren.
Opnieuw stonden we voor een akkevietje waarvan we geen idee hadden hoe het zou aflopen.
Terwijl wij zachtjes doorvoeren namen de twee andere PT-boten op een afstand van ongeveer vijftig meter ter weerszijden hun posities in, gereed om elke onaangename situatie het hoofd te bieden.
Staande op het dek hoorden we nu duidelijk het breken van de golven op de kust.
Zes mariniers van Philippijnse origine waren bezig een rubberboot voor ons in gereedheid te brengen. Onze rantsoenen en andere attributen werden er in gelegd.
Juist toen we gereed stonden op ons „landingsvaartuig" over te stappen, fluisterde de luitenant ons toe dat we nog iets vergeten hadden: de zaklantaarns. Hadden we nota bene onze „seinapparatuur" laten liggen!
We namen vluchtig afscheid van de bemanning en lieten ons in de rubberboot zakken, die vervolgens langzaam loskwam van het moederschip.
Eenmaal in de branding aangeland werden we door een brekende golf opgenomen en overboord gegooid.
Drijfnat strompelde ik naar het strand, waar ik snel de begroeiing opzocht en bleef liggen, in afwachting van de anderen. Het hart bonsde in mijn keel.
Ik zag of hoorde niemand. Waar bleven ze in vredesnaam?
Plotseling viel een loden last op mij neer en mijn nek werd in de houdgreep genomen.
„Who are you!" – klonk het.

„Barst!" zei ik geërgerd.
Het volgende moment zag ik een aantal schimmen op mij afkomen en hoorde ik Kokkelink op gedempte toon roepen: „Kock, ben jij daar?"
In mijn „ja" klonk nóg een portie ergernis door. Werd je daar nota bene besprongen door je eigen mensen. Wat waren dit voor groenlingen?
De commandant nam – terecht – geen tijd voor explicaties. Met de woorden: „Okay boys, it's all clear now! Good luck!" – verdwenen hij en zijn manschappen het donker in, terug naar de boot.
Nog steeds geërgerd door dit voorval, vroeg ik aan Kokkelink wat er eigenlijk aan de hand was. Waarom waren zij zolang weggebleven?
„Nou", zei hij, „toen die golf ons uit de boot kieperde, hebben we eerst onze spullen bij elkaar gezocht, die nogal verspreid lagen. Plotseling meenden we onraad te bespeuren. We sprongen de boot weer in om terug te gaan en toen bemerkte ik dat jij er niet was. Ik zei dat tegen de commandant, die daarop besloot opnieuw aan land te gaan.
Het komt er op neer dat we jou voor de vijand hebben aangezien, toen jij op je eentje de benen nam.
Je mag nog blij zijn dat we jou niet voor je billen geblazen hebben. Stel je vóór, man, ik moet er niet aan denken . . . "
Daar lagen we dan weer, alsof we nooit bevrijd waren geweest.
Het was nog te donker om het land in te gaan. Dus wachtten we eerst het licht af.
Tegen half zes gingen we op pad.
Ons eerste doel was contact te zoeken met het adathoofd Iroegi Mandatjan en diens getrouwen.
's Middags troffen we al een paar vrouwen aan die op een bataten-tuin aan het werk waren.
Toen ze ons zagen schrokken ze en namen de benen, waarschijnlijk omdat ze ons voor Jappen aanzagen. Ze konden natuurlijk ook niet weten dat wij zo gauw al terug zouden komen.

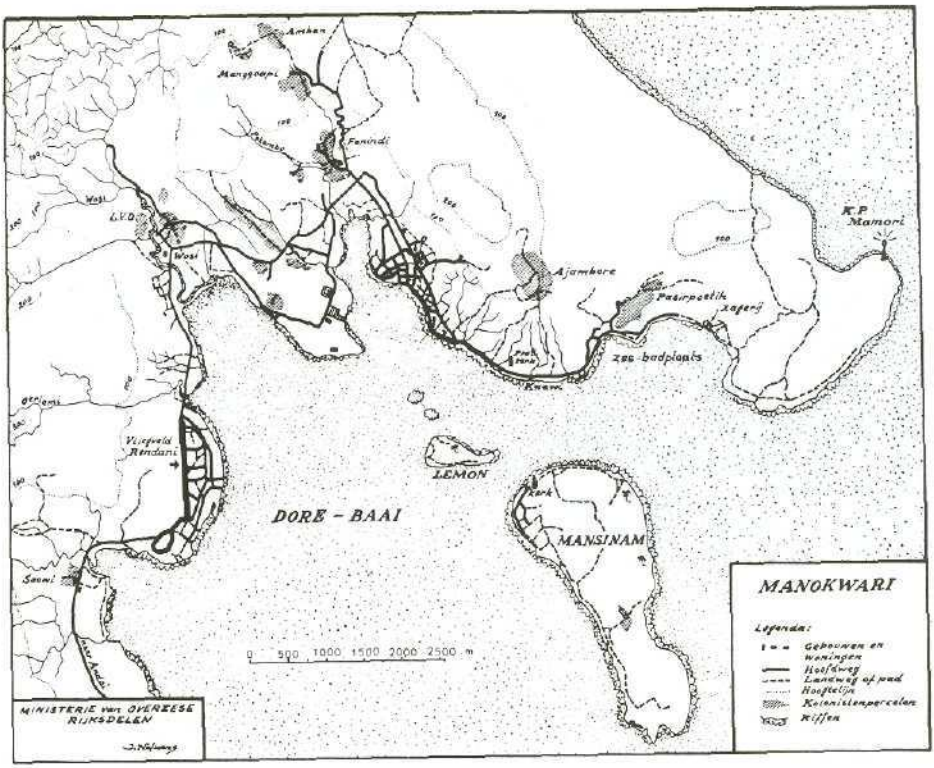

Situatieschets (boven) en luchtfoto van Manokwari.

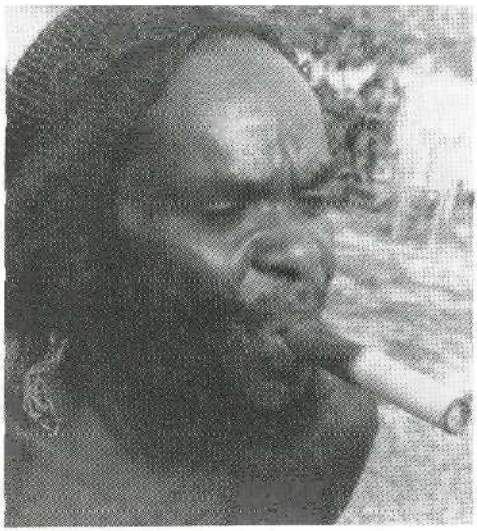

De Arfakker, onze bondgenoot.

Noemforese visser met visspeer en net.

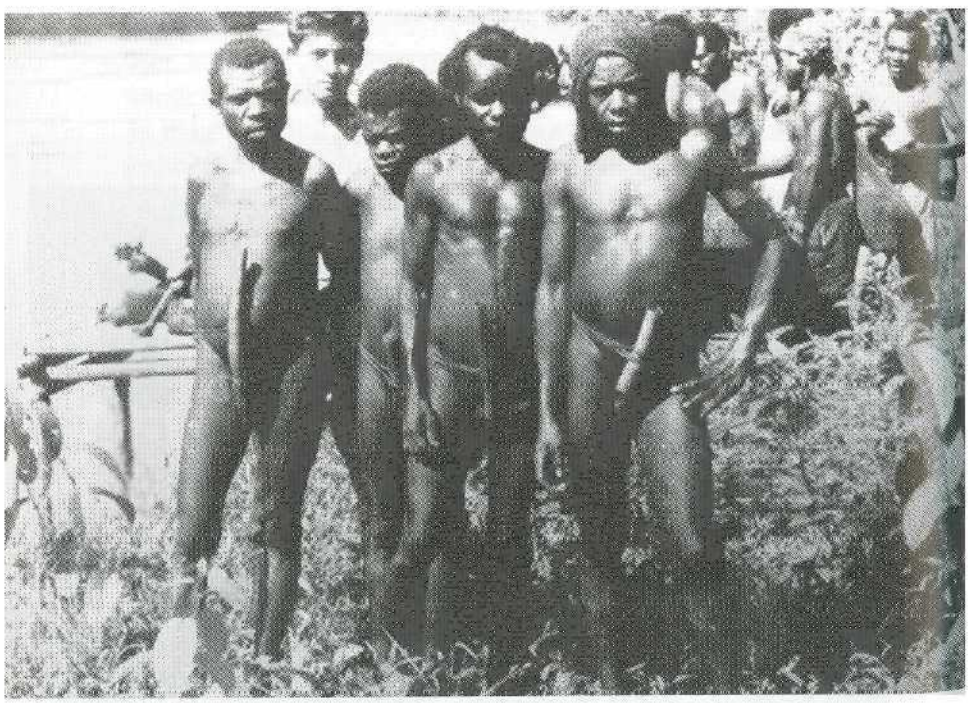

Een groep Hattammers. Zij werden indertijd ingeschakeld voor transportdiensten.

Moeizaam transport.

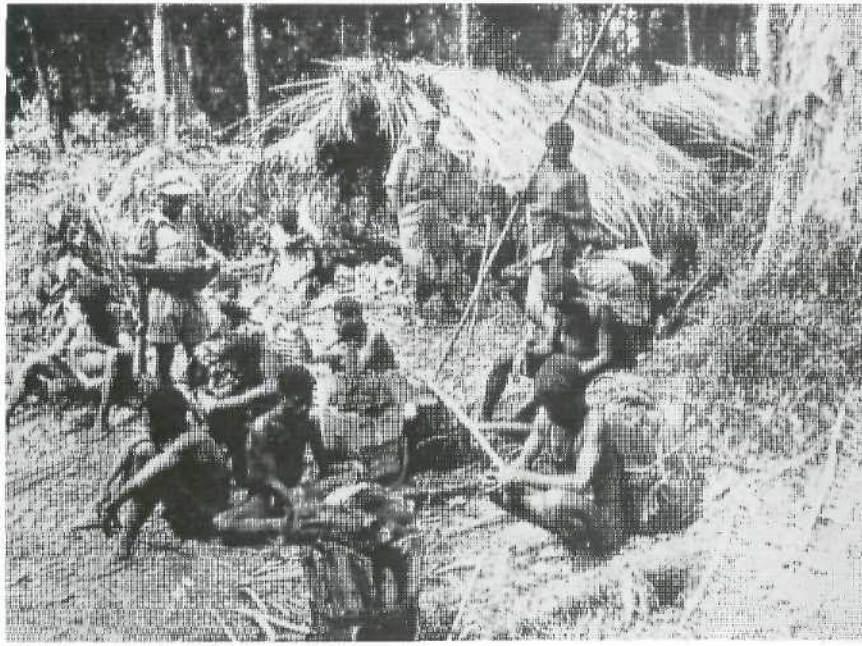

Bivak in het oerwoud.

Het door de Japanners aangelegde, later door de Amerikanen vergrote vliegveld van Mokmer op Biak.

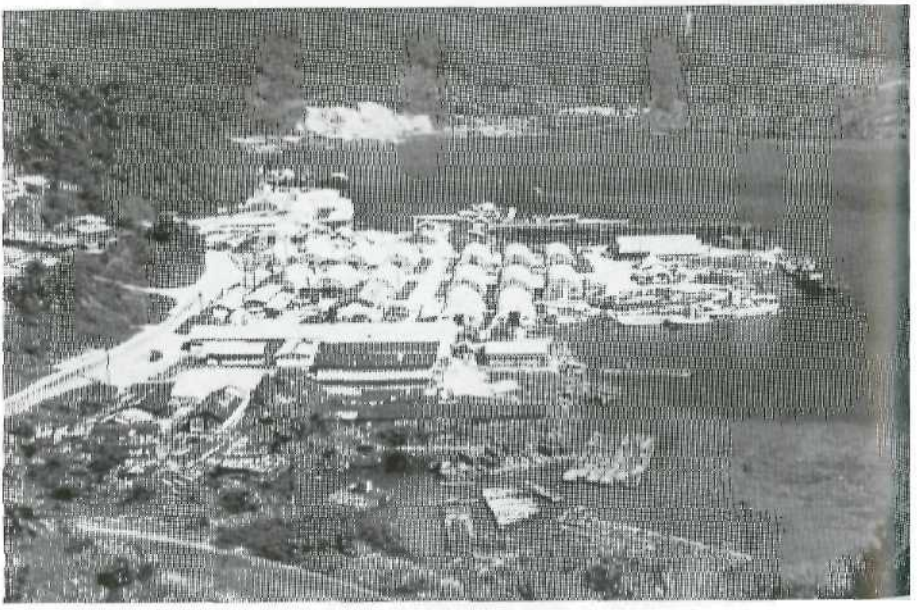

De baai van Hollandia met de voormalige „destroyer repair base" van de Amerikaanse marine.

Lodewijk Mandatjan, voor de oorlog politieman, tijdens de oorlog één van de drie leiders der Mandatjans die zich aansloten bij de guerrilla-eenheid.

Leden van het Papoea-bataljon. Foto Sectie Krijgsgeschiedenis van de Kon. Landmacht.

Koos Ayal en foerier Beaufort vlak na hun aankomst in Camp Wacol. Laatstgenoemde duidelijk nog niet hersteld van de ontberingen.

Sergeant Kokkelink (links) na zijn terugkeer in gezelschap van foerier Beaufort.

In pakean deftig: zittend v.l.n.r. Koch en Jaquard; staand v.l.n.r. Soeha en De Kock.

Elf van de zeventien die de guerrillastrijd overleefden. Deze foto werd januari 1945 in Camp Wacol genomen en toont v.l.n.r. Nuhuwae, Sagrang, Soeha, De Mey, Kokkelink, De Kock, Koos Ayal, Beaufort, Jaquard, Attinger, Sandiman.

De onthulling van het monument ter nagedachtenis aan kapitein J. B. Willemsz Geeroms (zie inzet).

De uitreiking van het oorlogsherinneringskruis aan sergeant-majoor P. P. de Kock.

We riepen ze achterna en warempel, ze bleven staan. Onze namen bleken goed bekend.
De nieuwsdienst in de rimboe werkt snel en effectief. Nog diezelfde middag hadden wij een ontmoeting met Iroegi.
We vertelden hem dat we opdracht hadden gekregen het interneringskamp aan de Prafierivier te verkennen en dat we allerlei gegevens nodig hadden die tot een spoedige bevrijding van de geïnterneerden konden leiden.
Daarbij zouden we zeer omzichtig te werk moeten gaan en niet het risico mogen lopen dat een van de Mandatjans gepakt werd, laat staan dat onze aanwezigheid door de Jappen ontdekt zou worden.
Iroegi wist ons meteen al te vertellen dat er elke dag een groep gevangenen uit het kamp onder geleide van vier gewapende Jappen naar de doesoen ging om sago te kloppen.
Daar lagen onze beste kansen, omdat het uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk was om het kamp zelf te benaderen, laat staan om er in te komen.
Zelfs onder het voorwendsel tabak of andere schaarse artikelen aan de man te willen brengen zou dat niet (meer) lukken.
De mannen van het driemanschap hadden al zó vaak Japanse patrouilles te grazen genomen, dat de Jappen korte metten maakten met iedere Mandatjan die zij op hun pad tegen kwamen. Elk risico op een directe confrontatie met de Jappen moest dus worden vermeden.
We verzonnen de volgende list.
Op een plek die de gevangenen dagelijks bezochten zouden we een boodschap deponeren, en wel zodanig dat deze niet in het oog viel en toch vrij zeker gevonden zou worden.
Reeds de volgende dag vertrokken we met een paar Mandatjans naar de sagobossen.
Ongeveer halverwege tussen deze bossen en het interneringskamp zochten we een geschikte plaats om te kunnen bivakkeren.
Twee dagen achtereen werden de vertrek- en aankomsttijden van de sagokloppers waargenomen. Op de derde dag zouden

we een eerste poging ondernemen om met de gevangenen in contact te komen. En wel alsvolgt.
In een versleten, primitief tabaksdoosje, niet groter dan een centimeter of acht, van riet gevlochten, werden een paar gedroogde tabaksbladeren gelegd met daartussen een klein briefje, waarop het volgende geschreven stond:

> Wij zijn van de geallieerden en wensen gegevens over jullie kamp. Het gaat om jullie levens. Laat doos en papier met jullie antwoord op deze zelfde plek achter. Potlood ligt onder de stam.
>
> K. K.

Toen de sagokloppers gepasseerd waren begaven twee Mandatjans zich naar de plek waar ze die dag bezig waren geweest.
Op het niet aangetaste deel van een stam die de gevangenen gedeeltelijk bewerkt hadden, werd het doosje geplaatst en toegedekt met bladeren, echter zo dat het wel ontdekt móest worden.
Omdat de Japanse bewakers zich niet verwaardigden zelf een hand uit te steken, waren we er vrijwel zeker van dat het ook alleen maar door een gevangene ontdekt zou kunnen worden.
De volgende dag gingen onze helpers kijken wat er gebeurd was. En jawel, de list had gewerkt.
Het doosje lag er nog en op het papiertje stond: Begrepen.
We hadden nog acht dagen de tijd om aan de zo hoog nodige gegevens te komen. Van deze acht dagen gingen er dan ook nog twee af om de kust te kunnen bereiken. We konden dus hooguit nog een keer of drie de boodschappen uitwisselen.
In het volgende briefje stond het verzoek de plattegrond, de uitgangen en de bewakingsposten van het kamp voor ons te schetsen.
Vierentwintig uur later werd de „post" weer opgehaald en opnieuw bleek het systeem te hebben gewerkt. Aan ons verzoek was volledig voldaan.

Vervolgens vroegen we onze „correspondent" door te geven hoeveel bewakers het kamp telde, om hoeveel gevangenen het ging, wanneer de wachten afgelost werden en hoeveel bewakingsposten buiten het kamp opgesteld stonden.
Opnieuw kregen we per kerende post alle gewenste informaties.
Hoewel het dus allemaal naar wens verliep, of misschien wel júist daarom, bleek Kokkelink niet helemaal gerust te zijn op de betrouwbaarheid van de informatiebron.
Hij vroeg mij: „Zeg Kock, als deze man ons nu eens heeft belazerd en de gegevens zijn onjuist, wat dan?"
Het antwoord leek mij even simpel als logisch: „Dan mislukt onze actie en zouden we wel eens een gevoelige afstraffing kunnen krijgen."
Kokkelink vond dat we de proef op de som moesten nemen door zelf naar het kamp te gaan en te kijken of de plattegrond juist was. Bleek dat het geval te zijn, dan mochten we aannemen dat ook de overige gegevens op waarheid berustten.
Tegen middernacht vertrokken we.
Beiden waren we door een stuk touw met onze gids verbonden, zodat we elkaar in het donker niet konden kwijtraken.
Ik kreeg de indruk dat de gids exact het pad volgde dat ook door de sagokloppers gebruikt werd, waarschijnlijk omdat hij er van uit ging dat niemand anders het in zijn hoofd zou halen om dat te doen.
Maar op een gegeven moment sloeg hij toch een andere weg in, dat wil zeggen, hij liet het pad – letterlijk – links liggen en ging verder het bos in.
We waren kennelijk al aardig dicht in de buurt van het kamp gekomen, want onze gids vond het raadzaam niet verder te gaan, maar in de beschutting van het struikgewas de komst van de nieuwe dag af te wachten.
Bij zonsopgang begon het kamp tot leven te komen.
We hoorden het geting-tang van etensblikken en het geschreeuw van de Japanse bewakers.
Een poosje later zagen we op de weg, die we vanaf onze schuilplaats konden waarnemen, een groep van ongeveer

tien gedetineerden met hun bewakers voorbijkomen.
Even later passeerde een tweede groep.
Daarna viel er een langdurige stilte. Onze gids maakte daarvan gebruik en kroop geruisloos door de struiken naar een punt dat hem een mooi „doorkijkje" naar het kamp verschafte.
Ongeveer een uur lang bleef hij spoorloos en we begonnen ons al danig ongerust te maken, toen hij plotseling weer opdook, even geruisloos als hij verdwenen was.
Hij vertelde ons dat het kamp één grote ingang had. Bij die ingang stond een goed gecamoufleerde barak. De overige barakken waren langwerpig en stonden een eind verderop. Deze lange barakken waren aan de buitenkant afgedekt met stukken boomschors.
Hij had slechts twee wachtposten kunnen ontdekken. Eén bij de ingang en één aan de achterzijde van de lange barakken.
Zijn waarnemingen bleken aardig te kloppen met de gegevens die wij ontvangen hadden.
Op tien minuten afstand van onze schuilplaats ontdekten we een begraafplaats en even verder een grote tuin met groente en knolgewassen.
Dood en leven, vlak bij elkaar. Er school een duidelijke symboliek in. Op deze scheidslijn, tussen de dood van de begraafplaats en het leven van de tuin, balanceerden letterlijk de gevangenen.
Wat zouden we de bewakers van deze gevangenen graag hebben neergelegd.
Het kostte ons werkelijk de grootste moeite om van de trekker van onze wapens af te blijven.
Maar we zouden teveel riskeren. Je wist nooit tot welke escalatie van geweld dat zou leiden. De kans dat de Jappen hun woede op de krijgsgevangenen zouden koelen, was natuurlijk levensgroot aanwezig.
Ontmoedigd door de trieste aanblik van de haveloze gevangenen en het gevoel van machteloosheid dat ons daarbij bekroop, gingen we terug naar ons bivak.
Die middag verzonden we nog een laatste boodschap aan

onze contactman, waarin we hem meedeelden dat we naar onze basis teruggingen en hoopten dat er spoedig tot actie zou worden overgegaan.
Achteraf gezien was het misschien niet verstandig om deze mededeling door te geven, omdat je per slot van rekening niet kon weten of die boodschap niet in handen van de Jap terecht zou komen.
Het onooglijke tabaksdoosje had zijn diensten bewezen en kwam niet weer terug. Het zou een mooi souvenir zijn geweest . . .

De volgende dag kwamen we bij de nederzetting van de Iroegi's aan, waar de beide andere adathoofden, Lodewijk en Barend Mandatjan al twee dagen eerder gearriveerd bleken te zijn.
We overlegden met het driemanschap wat de beste route zou zijn van de kust naar het kamp en weer terug, als de bevrijdingsactie straks zou plaatsvinden.
We kwamen overeen dat Iroegi de volgende morgen met ons zou vertrekken. De weg die wij volgden zou dezelfde zijn die, naar wij hoopten, ook de bevrijde geïnterneerden spoedig zouden afleggen.
Begeleid door een groep Mandatjans, die bewapend was met dertig karabijnen, gingen we de volgende dag op weg naar de kust.
Haast hadden we niet, want we hadden nog twee dagen de tijd. Daarom werd reeds om één uur halt gemaakt, om vroegtijdig ons bivak op te slaan en ons gereed te maken voor de laatste nacht.
De volgende dag, de dag waarop ons vertrek zou plaats vinden, 's middags om vier uur, bereikten we de kust.
Tot de avond hielden we ons schuil in het struikgewas.
Pas toen het goed donker was geworden zakten we af naar het strand, zes man sterk.
Nadat we schuttersputten in het zand hadden uitgegraven gingen we in stelling en wachtten op de signalen die vanuit zee zouden worden gegeven.

Het was schitterend helder weer. Door het schijnsel van de volle maan en de heldere sterren hadden we een voortreffelijk zicht op de omgeving.
Een exacte tijd voor de aftocht was er niet vastgesteld. Dat was eigenlijk idioot. Nu lagen we maar stomweg af te wachten en naar de horizon te turen.
De gehele nacht bleven we op ons qui-vive, maar er kwam niets opdagen.
Al die tijd viel er geen enkel silhouet van een naderend of passerend schip aan de horizon te ontwaren.
We waren alleen met onszelf en met de talloze muggen, die het ons nog even lastig wilden maken.
Het was om gek van te worden.
Met het lichter worden ontstond natuurlijk het gevaar dat de vijand ons zou ontdekken. We zouden opnieuw het bos in moeten.
Zo goed en zo kwaad als het ging maakten we onze schutterputten weer dicht, maar de sporen van onze aanwezigheid konden we natuurlijk niet uitwissen. Een beroerde zaak.
We vroegen ons af wat er fout gegaan kon zijn.
Zouden we ons in het tellen van de dagen vergist hebben of wist de marine niet waar ze moest zijn om ons op te halen?
Allemaal vragen waarop we geen antwoord kregen.
We besloten nog een dag in de omgeving van Sidei te blijven en tegen de avond weer naar het strand af te zakken. Gebeurde er dan weer niets, dan zouden we overgaan naar „fase twee" en naar de Kebar vertrekken.
We gingen weer het bos in, tot we bij een verlaten tuin kwamen, waar we wat probeerden te slapen.
Maar slaap maar eens als je de strop dicht bij je hals weet! Na de gespannen nachtwake waren we er echt aan toe, maar het lukte gewoon niet om de slaap te vatten.
Onrustig dommelend werden we plotseling opgeschrikt door het geronk van vliegtuigmotoren, dat snel toenam.
Kokkelink schreeuwde mij toe dat we de aandacht van de vliegers moesten zien te trekken. Een goed idee!
Gewapend met een tak, waaraan we de Nederlandse vlag

hadden vastgebonden, renden we gezamenlijk naar het midden van de verlaten tuin en begonnen als gekken met de vlag te zwaaien.
Twee „dubbele rompen" scheerden over ons heen.
Onze pogingen schenen vruchteloos.
Maar het geronk bleef aanhouden. Ze kwamen terug en bleven in een wijde boog boven onze hoofden rondcirkelen.
Opnieuw begonnen we uit alle macht met de vlag te zwaaien.
Plotseling maakte één van de toestellen een duikvlucht.
Wegrennen zou wellicht het einde van ons avontuur en van onszelf betekend hebben.
Terwijl de loop van de boordmitrailleur in de neus van het toestel duidelijk op ons gericht was gingen wij door met zwaaien.
Scherend over de toppen van de bomen trok het snelle monster weer op.
Dit beangstigende spelletje werd een paar maal herhaald, terwijl het andere vliegtuig in grote cirkels bleef rondvliegen.
Na enkele minuten kwam het eerste toestel weer terug en vloog toen in de richting van de kust.
Deze route werd nogmaals herhaald.
Dat zou wel eens een betekenis kunnen hebben. Het leek ons toe dat ze ons daarmee wilden waarschuwen.
Toen het toestel opnieuw terugkwam, gaven wij met onze vlag te kennen dat wij ons naar de kust zouden begeven.
Hierna zagen we de beide jagers niet meer terug.
Voor de tweede keer vergezelden Iroegi en zijn gewapende manschappen ons naar de kust.
Het liep al tegen de avond toen we daar aankwamen.
Tot onze verbijstering ontdekten we dat zich daar grote aantallen Jappen ophielden.
Hadden ze ons spelletje misschien doorzien? Zouden we onszelf verraden hebben met die laatste, eigenlijk overbodige mededeling in het tabaksdoosje?
Wat verderop, bij een klein riviertje, zagen we enkele Jappen een bad nemen. Dat zag er niet alarmerend uit. Maar het betekende wel dat ze hier de nacht zouden doorbrengen nu

het al zo laat geworden was.
Er moest toch iets fout zijn gegaan. Mogelijk hadden we onze sporen beter moeten uitwissen. Of misschien hadden we de manoeuvres van de piloten helemaal verkeerd begrepen en wilden ze ons juist waarschuwen niét naar de kust te gaan.
Het zou eenvoudig onvergeeflijk zijn als we onszelf verraden hadden. Dan verdienden we eigenlijk ook niet beter dan gepakt te worden.
Ik huiverde bij die gedachten en zag het tafereel al voor mij. Een kuil graven op kniediepte. Geblinddoekt worden. Eén trefzekere slag met de samoerai en het was gebeurd met Piet de Kock.
Vastbesloten om ons tot het uiterste te verdedigen spraken we af dat we tot de aanval zouden overgaan als er ook ditmaal geen boot kwam opdagen.
Sergeant Kokkelink zou met vijftien man de rechtervleugel vormen en ik zou met groep twee de andere helft voor mijn rekening nemen.
Veel tijd om het gebruikelijke angstgevoel aan te kweken, dat aan een onvermijdelijke aanval voorafgaat en de ingewanden bijeen doet krimpen, kregen we niet.
Na korte tijd vingen we het geluid op van scheepsmotoren, komend vanuit het westen.
Het bleek een Amerikaans landingsvaartuig te zijn.
Dus toch!
Op dat moment keken we elkaar aan, sergeant Kokkelink en ik, maakten een knikkend gebaar en zetten de aanval in.
Het ene magazijn na het andere werd leeggeschoten.
De Mandatjans trokken op in een brede linie en knalden alles neer wat probeerde te ontkomen.
De marine, die zag en hoorde wat zich aan de kust afspeelde, bracht de landingsboot met grote snelheid aan de kust. Uit een luidspreker klonk geschreeuw, keihard, in een taal die we niet verstonden.
Toen de landingsklep openging renden wij al schietend het strand op en sprongen aan boord.
Een Nica-officier, die ons herkende, kwam naar ons toe en

vroeg stupide: „Wat doen jullie hier?"
Sergeant Kokkelink keek hem aan en antwoordde droogjes: „Dat hebt u zelf kunnen zien."
Het was duidelijk dat deze Nica-officier geen idee had van onze opdracht.
Kokkelink en ik wierpen elkaar een veelbetekenende blik toe: bek houden.
Even later zei dezelfde man, een luitenant: „Weten jullie wel dat jullie meer dan veertig Formosanen, die zich wilden overgeven, hebben neergeschoten?"
Waarop Kokkelink antwoordde met de retorische wedervraag: „Konden wij dat soms ruiken, dat zij zich wilden overgeven?"
De officier wiens stem we, vele malen versterkt, door de luidspreker hadden gehoord, bleek een Japanner te zijn, die in dienst was van het Amerikaanse leger. Enkele lichtgewonde Formosanen, die door Amerikaanse hospiks aan boord waren gebracht, werden door hem ondervraagd.
Wij zuchtten onze spanningen weg.
Gelukkig, het was voorbij. We waren ten tweeden male bevrijd en dat leek ons voorlopig genoeg.
Op de terugreis vertelde de Nica-officier ons dat zij van Sausapor naar Sidei waren gestuurd om een groep Formosanen op te pikken die bereid waren zich over te geven. Enkele weken tevoren waren reeds de eerste contacten gelegd met deze groep.
Onderweg naar Sidei hadden zij de boodschap ontvangen dat ze tevens twee gestrande militairen aan boord moesten nemen. Hij leefde in de veronderstelling dat het om twee overlevenden van een guerrillagroep ging. In zekere zin was dat nog waar ook, maar dat hoefden wij hem natuurlijk niet te vertellen.
In antwoord op zijn vraag hoe we daar nu eigenlijk terecht gekomen waren disten we een mooi verhaal op.
We zeiden dat we op de Kebarvlakte afgezet waren om het driemanschap van de Mandatjans aan munitie te helpen. Van daaruit waren we naar het achterland van Sidei getrokken, in

afwachting van een boot die ons op een afgesproken tijdstip van de kust zou oppikken.
Uit alles bleek dat de Nica-officier van niets wist. Hij geloofde ons onvoorwaardelijk en vond het achteraf ook wel begrijpelijk dat we de Formosanen aangevallen hadden. We konden eenvoudig niet wéten dat het om huurlingen ging die zich wilden overgeven en evenals wij op transport zaten te wachten.
Toen we in Sausapor aankwamen werden we, zoals gebruikelijk, naar het Nica-kamp overgebracht.
Ook daar was men zeer verbaasd ons weer te zien. Kapitein Horstink, die ons de vorige keer ook had begroet, zei tegen mij: „Ik dacht dat jij al lang op die bestuurscursus zat. Vanuit Australië is namelijk het verzoek binnen gekomen om je naar Brisbane te sturen voor het volgen van een Nica-cursus die in oktober van start zou gaan."
Ik antwoordde hem dat ik spoedig naar Brisbane hoopte te gaan en ditmaal loog ik niet.
In de voormiddag arriveerden majoor Spoor en kapitein De Winter in het kamp om het doel van onze opdracht aan kapitein Horstink en de andere officieren toe te lichten, uiteraard met de mededeling dat de zaak voorlopig nog strikt geheim moest blijven.
De majoor zelf verbleef al een aantal dagen op Biak, in afwachting van onze terugkeer.
Toen hij gehoord had dat de marinebasis Wundi geen rekening had gehouden met het feit dat het op die afgesproken veertiende dag volle maan was en om die reden geen boten durfde uit te sturen, had hij zelf alarm geslagen en van de luchtmacht-commandant gedaan gekregen dat er twee vliegtuigen naar Sidei en omgeving werden gestuurd om ons op te sporen. Die hadden ons inderdaad gesignaleerd en vervolgens had de landingsboot, die reeds vanuit Sausapor onderweg was naar Sidei, opdracht gekregen om ons op te pikken.
„Ik ben ontzettend blij dat jullie terecht zijn," zei hij opgelucht en hij verzocht ons verslag uit te brengen van onze

missie. Hij legde een grote kaart op tafel die was samengesteld uit een aantal luchtfoto's van het betreffende gebied. Aan de hand daarvan konden wij onze gegevens inzake de ligging van het interneringskamp, de indeling ervan, etc. vrij nauwkeurig verifiëren.
Toen wij ons verhaal gedaan hadden, concludeerde majoor Spoor dat het nu de hoogste tijd werd om de gevangenen te bevrijden. Alle voorbereidingen waren reeds getroffen en de actie zou vanuit Sansapor plaatsvinden.
Dat klonk allemaal heel bevredigend, om niet te zeggen „bevrijdend" in een dubbele zin. Maar toen kwam het . . .
De majoor zei: „Ik hoop van harte dat de bevolking spontaan haar hulp aan de gevechtsgroep zal aanbieden. Daarom zou het voor mij een grote geruststelling zijn als één van jullie alsnog bereid zou zijn met de patrouille mee te gaan om de bevolking te mobiliseren."
Daar begon het gedonder warempel al wéér!
Ik vertrok geen spier en zei tegen de majoor dat ik zojuist vernomen had dat er in Brisbane een cursus voor bestuursambtenaren van start was gegaan en dat men mij daar verwachtte. Als de majoor er niets op tegen had wilde ik toch wel graag gaan.
Hij knikte begrijpend en zei: „Na alles wat u voor de actie hebt gedaan, gun ik u die cursus van harte."
Na enige bedenktijd bleek sergeant Kokkelink opnieuw bereid om naar Sidei te gaan.
Twee dagen later hing ik in de lucht, op weg naar Australië. Over de met sneeuw en ijs bedekte bergtoppen van Centraal Nieuw-Guinea vlogen we naar Merauke en vandaar via Darwin naar Townsville, waar we de nacht zouden doorbrengen. Ik had geen rooie cent op zak, maar dat bleek geen probleem. De bemanning hield mij vrij. Overnachtingen, drankjes en andere verteringen namen zij volledig voor hun rekening.
Kortom, ik was in puik gezelschap. Toffe knapen, met wie ik bij wijze van spreken zo weer de rimboe in zou willen gaan.
De volgende dag vlogen we verder en tegen het middaguur landde de machine op het vliegveld van Brisbane.

Daar werd ik verwezen naar een Nederlandse liaison-officier die, naar later bleek, passagiers met bestemming Camp Wacol moest opvangen.
Nu was ik in feite ongekleed. Ik droeg geen veldmuts met insigne en op de mouwen van mijn plunjejas – een uniform kon je dat niet noemen – prijkte niet het plakkaat met het opschrift: Netherlands East Indies Forces.
Ik was dus zo goed als „naakt" en als zodanig voor een dienstklopper – als deze kantoorfrik van een liaison-officier bleek te zijn – het aankijken niet waard. Ik bedoel dat letterlijk, want zonder mij een blik waardig te keuren, vroeg de man op hooghartige toon waar ik naar toe moest.
Nu wist ik dat zelf niet. Mijn bestemming was Brisbane. Ik snapte best dat Brisbane heel iets anders was dan Sidei, maar van het bestaan van een Camp Wacol had ik nog nooit gehoord. Ik was in Hollandia op het vliegtuig gezet en dat was alles. Zo werkt dat als je eigenlijke missie er op zit.
De man genoot zichtbaar van mijn verlegenheid en keek mij aan met een gezicht van: „Man, wat doe je hier?"
Maar hij kreeg lik op stuk, want één van de bemanningsleden, die achter mij stond, kwam tussenbeide en zei: „Als jij niet weet waar hij naar toe moet, nemen wij hem wel mee."
Zo gezegd, zo gedaan, en ik vertrok met de Dakota-bemanning in hun eigen auto naar de stad.
Onderweg hadden ze veel plezier om het incident met de verbindingsman. Eén van hen zei: „Kock, eindelijk hebben we die praalhans te pakken. Hij is natuurlijk weer achter de rokken aan geweest en weet van gekkigheid niet meer waarvoor hij naar het vliegveld moest. We zullen straks even het kantoor van de kampcommandant opbellen. Dan krijgt hij z'n trekken wel thuis."
Eenmaal in de stad aangekomen, voegde hij onmiddellijk de daad bij het woord. Brullend van het lachen keerde hij terug van de telefoon en zei: „Jongens, wat zou ik er graag bij zijn als die op het matje wordt geroepen!"
Enkele uren later reed een gemotoriseerde MP voor om mij op te halen.

Ik vond het ontzettend jammer afscheid te moeten nemen van mijn Dakota-vrienden, maar er zat niets anders op.
Ik was nu overgeleverd aan de stuurmanskunst van een mij onbekende motorduivel, aan wie ik mij stevig vastklemde, want we vlogen in een krankzinnig tempo door de stad en legden vervolgens met nog groter snelheid de weg af naar Camp Wacol.
Daar aangekomen leverde de MP mij af met een ceremonieel vertoon waar ik niet van terug had. Stram saluerend meldde hij zich bij de kampcommandant en deed zijn zegje. Ik realiseerde mij op dat moment niet dat ik ook de houding moest aannemen en stond er wat schutterig bij.
Tjonge, wat ging het hier allemaal model toe. Met de sporen van lianen nog aan mijn kleren voelde ik mij allerminst op mijn gemak. Ik was de regels van het boekje totaal ontgroeid en het zou moeilijk wennen zijn.
De kamp-commandant, overste Stoppelaar, bleek een aardige man, die mijn schuchterheid begreep. Hij gaf mij de hand en zei: „Welkom in Camp Wacol. Je wilt zeker zo gauw mogelijk de andere jongens ontmoeten."
Dat beaamde ik en de MP kreeg opdracht mij naar barak 14 te brengen. De overste zei nog: „Hou vandaag nog maar je gemak. Morgen zal iemand je wel helpen bij het uitzoeken van je nieuwe spullen."
De kameraden bleken al van mijn komst op de hoogte te zijn. Behalve de zieken waren zij allemaal in barak 14 aanwezig. Ons weerzien was een feest, ondanks het feit dat sergeant Kokkelink nog ontbrak. Ik vertelde hun dat hij nog een karweitje moest opknappen, maar dat hij stellig in december bij ons zou zijn. Dan zouden we met z'n allen eens goed de Kerstdagen kunnen vieren, want dat hadden we al een paar jaar gemist.
De kampleiding had nog geen dagprogramma voor ons opgesteld, zodat we voorlopig een vrij en genoeglijk leventje hadden. We deden niets anders dan eten en drinken, slapen en uitgaan.
Als ik me goed herinner was ik de eerste die er weer „tegen-

aan moest". De cursus van het B.B.-opleidingsinstituut was namelijk al ruim een maand geleden van start gegaan.
Een week na aankomst moest ik mij melden bij de directeur, gouverneur Van der Plas.
Hij adviseerde mij onmiddellijk aan de slag te gaan, omdat ik anders teveel achterstand zou oplopen.
Zo kwam Piet de Kock, tot voor kort een vogelvrije nomade in het onherbergzame Nieuw-Guinea, op een schoongewreven zitplaats terecht en een nieuwe periode brak aan. IJverig aan het werk. Keurig op tijd de colleges volgen.
Ik bemerkte dat ik me met de beste wil van de wereld niet kon concentreren. Door het minste of geringste werd ik afgeleid en dwaalden mijn gedachten naar het verleden terug. Liet iemand per ongeluk iets vallen, dan schrok ik mij een ongeluk en balde, in een reflexbeweging mijn vuisten, gereed voor een denkbeeldig gevecht.
De meeste docenten en ook mijn collega-studenten zullen wel gemerkt hebben dat mijn zenuwen nog uiterst gespannen waren en dat ik de achterliggende periode psychisch nog op geen stukken na verwerkt had.
Ik hoorde niet of nauwelijks wat de docenten zeiden.
Of liever, ik hoorde het wel, maar het drong niet tot mij door, ook al deed ik nog zo mijn best.
Mijn gedachten waren bij Kokkelink en honderden malen beleefde ik opnieuw de gevechten en hachelijke situaties die wij samen hadden doorgemaakt.
Kortom, van alle leerstof die over onze hoofden werd uitgestort of die wij door zelfstudie in ons moesten opnemen, bleef bij mij niets, maar dan ook niets hangen.
Ik was eenvoudig niet in staat de cursus te volgen. Uiterlijk mankeerde mij niets, maar innerlijk was ik in feite een wrak.
De directeur en zijn docenten kregen dat ook al gauw in de gaten, maar uit een soort piëteit lieten ze mij begaan. Van hun kant was er veel begrip en dat is iets wat ik niet licht zal vergeten.
Het zou begrijpelijk geweest zijn als ze mij „afgevoerd" hadden, maar dat zou tevens een nieuwe dreun voor mijn

toch al wankele zelfvertrouwen betekend hebben.
Dat hebben ze deze jongen niet willen aandoen en voor dát begrip ben ik hun nog steeds erkentelijk.

En warempel, begin december arriveerde ook sergeant Kokkelink als laatste van onze groep in het kamp.
De zieken en gewonden waren inmiddels hersteld.
We waren weer compleet. Een groot wonder eigenlijk. Een zaak om voor op de knieën te gaan.
Met de komst van Kokkelink kwamen we opeens weer volop in de belangstelling. De officieren grepen dit feit aan om te onzer ere een groots welkomstfeest te houden, waarvoor zij in de stad een flinke zaal hadden afgehuurd.
Met luxe wagens werden we afgehaald en bij aankomst in een soort foyer gedirigeerd. Vandaaruit leidde men ons de zaal binnen en we werden volkomen overdonderd door wat ons daar te wachten stond.
Zo'n driehonderd aanwezigen rezen als één man overeind en bereidden ons een applaus, alsof we de meest gevierde entertainers van het zuidelijk halfrond waren.
We wisten niet waar we kijken moesten.
Voor in de zaal waren speciale plaatsen voor ons gereserveerd en we kregen, zowel in het Engels als in het Nederlands, de meest lovende toespraken over ons heen.
Tenslotte werd er nog een telegram voorgelezen, dat uit Londen afkomstig bleek te zijn. Het luidde alsvolgt:

> Indische officieren alhier brengen sergeant Kokkelink en de zijnen hulde voor dapper volhouden op Nieuw-Guinea en wenschen hen geluk met bevrijding.

We verroerden geen vin. Geen van ons durfde naar het podium te gaan om een dankwoord te spreken. Wat de vijand niet was gelukt, kreeg deze ontvangst voor elkaar: we gingen plat, volledig plat.
Gelukkig konden we even later onze emoties, de spanning en de vreugde kwijt op de dansvloer.

Mijn geest mocht dan niet zijn aangepast, mijn lichaam reageerde goed en het kostte mij geen enkele moeite om mij op de gladde vloer te begeven en met enkele van de aanwezige dames een dansje te maken.
Op die avond kregen we voor het eerst contact met een paar Australische families, die ons voor een privébezoek inviteerden. Bij één dezer families hebben we zelfs een vaste ankerplaats gevonden. We konden er dag en nacht terecht. De deur stond altijd voor ons open.

Missie volbracht

Het was intussen januari 1945 geworden en Camp Wacol scheen te zijn wakker geschud.
Na die overdonderende welkomstfuif heerste er gewoon een andere geest, een sfeer van gemoedelijkheid en kameraadschap. Officieren liepen zo maar een barak van onderofficieren en soldaten binnen. Dat was voor de oorlog ondenkbaar. Toen was het echt een zaak van afstand bewaren.
Op zekere morgen stapte er een officier bij ons binnen, die ons vroeg die avond niet naar de stad te gaan, maar in het kamp te blijven en ons bij de cantine van de autoriteiten te vervoegen. De waarnemend gouverneur-generaal dr. H. J. van Mook en de legercommandant generaal Van Oyen zouden ons daar ontvangen.
We begrepen niet goed waarom deze autoriteiten ons uitgerekend 's avonds wilden zien, als wij vrijaf hadden en van plan waren om wat te gaan passagieren.
Zouden ze ons misschien wéér een feestje willen aanbieden?
Tegen zeven uur 's avonds liepen we gewoonlijk allemaal in uitgaansuniform. Dat was ook nu het geval. Niemand van ons, behalve ik, wist waar de cantine van de autoriteiten was en we hadden geen van allen zin om te gaan lopen. We begonnen warempel kapsones te krijgen.
Maar om eerlijk te zijn werden we toch een beetje onrustig, toen het al bijna acht uur was en er niemand kwam opdagen. De afgesproken tijd was al lang voorbij, toen dezelfde officier die ons die morgen had bezocht binnen kwam stormen. De man was zichtbaar van streek en vroeg opgewonden wat dit allemaal te betekenen had.
We zouden tegen acht uur in de cantine van de autoriteiten zijn en nu stonden we hier nóg, terwijl de hoge heren al lang aanwezig waren.

Foerier Beaufort, die intussen tot sergeant-majoor bevorderd was, vroeg waarom we bij dónker naar die ontvangst moesten. Dat had toch wel eerder gekund, want de kantoren gingen om vijf uur dicht.
De officier gaf toe dat hij die morgen wel wat meer bijzonderheden had kunnen melden, maar dit was toch te gek? We konden hem toch niet voor joker zetten? „De autoriteiten hebben ter ere van jullie deze avond belegd en iedereen is aanwezig behalve júllie!"
„Bij het feest dat de officieren onlangs in de stad hebben gegeven", zei Beaufort, „werden we opgehaald met auto's. Als we dat hele eind moeten lopen, blijven we liever weg."
Achteraf moet ik toegeven dat we te ver gingen. Onze aanvankelijke schutterigheid was omgeslagen in een overmatig zelfbewustzijn. We waren een tikkeltje over het paard getild en voelden ons sterk. Ons konden niet langer opdrachten gegeven worden die ons niet zinden. Iedereen was het met Beaufort eens en wat ons betreft bleven we thuis.
We vonden het eerlijk gezegd wel leuk dat er op ons gewacht werd. Waren de rollen ook eens omgekeerd.
Wíj wachten niet op de autoriteiten, nee, de autoriteiten wachtten op óns.
De goede man haastte zich weg om onze reactie te melden en wij overlegden wat we de rest van de avond zouden gaan doen.
De meesten besloten alsnog per trein naar Brisbane te vertrekken. De overigen, die nog niet volledig op krachten waren, gaven er de voorkeur aan thuis te blijven of in hun nest te kruipen. Het mooie buitenmodel uniform werd verwisseld voor het dagelijks tenue of de pyama.
Voor we goed en wel „verkleed" waren reden er zes luxe wagens voor. Toen dezelfde officier voor de derde keer bij ons binnenviel, kwam hij niet meer bij van paniek en verbazing. Dat had hij nou nog nooit meegemaakt. Dit was je reinste insubordinatie.
Hij smeekte ons bijna om alsnog onze uitgaanspakken aan te trekken en mee te gaan naar de cantine.

Op dat moment vond sergeant Kokkelink het welletjes. Het moest nu maar eens afgelopen zijn met het heen en weer gepraat en gesjouw. We zouden met de luitenant meegaan om te kijken wat ze „daar boven" met ons voor hadden.
Bovendien konden we dan meteen de vlag aan dr. Van Mook aanbieden. Dat was immers het advies geweest van luitenant Rasak, om de vlag die we steeds door de rimboe hadden meegevoerd, via de hoogste gezagsdrager aan de Koningin te schenken. Al onze namen, die van de zeventien die de ongelijke strijd hadden overleefd, stonden al op de vlag geschreven.
Met een tikkeltje gespeelde tegenzin kleedden we ons weer aan. Daarop stapten we in de gereedstaande wagens en zoefff . . . daar gingen we. Als een stel hoge officieren werden we naar de ons onbekende autoriteitencantine gereden, waar we snel opgevangen en naar de voor ons gereserveerde plaatsen gebracht werden.
De ontvangst was aanzienlijk minder enthousiast en spontaan dan de vorige keer. Maar goed, na een oponthoud van ruim een uur werd het feest dan toch geopend, zonder dat er met een woord over het incident werd gerept.
Na een korte rede van dr. Van Mook kwam de legercommandant nog aan het woord. Hij zei bijzonder trots te zijn, dat hij zulke dappere mannen onder zijn commando had en hij hoopte dat wij, na een welverdiende rust, onze plichten jegens het vaderland net als voorheen weer zouden vervullen.
Hierna deed sergeant Kokkelink mij het verzoek met hem naar voren te gaan om „onze vlag" aan de gouverneur-generaal te overhandigen. Voor we de vlag overdroegen zei hij het volgende:

> Excellentie,
> Het detachement-Manokwari heeft, zoals U begrepen heeft, zich nooit overgegeven. Datzelfde geldt voor de twee bestuursambtenaren die met ons waren. Deze vlag, die wij gedurende onze guerrillastrijd steeds bij ons hebben gehad, willen wij graag aan Hare Majesteit de Koningin overdragen.

Dr. Van Mook bleek erg ingenomen met dit gebaar en beloofde dat de vlag te bestemder plaatse zou komen.
Het feest werd daarop tot diep in de nacht voortgezet.
Toen we naar huis wilden, bleken er voor ons geen wagens meer beschikbaar te zijn. We waren weer gewone soldaten geworden, onderdelen van de naamloze hap, goed genoeg voor het front.
Okay, we wáren ook nog steeds niet te beroerd om, als het moest, een etmaal achtereen door het oerwoud te sjouwen. Maar we bekéken het nu toch wat anders. We wisten nú het verschil tussen de feestjes organiserende officieren, die er blijkbaar ook moesten zijn, en de jongens aan het front, met wie je lief en leed deelde.

Op een dag in maart 1945 moest ik in een van de kantoren van het kamp verschijnen.
Iedereen die binnenkwam werd eerst zorgvuldig gescreend. Naam, rang, onderdeel . . . kortom, de duvel en z'n jeweetwel.
In de kamer waar ik uiteindelijk terecht kwam bevonden zich, hoe kon het anders, een paar officieren.
Nadat ik mij voor de zoveelste keer had gemeld, kwam één van hen naar mij toe en zei, dat het Hare Majesteit de Koningin had behaagd ons allemaal een persoonlijke brief te schrijven. Die van mij had men al ingelijst.
Dat verraste mij werkelijk. Ik vond het een sympathiek gebaar en was er erg blij mee. Ik nam de ingelijste brief in ontvangst en las:

> Uw gedachte, om mij de vlag toe te zenden, die Gij gedurende Uw lange en onverschrokken guerrilla-strijd hebt hoog gehouden, heeft mij diep getroffen.
> Ik betuig U daarvoor mijn groote erkentelijkheid.
> Gij kunt ervan verzekerd zijn, dat Uw geschenk mijn gedachten dikwijls zal terugvoeren naar U en ook naar degenen, die hun naam niet meer op de vlag hebben kunnen plaatsen.
>
> Wilhelmina

28 Februari 1945

Uwe gedachte, om mij de blaadjes te zenden, die Gij gedurende Uwen langen en onverschrokken guerilla strijd hebt voorgezonden, heeft mij diep getroffen. Ik betuig U daarvoor mijne grote erkentelijkheid. Gij kunt erven verzekerd zijn, dat Uw geschenk mijne gedachten dikwijls zal zijn gewend naar U en ook naar degenen, die hun naam niet meer in de Haag hebben kunnen plaatsen.

Wilhelmina

De persoonlijke brief van H. M. Koningin Wilhelmina.

De capitulatie van Japan

De ongelijke strijd in de Vogelkop van Nieuw-Guinea, onze strijd mocht dan ten einde zijn, het eigenlijke, het gróte gevecht met de Jap was nog in volle gang. Er kon geen soldaat gemist worden.
Van onze groep waren het F. Coenraad en I. Koch die het eerst naar het front gingen.
Zij werden ingedeeld bij het Nica-detachement, dat samen met de geallieerden de landing bij Tarakan op het eiland Borneo moest uitvoeren.
Sergeant M. Ch. Kokkelink kreeg een aanstelling bij de M.P. en vertrok opnieuw naar Nieuw-Guinea.
L. Attinger en G. de Mey werden naar Melbourne overgeplaatst en ingedeeld bij de motorpool.
De rest ging naar Camp Casino om daar af te wachten bij welk onderdeel van de strijdmacht zij geplaatst zouden worden.
Onze Koos Ayal werd als verpleegster in een der militaire hospitalen te werk gesteld.
Zo bleef ik alleen in Camp Wacol achter, worstelend met de studie.
Het leek er op dat ik het zogenaamde „leerverstand" was kwijtgeraakt. Het scheen op een ingrijpende manier te zijn verdrongen door die vorm van praktisch gericht, intuïtief denken, die ons in de strijd in de Vogelkop op de been had gehouden.
Ik maakte mij bezorgd over deze onaangename ontdekking. Het ging mij vroeger allemaal veel beter af. Het kwam mij weliswaar niet aanwaaien, ik heb er altijd het nodige voor moeten doen, maar het lukte tenminste. Dat was nu niet het geval.
Begin mei 1945 werden we geëxamineerd. Ik was één van de

weinigen die niet slaagde. De anderen, die de curcus wel met goed gevolg hadden afgelegd, werden allen tot Nica-officier bevorderd.
Het stak mij wel dat ik tot de onfortuinlijke uitzonderingen behoorde, maar ik had er zeker geen spijt van dat ik de curcus tot de laatste dag had gevolgd.
Mijn falen bij de Nica-cursus kwam ook de voormalige majoor, inmiddels tot kolonel bevorderde S. H. Spoor ter ore.
Hij liet mij onmiddellijk bij zich komen en vroeg of ik er iets voor voelde om te worden ingedeeld bij het Papoeabataljon te Hollandia, dat een tekort aan kader had.
De taak van het Papoeabataljon was uitsluitend gericht op het handhaven van de veiligheid in de bevrijde gebieden.
Hun commandant was de inmiddels majoor geworden J. P. K. van Eechoud en ik nam aan dat de majoor zelf om mijn plaatsing bij het Papoeabataljon had gevraagd.
Ik was vertrouwd met het land en zijn bewoners. Ik kende de mentaliteit van de papoea's en kon goed met hen overweg. Dat deze mensen, zo niet rechtstreeks bij de herovering van hun grondgebied, dan toch anderszins werden ingeschakeld, had mijn volle sympathie.
Mijn antwoord liet dan ook niet lang op zich wachten. Ik denk zelfs dat het al van mijn gezicht viel af te lezen toen de kolonel nog niet eens uitgesproken was. Dit was een kolfje naar mijn hand en ik greep het verzoek met beide handen aan.
Eind mei vertrok ik, als sergeant-majoor.
Het eigenlijke slagveld mocht zich dan hebben verlegd tot de directe omgeving van Japan, de vijand was toch nog in grote getale aanwezig en bleef een „lastige buur", om het eufemistisch te zeggen. Patrouille-activiteiten onzerzijds bleven dan ook hard nodig.
Op zekere dag bleek een order te zijn uitgevaardigd, inhoudende dat mij een hoge militaire onderscheiding was toegekend, die mij de volgende morgen op het appèlterrein van het kampement zou worden uitgereikt.
Ik moest eerst bij de commandant „op het matje komen".

Het deed hem veel genoegen te kunnen meedelen, dat wij allen het bronzen kruis gekregen hadden.
Alleen aan Kokkelink, die in moeilijke tijden onze commandant was geweest, bleek een kruis van wat edeler metaal te zijn toegedacht, wat ik hem van harte gunde.
De volgende morgen om negen uur stond het hele bataljon aangetreden en het desbetreffende Koninklijk Besluit werd zowel in het Nederlands als in het Maleis voorgelezen.
Majoor Van Eechoud speldde mij de onderscheiding op de borst en nadat hij zich naast mij had opgesteld, defileerde het hele bataljon aan ons voorbij.
Ik ging bijna van de kaart en had de grootste moeite om mijn tranen te bedwingen. Juist door haar eenvoud trof deze korte plechtigheid mij in het diepst van mijn ziel, meer dan alle feestelijkheden die bij vorige gelegenheden te onzer ere waren belegd. Hier, op deze grond en onder deze mensen, had het zich allemaal afgespeeld. Hier had het bloed gevloeid van hen die ons waren ontvallen.
Wat was het jammer dat ik hier alleen stond. Wat zou het geweldig zijn geweest als we dit gezamenlijk beleefd hadden. Tegelijk bedacht ik dat het mij dan waarschijnlijk nog meer aangegrepen had.
Ondanks de emoties, die mij af en toe hevig naar de keel grepen, hield ik mijzelf onder bedwang, zodat de aanwezige officieren en mijn collega's, de onderofficieren, wellicht gedacht hebben dat ik er ijskoud onder bleef.
Maar uiterlijk mocht ik dan, althans voor degenen die op enige afstand aan ons voorbij liepen, onbewogen lijken, innerlijk dreigde zich op dat – voor mij meest ontroerende – moment alles te ontladen wat er aan niet verwerkte spanningen in mij was opgehoopt.
De commandant moet daar iets van gemerkt of althans begrepen hebben, want hij liet mij een paar dagen uitblazen.
Daarna werd ik opnieuw bij hem ontboden.
Ik kreeg te horen dat de commandanten van de posten Biak, Noemfoer en Takar nodig aan aflossing toe waren en dat ik mij voor vertrek gereed moest houden.

Reeds de volgende morgen vernam ik dat ik naar Takar (Sarmi) moest. De bevelvoerende officier aldaar, de luitenant Meyer Ranneft, was een zenuwinzinking nabij en moest zo spoedig mogelijk worden vervangen.
Ik vertrok onmiddellijk met een Dakota naar het eiland Wagde, waar een detachement Amerikanen gelegerd was ter bewaking van het vliegveld. Vandaaruit ging ik naar mijn bestemming.
Het detachement van Takar telde vijf pelotons. Elk van die pelotons was gerecruteerd uit één bevolkingsgroep, zodat ik met vijf verschillende bevolkingsgroepen te maken kreeg, t.w. met mensen van Sorong, Noemfoer, Biak, Hollandia en Sarmi, in totaal 150 man.
Ik had het consigne gekregen geen gevechten uit te lokken, maar als de Jappen aanstalten zouden maken om naar Hollandia op te rukken, moesten wij die opmars tot elke prijs verhinderen.
Naast het feit dat er permanent twee voorposten in stelling lagen werd er dagelijks een patrouille naar de grens van het bevrijde gebied gezonden. Eventuele vijandelijke activiteiten konden hierdoor vroegtijdig worden gesignaleerd en onderschept.
De kaderleden, waaronder ikzelf, leidden bij toerbeurt de patrouilles, wat bij het detachement merkbare waardering vond.

Op 15 augustus 1945 kwam dan eindelijk het bericht dat Japan zich had overgegeven.
We moesten dus aannemen dat de oorlog voorbij was, maar wij constateerden weinig veranderingen in positieve zin. Integendeel, de situatie werd voor ons met de dag kritieker. Allerlei verontrustende berichten noopten de commandant van het Papoeabataljon versterkingen te laten aanrukken. Zo werden er tussen Hollandia en Takar, ongeveer een dagmars van onze post verwijderd, vijf pelotons gestationeerd. Ik kreeg opdracht mij zo nodig op de posities van de zojuist aangekomen pelotons terug te trekken, indien de Jappen,

mataklap geworden, tot een massale aanval zouden overgaan.
Het duurde bijna twee maanden voor eindelijk aan de overzijde van de Tor-rivier de witte vlag werd gehesen. Een periode van zenuwslopende waakzaamheid kwam daarmee ten einde.
De sterkte van het Japanse bezettingsleger bleek zo'n 12.000 man te bedragen. Het beschikte over twaalf lichte tanks en een voorraad munitie waarmee het, bij wijze van spreken, nog wel een half jaar stand had kunnen houden.
Vanaf dat moment regende het orders van ons hoofdkwartier.
Onder het Japanse kader bleken zich enkele officieren te bevinden die de Maleise taal verstonden en konden spreken. Zij werden meteen als tolken aangesteld om de orders van het geallieerde hoofdkwartier aan hun superieuren te kunnen doorgeven.
Het commando over deze 12.000 man berustte bij een generaal van ongeveer zestig jaar.
Terwijl de Japanners volgzaam aan de uitvoering van onze orders begonnen, werd ik voor een dienstbespreking naar Hollandia teruggeroepen. Daar ontmoette ik de man die voor de oorlog onderafdelingschef van Sarmi was, mr. M. H. van Capelle.
Om elk risico voor de burgerbevolking bij de machtsovername uit te sluiten werd besloten tot een zo snel mogelijke evacuatie van de bewoners. Voorts moest het detachement van Takar zich gereedhouden om Sarmi te bezetten. De heer Van Capelle zou met mij meegaan.
De volgende dag vertrokken wij samen naar Takar en een week later arriveerden wij met het hele detachement in het gebied dat bijna vier jaar lang in handen van de Jappen was geweest.
Na de evacuatie, die vlot en zonder incidenten verliep, werd een begin gemaakt met de reorganisatie van de onderafdeling Sarmi. Toen dat gereed was vertrok de heer Van Capelle weer naar Hollandia.

In afwachting van de komst van zijn opvolger berustte zowel het militair als het burgerlijk gezag bij mij.
Een verantwoordelijkheid die mij nog enkele benauwde ogenblikken zou bezorgen.
Op zekere dag diende zich één van de Maleis sprekende Japanse officieren bij mij aan om een verzoek over te brengen van zijn generaal. Het verzoek kwam hierop neer: de generaal wenste een officiële overdrachtsceremonie, waarbij de Japanse vlag „op waardige wijze" zou worden gestreken.
Op waardige wijze? Hadden zij op waardige wijze gehandeld, door krijgsgevangenen die hun geen inlichtingen wilden verstrekken, voor het front van de troep te onthoofden?
Ik stond voor een afschuwelijk dilemma. Bovendien kreeg ik het gevoel dat de generaal op mijn jeugd en onervarenheid speculeerde. Om van de krachtsverhoudingen nog maar te zwijgen. Zij waren nog altijd met 12.000 man en ik had maar 150 tot mijn beschikking. Eén wraakoefening en mijn pelotons bestonden niet meer.
Op waardige wijze strijken? Dat betekende natuurlijk ook dat onze eigen vlag als symbool van de overwinning in top ging. Het één stond tegenover het ander.
Ik stond in hevige tweestrijd, maar meende uiteindelijk dat het belang van mijn soldaten en het lot van de driehonderd évacué's, voor wie ik ook verantwoordelijk was, moest prevaleren.
We spraken af dat de Japanse vlag 's morgens om zes uur gehesen mocht worden, om vervolgens om precies twaalf uur weer te worden gestreken. Op datzelfde moment zou onze driekleur omhoog gaan.
De generaal bleek zeer tevreden met deze regeling.
Op het oude voetbalveld werden twee vlaggemasten geplaatst. De Japanners maakten er echt hun laatste militaire happening van. Die ochtend werd met veel militair vertoon de Japanse vlag gehesen.
Er stond een hele compagnie aangetreden met volledige bepakking en wapenuitrusting.
Tegen twaalven was iedereen weer present. Ook de Japanse

generaal met zijn staf was aanwezig. Voor deze vlaggenceremonie had ik twee peletons laten aantreden.
Eerlijk gezegd kneep ik hem niet weinig. Stel je voor dat het allemaal één grote truc was. Mijn aandacht verslapte geen moment, maar er gebeurde niets.
De sergeant, die onze eenheid commandeerde, had ik nog bijtijds in het oor gefluisterd dat hij onze mannen het geweer moest laten presenteren, als de Japanse vlag gestreken en ons rood, wit en blauw gehesen werd.
Het werd meer dan een symbolische handeling. Voor mijn gevoel was het een triomf. Hier stond de verhouding van onze strijd in aantallen mensen uitgedrukt. Twaalfduizend tegen honderdvijftig. Maar ónze vlag hing in top!
Op dat moment had ik wel een hap Nieuwguinese grond willen opeten. Wat onzegbaar jammer dat onze kameraden hier niet bij aanwezig konden zijn!
Nadat de vlaggenceremonie had plaats gevonden wist ik eerlijk gezegd niet goed wat te doen.
Moest ik nu wachten op de generaal of zou ík naar hém toe gaan? Wie van de twee moest het eerst „over de brug" komen? De overwinnaar of de overwonnene, de jeugd of de ouderdom? De jeugd besloot te buigen.
Ik ging naar de generaal en gaf hem de hand.

In maart 1946 werd ik overgeplaatst naar Sorong.
De reis werd gemaakt met een Japans schip. Aan boord werd ik met eerbied ontvangen en ik kreeg niet alleen de hut van de kapitein toegewezen, maar genoot bovendien een „keizerlijke behandeling". Aan wie ik die eer te danken had liet zich niet moeilijk raden.
Onderweg deden we ook Manokwari aan.
De stad, die we drie jaar geleden moesten ontruimen, was één grote ruïne.
De commandant van het papoea-detachement, de adjudant-onderofficier P. Bessem, was een goede kennis van me. Deze vertelde, dat de sterkte van de Japanse eenheid ongeveer 10.000 man was.

Trieste verhalen kreeg ik te horen.
Van de naar schatting 200 zielen tellende Europese gemeenschap – kolonisten en ambtenaren – waren er niet meer dan 20 overgebleven.
Van de familieleden van de guerillastrijdens was er niemand meer, die op de „thuiskomst" van de echtgenoot, vader, broer of zoon wachtte.
Ook mijn verloofde, die ik op 12 april 1942 had achtergelaten, had de oorlog niet overleefd. Ze ligt, met die vele anderen, ergens in het oerwoud van Nieuw-Guinea begraven.
Voor onze strijd tegen de agressors hadden wij een zeer hoge prijs betaald.

Inhoud

Manokwari, 12 april 1942 7
Bintang-Timoer – De Ster uit het Oosten 12
De toespraak 15
Eenmans bivak 21
De nieuwe vijand 35
De wraak van de Paradijsvogel 46
De verre hond 53
De straf 62
Vendetta 70
Van het Westelijk front wél nieuws 85
De brief van de kapitein 98
De Mandatjans en luitenant Rasak 114
Op weg naar Hollandia 125
Tot straks, heren! 132
Het nieuwe avontuur 139
Missie volbracht 161
De capitulatie van Japan 166

Na de overgave van Nederlands-Indië aan de Japanse bezetters in maart 1942 begon het op Nieuw-Guinea gelegerde Manokwari-detachement onder leiding van de kapitein J. B. Willemsz Geeroms een guerrillastrijd, die tot aan de komst van de geallieerde bevrijders zou voortduren. Omringd door een vijandige jungle en gezocht door de Japanners, die hiertoe vaak grootscheepse zoekakties ondernamen, moesten zij het hoofd bieden aan nauwelijks voorstelbare ontberingen. Desondanks wisten zij de vijand gevoelige verliezen toe te brengen. Eén van hen, de toenmalige milicien, thans sergeant-majoor, P. P. de Kock, heeft kans gezien het verloop van deze ongelijke strijd, die zich voornamelijk afspeelde in de zgn. Vogelkop van Nieuw-Guinea, in dagboeknotities vast te leggen. De bekende publicist Ben Koster was zo gefascineerd door dit dokument, dat hij het heeft omgewerkt tot een boeiend, door de schrijver verteld feitenrelaas. Opgedragen aan degenen die in deze strijd gevallen zijn, voert dit boek terecht de pretentie, een indrukwekkend maar nauwelijks bekend hoofdstuk uit de geschiedenis van de Pacific-oorlog aan de vergetelheid te hebben ontrukt.

ISBN 90 6135 315 7